

Palvelutalon miesten arki ja elämänmeno

Jyrki Brandt

Pro gradu-tutkielma

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän Yliopisto

Syksy 2005

Palvelutalon miesten arki ja elämänmeno

Brandt Jyrki Allan

Sosiologian pro-gradu – tutkielma

Syksy 2005

Jyväskylän Yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

70 sivua + 3 liitettä

Pro gradu – tutkielma käsittelee yhdessä keski-suomalaisessa palvelutalossa asuvien ikääntyvien miesten arkielämää ja elämänmeno. Tutkielmassa tarkastellaan millä tavoin palveluasuminen jäsentää miesten arkea, minkälaisia toimijoita miehet ovat palveluasumisympäristössä sekä minkälaista yhteisöllisyyttä palveluasuminen tuottaa.

Tutkielman aineisto koostuu 14:sta palvelutalossa asuvan miehen teemahaastattelusta.

Yhtenä tutkimuksen tuloksena esitän miesten sosiaalisen toimijuuden profiilin palvelutaloyhteisössä. Profiilissa miesten toimijuus määrittyy kahden ulottuvuuden mukaan. Toinen ulottuvuus on miesten toimintaresurssien määrä ja toinen toiminta-orientaatio suhteessa palvelutaloyhteisöön. Ristiintaulukoimalla syntyi neljä toimija-tyyppiä: osallistujat, seurailijat, vetäytyjät ja kotiutujat. Toimijuuden profiili tekee ymmärrettäväksi miesten erilaisia olemisen tapoja palvelutaloyhteisössä.

Palveluasuminen jäsentää miesten arkea merkittävällä tavalla. Miehet tekivät institutionaalista aikatyötä palvelukehyksen puitteissa. Palvelukehyksellä tarkoitan tila-aikajärjestelmää, joka muodostuu henkilökunnan työstä, toimintakäytännöistä ja aika-tauluista. Palvelukehys ohjaa miesten arjen kulkua ikään kuin ”näkymättömänä kätenä”. Miesten vastine palvelukehykselle on institutionaalinen aikatyö, joka muodostuu palvelukehyksen noudattamisesta; palvelutapahtumien odottamisesta ja palvelutapahtumassa toimimisesta. Institutionaalinen aikatyö luo mahdollisuuden yhteisissä tiloissa tapahtuvalle yhdessäololle, jolloin se on sosiaalista aikatyötä.

Palveluasumisessa yhdistyy yksityisyys ja yhteisöllisyys omalla erityisellä tavallaan. Miesten sosiaalisuutta säätelee lähiöasumisesta tuttu negatiivisen solidaarisuuden normi: kutsumatta ei liiemmin vierailta toisten kotona, naapureita tavataan pääasiassa palvelutalon yhteisissä tiloissa, usein sosiaalisen aikatyön varjolla. Monet miehet tarjoavat naapuri- ja yhteisöapua, joita voi pitää vastavuoroisuuden symbolina. Miesten kokemana palvelutalossa vallitsee arkikonsensus, joka ilmenee positiivisävyisinä keskusteluina, ja jonka toiminnallinen negatio ilmenee mm. kriittisten tilanteiden välttämisenä. Henkilökunnan työhön miehet ilmaisivat olevan täysin tyytyväisiä, jota voi pitää merkinä luottamuksesta henkilökuntaan.

Palvelutalon miesten elämänmeno koostuu kotona, palvelutaloyhteisössä ja palvelutalon ulkopuolella tapahtuvista arkisista ja ei-arkisista toiminnoista ja tapahtumista.

Tutkielmassa eritellään myös sosiaalisen pääoman ilmentymistä miesten arjessa. Toimijuuden profiilissa sosiaalinen pääoma näyttäytyy ”yksityishyödykkeenä”, toiminnan resursseina ja orientaationa. Palvelutalon yhteisöllisessä elämässä sosiaalinen pääoma on ”yhteishyödykkeenä”, joka tällöin muodostuu mm. negatiivisen solidaarisuuden normista, vastavuoroisesta toiminnasta, arkikonsensuksesta ja luottamuksesta henkilökunnan toimintaan.

Avainsanat: arki, elämänmeno, sosiaalinen pääoma, palvelutalo, toimijuus, ikääntyvät miehet

Sisältö

Johdanto	1
1. palvelutalon esittely	3
2. Tutkimustehtävä, -aineisto ja – metodit	5
2.1 Tutkimustehtävä	5
2.2 Haastatteluista	5
2.2.1 Haastattelu tutkimusmenetelmänä	6
2.2.2 Haastattelujeni onnistuminen	8
2.3 Laadullisen aineiston analyysistä ja tutkimusprosessista	11
2.4 Tutkimuksen pätevydestä ja luotettavuudesta	13
3. Tutkimuskohteena arkielämä	15
3.1 Toiminnan käsitteestä	16
3.2 Rutiinit ja uusintuminen	17
3.3 Sosiaalinen pääoma	19
3.4 Toimintaresurssit	22
3.5 Kodin ominaisuuksia	23
3.6 Pienyhteisöistä ja yhteisöllisyyden kokemisesta	24
3.7 Palvelutalon yhteisö kodin lähialueena	26
3.8 Ei-arki	26
3.9 Silmäys palveluasumistutkimuksiin	28
4. Tulokset	30
4.1 Miesten sosiaalisen toimijuuden profiili palvelutaloyhteisössä	30
4.2. Palvelutalo kotina	35
4.2.1 kotiutuminen	35
4.2.2 Kodin arkea	37
4.3 Palvelutalo ikääntymisen areenana	40
4.3.1 Tutustuminen naapureihin	41
4.3.2 Naapuruussuhteiden laatu	43
4.3.3 Kyläilykulttuuri	46
4.3.4 Naapuriapu ja yhteisöapu	47
4.3.5 Palvelukehys ja institutionaalinen aikatyö	50
4.3.6 Sotajutut yhdistäjänä vai vedenjakajana?	52
4.3.7 Arkikonsensus: ”Sovussahan se täällä on eletävä”	53
4.3.8 Tyytyväisyys henkilökuntaan	55

4.4 Miesten elämänmeno	57
4.4.1 Elämämenoa palvelutalon ulkopuolella	58
4.4.2 Ei-arkista elämänmenoa	58
4.4.3 Tyytyväisyys elämänmenoon	60
5. Yhteenveto ja johtopäätökset: Arjen pienen hyvinvoinnin tekijöitä	63
Lähteet	67
Liitteet:	
LIITE 1: Tutkimuksen esittely	71
LIITE 2: Suostumus tutkimukseen osallistumisesta	72
LIITE 3: Haastattelurunko	73

Johdanto

Asuinympäristöllä on merkittävä vaikutus ihmisen hyvinvointiin. Monen tutkimuksen mukaan asumisympäristön merkitys kasvaa ihmiselle ikääntymisen ja toimintakyvyn heikentymisen myötä. 1980-luvulta lähtien ikääntyneiden palveluasuminen on yleistynyt merkittävästi ja tullut monelle vaihtoehdoksi vanhainkotiasumiselle. Ikääntyneiden palveluasumisella on pyritty tukemaan ikääntyneiden ihmisten elämänlaatua ottaen huomioon ikääntyneiden erityistarpeet.

Palveluasumisessa yhdistyy yksityisyys ja yhteisöllisyys. Yksityisyyden takeina on oma asunto ja sen mahdollistama itsemäärämisoikeus. Palveluasumisen yhteisöllisyys tapahtuu yhteisissä tiloissa, niin päivittäisten ruokailujen kuin järjestetyn ohjelman merkeissä. Palvelutalojen yhteisöllisyyden merkitys on suuri ikääntyneelle ihmiselle, joka ei heikentyneen toimintakyvyn takia pysty aktiivisesti liikkumaan palvelutalon ulkopuolella.

Suomessa palvelutalojen asukkaista $\frac{3}{4}$ on naisia ja $\frac{1}{4}$ miehiä, lisäksi suurin osa hoitohenkilökunnasta on työelämän segregaatoin takia naisia. Onkin siis tärkeää, että palvelutaloissa vähemmistönä miesten arkielämä tulee huomioiduksi omana erityiskokonaisuutenaan, semminkin kun suomalaisia palvelutalon miehiä ei ole liiemmin tutkittu. Tässä opinnäytetyössä tutkin yhdessä keskisuomalaisessa palvelutalossa asuvia ikääntyneitä miehiä, heidän arkeaan ja elämänmenoaan palvelutalon omassa asunnossa, osana palvelutaloyhteisöä ja hieman palvelutalon ulkopuolellakin. Aineisto on kerätty haastattelemalla palvelutalossa asuvia miehiä.

Työn rakenne on seuraava: Luvussa yksi esitellään palvelutalo, jossa tutkimuskohteena olevat miehet asuvat. Luvussa kaksi esitellään tutkimuksen tekemiseen liittyviä seikkoja ja kolmannessa osassa miesten arkeen, toimijuuteen ja yhteisöllisyyteen liittyvää teoriataustaa. Luvut neljä ja viisi keskittyvät tutkimuksen tulosten tarkasteluun. Tarkastelun lähtökohtana on sosiaalisen toimijuuden profiili palvelutaloyhteisössä. Toimijuuden profiilissa miesten toimijuus määrittyy toimintaresurssien ja toiminta-orientaation mukaan, joissa sosiaalinen pääoma ilmenee ”yksityishyödykkeenä”. Toimijuuden profiili tekee ymmärrettäväksi erilaisia olemisen tapoja palvelutaloyhteisössä, mutta se selittää osaltaan myös palvelutalon kotona toimimista. Luvussa 4.2 ”Palvelutalo kotina” keskitytään tarkastelemaan miesten kotiutumista palvelutaloon sekä miesten arkea kotona palvelutaloasunnossa. Luvussa 4.3 tarkastellaan miesten näkökulmasta palvelutaloyhteisön arkea ja sosiaalista toimintaa.

Yhteisön arjessa sosiaalinen pääoma ilmenee ”yhteishyödykkeenä”. Sosiaalisen pääoman muodot, vastavuoroisen toiminnan normit, normiyhteisyys ja luottamus mahdollistavat hyvän ja viihtyisän arjen palvelutaloyhteisössä.

Luku 4.4 tarkastelee miesten elämänmenoa yleisemmin, jolla pyrin kuvaamaan miesten arjessa toimimisen luonnetta. Pohdin miesten elämänmenoon ja tyytyväisyyteen liittyviä tekijöitä sekä arjen merkityksellistävimpiä seikkoja – siis myös niitä, jotka muuntavat arjen ei-arjeksi.

1. Palvelutalon esittely

Tutkimuskohteenani olevat palvelutalon miehet asuvat kaikki yhdessä Keski-Suomessa sijaitsevassa palvelutalossa. Palvelutalo edustaa viimeisintä, 2000-luvun, palvelutalorakentamista – vanhusystävällistä arkkitehtuuria ja palveluasumiskonseptia.

Kyseisen palvelutalon tarkoituksena on toimia ikääntyvien elämänlaatua tukevana, ikääntyneiden erityistarpeet, turvallisuuden, viihtyisyyden ja yhteisöllisyyden huomioon ottavana ja toimintakykyä ylläpitävänä keskuksena tarjoten ympärivuorokautisen, kokonaisvaltaisen laadullisen hoidon palveluasumiskokonaisuuden (Toimintakertomus 2002).

Yleisesti ottaen palveluasumisen toiminnallisen kokonaisuuden muodostavat asunnot, asukkaiden yhteistilat ja yleistilat. Yleistiloja ovat päivä- tai palvelukeskuksessa sijaitsevat palvelu- ja monitoimitilat. Yhteistiloja ovat tilat, joita asukkaat käyttävät seurusteluun, ruokailuun, harrastustoimintaan sekä sauna- ja pesutilat (Sosiaalhallitus 1989).

Tutkimuskohteena olevassa palvelutalossa asunnot ovat kahdessa kerrostalossa, päiväkeskuksen molemmin puolin. Asuintaloissa on yhteensä 59 vuokra-asuntoa, joissa asuu 81 asukasta. Muista palvelutaloista poiketen tutkimuskohteessa olevassa palvelutalossa on suurin piirtein yhtä paljon sekä mies- että naisasukkaita. Lisäksi alakerrassa, päiväkeskuksen vieressä, sijaitsee viiden hengen ryhmäkoti. Asuntoja vuokrataan ensisijaisesti sota- invalideille ja heidän leskilleen sekä muille veteraaneille.

Molemmista asuintaloista pääsee suoraan, sisäkautta, päiväkeskuksen yhteisiin tiloihin. Asuntojen läheisyys mahdollistaa myös huonokuntoisimpien asukkaiden osallistumisen päiväkeskuksen ruokailuun ja tapahtumiin. Molemmissa asuintaloissa on 6 kerrosta, jokaisen kerroksen käytävätilat on tehty kodikkaaksi kasveilla, matoilla ja tauluilla. Pöydillä ja tuoleilla on luotu levähdyspaikkoja kerroksiin.

Palvelutalon yhteydessä toimii päiväkeskus alueen ikääntyneille ihmisille. Päiväkeskuksen yhteinen salitila on tilava ja valoisa. Sali toimii ruokailutilana. Ruokailutilassa järjestetään myös yhteiset tapahtumat ja tilaisuudet. Sali muuntuu yhdessä nurkassa pieneksi oleskelutilaksi, joka sijaitsee keskeisellä paikalla, pääoven vierissä. Päiväkeskuksen muihin yleisiin tiloihin kuuluvat ruokailusalin vieressä oleva kerhohuone, punttisali, uima-allas ja

saunatilat. Kesäisin myös sisäpiha keinuineen toimii oleskelun paikkana.

Palvelutalo tarjoaa asukkailleen ja muille, pääasiassa lähialueen ikääntyneille, useita palveluita. Asumispalvelut sisältävät kodinhoitopalvelut, ateriapalvelun, pyykkipalvelut, hygieniahoidon, sairaanhoitajan kotikäynnit, lääkejaosta huolehtimisen sekä turvapuhelimen. Ateriapalvelu sisältää tarpeen mukaan aamupalan, lounaan, päiväkahvin, illallisen ja iltapalan. Palvelutalossa järjestetään myös kuntoutuspalveluita: veteraanien päiväkuntoutusta ja dementoituneille muistia kuntouttavaa toimintaa. Palvelutalo tarjoaa mahdollisuuden saunapalveluihin ja uimiseen; asukkailla omat vuorot ja kerran viikossa on yleinen vuoro lähialueiden asukkaille. Kauppa- ja apteekkipalvelut on järjestetty hoidettavaksi kerran viikossa. Talon ruokailusalin yhteydessä toimii kioski. Palvelukeskukseen on yhdistetty yksityisiä palveluita; talossa toimivat fysioterapeutti, kampaaja ja jalkahoitaja (Toimintakertomus 2002).

Päiväkeskuksessa on tarjolla myös viriketoimintaa. Viikko-ohjelman mukaan talossa järjestetään arkipäivisin 3-4 erilaista järjestettyä toimintaa: mm. vesijumppaa, sauvakävelyä, muistiryhmää, tuolijumppaa, bingoa, kuntosaliryhmiä, yhteislaulupiiriä tai vaikkapa raamattupiiriä. Kuukausittain talossa järjestetään mm. seurakunnan ohjelmaa, tanssiaisia hanurin säestyksellä, vierailevia esiintyjä, juhlia vuodenaika-teemojen mukaan, retkiä. Lisäksi kädentaitoja: silkkimaalausta, kankaanpainantaa, askartelua jne. Vuonna 2002 palvelutalossa toteutettiin 23 ryhmää, 32 tapahtumaa ja 10 yhteistä retkeä (Toimintakertomus 2002).

2. Tutkimustehtävä, -aineisto ja -metodit

2.1 Tutkimustehtävä

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, että minkälaista on palvelutalon miesten arkielämä ja minkälaisiin sosiaalisiin konteksteihin heidän arkielämänsä jäsentyy. Tutkimuskysymyksiä voisikin esittää loputtomasti, mutta tärkeimpinä pidän:

- 1) Minkälaisia toimijoita miehet ovat palveluasumisympäristössä?
- 2) Minkälaista yhteisöllisyyttä palveluasuminen tuottaa?
- 3) Millä tavoin palveluasuminen jäsentää miesten arkea?

2.2 Haastatteluista

Haastateltavia oli yhteensä 14. Heistä 9 asui yksin, kolme puolison kanssa ja kaksi palvelutalon ryhmäkodissa. Haastateltavat olivat iältään 77 vuotiaasta 92 vuotiaaseen. Heidän keski-ikänsä oli 85. Miehistä 8 oli muuttanut palvelutaloon uusimman talon valmistuttua n. 10 kuukautta ennen haastatteluja ja loput 6 miestä olivat asuneet palvelutalossa kauemmin. Suoritin kaikki haastattelut palvelutalossa haastateltavien omissa asunnoissa. Haastattelut kestivät ajallisesti puolesta tunnista hieman vajaaseen kahteen tuntiin. Kahdessa tapauksessa puoliso oli mukana seuraamassa haastattelua ja osallistumassa siihen omien halujensa mukaan. Kummassakin tapauksessa puolison läsnäolo oli tutkimukselle eduksi, sillä he joko vahvistivat miehen kertomaa tai toivat uusia puolia esille miehen arkielämästä. Haastattelut toteutettiin loppuvuodesta 2003 ja keväällä 2004.

Jo ennen haastattelun alkua pyrin luottamukselliseen ilmapiiriin. Selitin mihin tarkoitukseen haastattelut tulevat ja mistä aiheista tulemme keskustelemaan. Annoin haastateltaville asiakirjan tutkimuksen esittelystä, missä selvitettiin ko. tutkimusta ja jossa oli yhteystietoni (Liite 1). Lisäksi kävin haastateltavien kanssa läpi "Suostumus tutkimukseen osallistumisesta" - asiakirjan (Liite 2), jossa selvitettiin tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuus, luottamuksellisuus (anonyymius), sekä se, että haastattelut nauhoitetaan ja

että haastateltavalla on oikeus kieltäytyä antamasta haastattelussa kerättyjä tietoja tutkimuksen käyttöön (Liite 2).

Tietyissä rajoissa annoin haastateltavien ohjata haastattelujen etenemistä. Tätä voi nimittää joustavan etenemisen periaatteeksi (esim. Hirsjärvi & Hurme 2000, 103). Käytännössä se tarkoitti sitä, että haastateltavan siirryttyä pohtimaan toiseen teemaan kuuluvia asioita, jota halusin käsitellä, siirryimme puhumaan siitä aiheesta. Näin pyrin luomaan haastateltavalle oman ja itselleen luontevan tavan edetä haastattelussa. Mikäli kuitenkin edellinen teema oli vielä jäänyt osittain käsittelemättä, niin myöhemmin sopivassa haastattelun vaiheessa jatkoin jo käsiteltyä aihepiiriä saaden haastateltavilta jälleen uutta tietoa jo käsitellystä aiheesta. Niinpä haastattelurunko (Liite 3) toimi haastattelutilanteissa ”ohjeellisena apuna”, sen etenemisjärjestystä en useimmiten noudattanut. Myöskään en orjallisesti noudattanut kysymysten muotoa, vaan pyrin muodostamaan kysymyksistä luontevia keskustelun osasia, aina kulloisen tilanteen mukaan.

Haastateltavat valikoituivat palvelutalon kaikista miesasukkaista siten, että osan haastateltavista valitsi palvelutalon toiminnanjohtaja. Osan haastateltavista valitsin itse kysymällä miehiä haastatteluun palvelukeskuksen yhteisissä tiloissa, mm. heti ruokailun jälkeisenä ajankohtana. Voiko näytettä pitää sitten edustavana? Haastattelin 14 miestä palvelutalon kaikista 43:sta miehestä. Joukossa oli mukana niin yksin- kuin puolison kanssa asuvia, toimintakyvyltään parempi- ja heikompinkuntoisia, niin lähimenneisyydessä palvelutaloon muuttaneita kuin siellä jo kauemmin asuneita, muutama asukas ryhmäkodista, seurallisia ja yksin viihtyviä, tyytyväisiä ja tyytymättömiä miehiä – joten pidän vaatimusta näytteen edustettavuudesta täyttyneenä.

2.2.1 Haastattelu tutkimusmenetelmänä

Laadullisen tutkimushaastattelun voi toteuttaa monin tavoin. Haastattelu voi olla etukäteen valmiiksi strukturoitu siten, että haastattelu etenee täysin suunnitellusti etukäteen suunnitellussa muodossa. Toisena äärilaitana haastattelumuodolle voi pitää sellaista syvähaastattelua, joissa etukäteen ei ole mietittynä muuta kuin teema, jolloin haastattelulla on mahdollisuus edetä varsin joustavasti haastattelutilanteessa syntyvän vuorovaikutuksen mukaan.

Käyttämäni haastattelutapaa voi nimittää teemahaastatteluksi. Hirsjärvi ja Hurme (2000, 48) määrittelevät teemahaastattelun “puolistrukturoiduksi haastatteluksi”, jossa haastattelu etenee pikemminkin tiettyjen keskeisten teemojen kuin yksityiskohtaisten kysymysten varassa. Käytännössä tein kuten Hirsjärvi (emt, 103) toteaa teemahaastattelusta: teema-alueiden kysymysmuotoja on mietittävä etukäteen niin, että tiedon saanti tulee turvatuksi ja toisaalta siten, että itse haastattelutilanteeseen jää tarpeeksi liikkumavaraa tilanneratkaisujen tekoon.

Tutkija-haastateltava rooliasetelma luo epäilemättä omat vaaransa haastattelujen onnistumiselle. Ronkaisen (1989, 68) mukaan Duelli Klein liittää tähän hierarkiasuhteeseen “faking” ilmiön - eli sen, että tilanteessa, jossa on statukseltaan eriarvoisia henkilöitä pyritään antamaan sosiaalisesti hyväksyttäviä vastauksia. Faking- ilmiön vastakohtana voisi pitää uskoutumista, eli sitä, että haastateltava pyrkii kertomaan haastateltavalle mielipiteensä niin rehellisesti kuin kykenee. Ennen haastatteluja tämä faking- ilmiö oli myös pelkoni: kuinka voisin varmentua siitä, että palvelutalon miehet eivät esimerkiksi kehuisi palveluasumisen loistokkuutta sen takia, että kuvittelevat minun jollakin tapaa edustavan tätä instituutioita tutkijan roolini kautta? Hierarkittomaan, tasavertaiseen vuorovaikutustilanteeseen pyrin luottamuksellisen ilmapiirin synnyttämällä ja joustavalla haastattelujen etenemisellä.

Teemahaastattelun joustavuuden periaate on siis osana rikkomassa tutkija-haastateltava asetelman hierarkisuutta. Kuten on todettu (Hirsjärvi & Hurme 2000, 104 ja Ronkainen 1989, 70), joustavuuden etu on siinä, että se antaa haastateltavalle tilaa keskittyä niihin alueisiin, jotka tulevat kulloisessakin haastattelutilanteessa luontevimmin esille. Näin myös haastateltavalla on mahdollisuus oivaltaa, että hänellä on mahdollisuus viedä haastattelua eteenpäin haluamaansa suuntaan. Tämä teemahaastattelun joustavuus edellyttää haastattelijalta herkeämätöntä aktiivista kuuntelua jotta voi oivaltaa vastausten olennaisen merkityksen ja ja pystyy näkemään haastattelun luontevan etenemisen uudet suunnat. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 103).

Ei ole itsestään selvää, että haastateltava osaa pukea sanoiksi mielipiteensä, asenteensa tai uskomuksensa. Nimittäin Giddensin mukaan voidaan ajatella tietoisuuden jakautuvan praktiseen ja diskursiiviseen (ja tiedostomattomaan) tietoisuuteen. Praktinen tietoisuus on toimijan käytännön tietoisuus. Se sisältää ne asiat, mitä ei tarvitse pukea sanoiksi, koska ne ovat “itsestään selviä” toiminnan ehtoja. Diskursiivinen tietoisuus on toimijan kielellistä tietoisuutta, sitä aluetta, jonka toimija osaa / oivaltaa pukea sanoiksi. (Giddens, 1984b).

Toiminnan kielellistäminen vaatii siirtymistä praktisen tietoisuuden alueelta diskursiivisen tietoisuuden alueelle, reflektiota. Niinpä reflektointi kohdistuu praktisen tietoisuuden alueelle. (Giddens, 1984b). Varsinkin arkielämän tutkimuksen alueilla haastateltavalla ja tutkijalla saattaa olla keskenään ristiriitaisia käsityksiä arkielämän itsestänselvyyksistä (esim. kentällä vallitsevat sosiaalisen kanssakäymisen säännöt ja normit). Jotta tutkija kuitenkin voisi saada oleellista tietoa tutkimuskohteestaan, niin haastattelutilanteissa hänen keinoksi jää se, että ei pidä mitään itsestään selvänä sekä tarkka haastateltavan kuuntelu, jotta voi epäselvissä haastattelun kohdissa tarkentaa uusilla kysymyksillä saamaansa käsitystä haastateltavan mielipiteestä. Praktisen ja diskursiivisen tietoisuuden suhteesta on kyse myös sosiologin toimenkuvasta; eli siitä, että tutkija onnistuu tekemään näkymättömän näkyväksi.

Haastattelu ei parhaimmillaankaan kuitenkaan ole täydellinen tiedonhankintatapa. Laajemmissa laadullisissa tutkimuksissa saatetaan käyttää useaa tiedonhankintatapaa; haastattelujen lisäksi aineistoa saatetaan täydentää (osallistuvalla) havainnoinnilla tai jopa kvantitatiivisella aineistolla.

2.2.2 Haastattelujeni onnistuminen

Haastateltavat olivat hyvin erilaisia kielellisiltä kyvyiltään. Kahden haastateltavan puheesta oli hieman vaikea saada selvää. Muutama haastateltava vastasi kysymyksiin miehekkään lyhyesti ja ytimekkäästi sen enempää jäämättä pohtimaan kysymyksiä. Pääasiallisesti haastateltavat innostuivat kuitenkin kertomaan elämästään vuolaasti ja rakentamaan kanssani mielekästä kuvaa arkielämästään ja suvereenisti miehet vertasivat nykyaikaa ja -olosuhteita menneeseen, jo elettyyn elämään, samalla elämänarvojaan pohtien.

Sopivissa kohdissa haastatteluja kerroin kontekstiin liittyen jotain itsestäni pyrkien luomaan haastatteluista enemmän vastavuoroisia keskusteluja. Useimmiten se oli luonteva osa käytyä keskustelua, mutta ehkäpä jostakin haastateltavasta oli havaittavissa hetken lievä yllätys, kun tutkija irtautuu haastattelijan roolistaan. Mutta tätä on mahdoton osoittaa todeksi litteroiduista haastatteludialogeista, koska kaikki tilanteiset tekijät eivät ole havaittavissa litteroidusta dialogista.

Parhaimmat haastattelut syntyivätkin, kun varsinainen “virallinen haastattelutilanne” murentui epämuodollisten vuorovaikutustilanteiden kautta. Haluan antaa tästä esimerkin, seuraavassa

haastattelulainauksessa haastateltava on aktiivisena osapuolena murentamassa haastattelutilanteen muodollisuutta, varsin symbolisen elein, tarjoamalla kesken haastattelua yhden ”käyntiryypyn”. Huomautettakoon, että myöhemmin tässä opinnäytetyössä ei sitä värikästä, haastatteluissa kertynyttä menneisyyden muistelumateriaalia käsitellä. Mutta tarinaa ensimmäisestä ryppyretkestä ei voi sivuuttaa, “J: ” on merkki minun repliikistä:

- ...Nii joo, että ei, ei se tota. Kyllä mulla tuolla, otatko sää pienen, tuon käyntiryypyn, jos minä annan?

J: No, mikä ettei jos tarjotaan ni, heh.

- No joo, mulla on vieraspullo, ni minä annan tuota sulle... Vieraspullo tämmönen, vierailulla tätä annan, mutta muuten minä en. Mulla on kyllä, ku minä harraslääkärissä olin ni, se lääkäri kysy minulta, että mikä sinulla on tuommonen nuorekkuuden salaisuus. Oho, meneekö se tuonne tuo? (puhe nauhalle)

J: Ei se haittaa, ei se mee nimellä kenenkään tietoon.

- Ni minä sanoin tuota, että minä otan joka ilta pienen koskenkorvaryypyn. Hyvä panna tuo Muistiin.

J: Joo, se on tutkittu juttu, että pienessä määrin alkoholi on terveellistä.

- Minä ku oon tuommonen sotamies ni, se on Napoleon (brandy).

J: Se on kyllä hyvää.

- Tämä on kyllä hyvää ainetta.

J: Kyllä.

- Kippis -

- Viinakauppa sano, että tuota menee paljon.

J: Joo, se on hyvää ainetta. Ja eikä oo hirveen kallistakaa, että raskii ostaa just ja just.

- Nii, ei se niin kallista, että kannataa. Enhän minä, minä 24-vuotias olin, ku minä ens kerran otin viinaa. Se on harvinaista nyky maailmaan aikaan. Ja silloankaan en ois ottanut, asemasota-aikaa, yhen kaverin kans tuotettiin Karhuviinaa pullo. Ja sekään ei ollut ottanut itte, mää tulin niin humalaan, mää menin komentokorsuun pitämään herroille puhetta. Heh.

J: Ohhoh, heh heh.

- Nauro vaan, että onko nyt sotamies humalassa. Sit olin niin notkee, että pää melkeen lattiassa ku mää kumartelin siellä sitte. Mää olin niin notkee, että korsun laverillakin mää panin molemmat jalat niskaan ja käsillä pompottelin siellä sitten ja...

Jotkut haastatteluoppaat varoittavat käyttämästä alkoholia haastattelun aikana. Kuten yllä olevasta ilmenee, niin spontaanisti jouduin valintatilanteeseen, ottaako vastaan tarjottu ”käyntiryppy” vai ei. Kyseisen haastattelun ”onnistumista” (=tutkimuksen kannalta oleellisen tiedon saantia) tarkasteltaessa on todettava, että symbolisen käyntiryypyn vastaanottaminen tiivistä haastattelun vuorovaikutustilannetta - haastateltavasta muodostui yksi avain- informanteista.

Haastattelujen aikana koin myös onnistumisen tunteita hierarkian purkautumisen suhteen silloin kun löysin haastateltavan kanssa jonkin meitä yhdistävän tekijän – näitä oli esimerkiksi samat harrastukset, yhteisten tuttujen löytyminen Jyväskylän seudulta tai samansuuntaiset mielipiteet maailman menosta. Merkille pantavaa on, että jotkut miehet myös itse aktiivisesti etsivät keskusteluissamme yhteistä tekijää, siispä myös heillä oli tarve / halu löytää kanssani vuorovaikutustilanteeseen jokin haastattelutilanteen muodollisuutta rikkova tekijä.

Koska haastateltavani olivat keskimäärin yli 50 vuotta minua vanhempia on syytä pohtia hieman myös mahdollista sukupolvieron vaikutusta haastattelujen onnistumiseen: Suvi Ronkaisella (1989, 70-71) oli osittain analoginen kokemus hänen haastateltuaan vähintään yli kolmekymmentä vuotta vanhempia naisia. Ronkainen piti sukupolvieroä hierarkian rikkomista edesauttavana tekijänä kahdesta syystä.

Ensinnäkin Ronkaisen (emt.) nuoremmuus suhteessa haastateltavaan murensi hänen taustalla häilyvän yliopistoinstituution edustajan roolia. Oman haastattelukokemuksen perusteella väittäisin kuitenkin, että kyseessä saattaa olla sukupolvieron sijasta iästä riippumattomasta yliopistoinstituution tuttuudesta eli siitä, millä lailla haastateltava asennoituu aikaisemman kokemuksensa perusteella yliopistoinstituution edustajaan. Tämä on “tuntuma”, haastattelutilanteissa rivien välistä tulkittu asiointi, systemaattisesti en selvittänyt haastateltavien tuttuutta yliopistomaailmaan.

Toiseksi haastateltavan korkeamman iän Ronkainen (emt.) tulkitsi merkitsevän suomalaisessa kulttuuriympäristössä vanhemman statuksen ja arvostuksen lisääntymistä, jonka johdosta hänelle haastattelutilanteissa tarjoutui “nuoren oppijan” rooli, jota sopi neuvoa ja opastaa. Tässä suhteessa Ronkaisen haastattelutilanteet olivat osittain analogisia omaani. Haastattelutilanteissa asennoiduin miehiin palveluasumisen ja oman elämänsä asiantuntijoina ja pidin itseäni palveluasumisesta täysin tietämättömänä, jotta miehet selittäisivät asumiskokemustaan mahdollisimman tarkkaan ja yksityiskohtaisesti – kuin ulkopuoliselle, joka olinkin. Tämä nuoren oppijan rooli näkyi myös joissakin muissa keskustelumme kohteena olevissa asioissa, jotka eivät liittyneet miesten arkeen tai elämänmenoon. Esimerkiksi ajankohtaisista asioista puhuttaessa miehet vahvistivat mielipiteitään omilla kokemuksillaan ja tietämyksellään.

Haastattelutilanteissa yhtenä sukupolviero-tekijänä koin olevan kielen. Välillä miehet käyttivät ilmauksia joita en ymmärtänyt, useimmiten kuitenkin kysyin mitä he ilmauksellaan

tarkoittivat. Ehkäpä kävi myös päinvastoin, vaikka miehet eivät sanoneet mitään, sitä en voi tietää. Lisäksi saattaa olla niin, että jotkin miesten käyttämät ilmaukset merkitsevät vanhemmalle ihmiselle eri asioita kuin minulle nuoremmalle. Mutta en usko tällä kielitekiällä olleen sen suurempaa vaikutusta haastattelujen (tai niiden analyysin) onnistumiseen.

2.3 Laadullisen aineiston analyysistä ja tutkimusprosessista

Aineiston analyysissä aineisto eritellään; kokonaisuus luokitellaan osiin, kun taas synteettisessä analyysin vaiheessa yhdistellään luokat jälleen osaksi kokonaisuutta, jolloin ilmiön syvällisempi teoreettinen tulkinta on mahdollista (Hirsjärvi & Hurme 2000, 144). Aineiston luokittelu on keskeinen osa analyysiä. Luokittelussa tutkija jäsentää tutkittavaa ilmiötä vertailemalla aineiston eri osia toisiinsa. Luokat ovat käsitteellisiä työkaluja, joiden avulla voi nimetä aineiston osia abstrakteiksi kokonaisuuksiksi. Luokittelulla ei kuitenkaan saa ymmärtää aineiston osien sulkemista toisensa poissulkeviin "laatikoihin", vaan teemat ovat toisiinsa nähden yhteneviä (Hirsjärvi & Hurme 2000, 147). Käyttämäni aineiston luokitteluperustat ovat teemoittelu ja tyypittely:

Hirsjärvi ja Hurme tarkoittavat teemoittelulla sitä, että analyysivaiheessa tarkastellaan sellaisia esiin nousevia piirteitä, jotka ovat yhteisiä usealle haastateltavalle. Ne saattavat pohjautua teemahaastattelun teemoihin, tai esille tulee lukuisia muita teemoja, joihin voi kuulua myös alkuperäisten teemojen väliset yhteydet (Hirsjärvi & Hurme 2000, 173).

Tyypittelyllä tarkoitetaan sitä, että analyysissä toimijat ryhmitellään tiettyjen, yhdessä esiintyvien piirteiden perusteella (Hirsjärvi & Hurme 2000, 174). Tyypittelyn ei tulisi olla tulos sinänsä, vaan vasta analyysin ja tulkinnan lähtökohta. Tavallista on luoda tyypologian tyytit toisistaan eroaviksi elämäntapatyypeiksi, jotka tekevät ymmärrettäväksi sen, että miksi ihmiset toimivat tutkimuksen kohteena olevan asian suhteen eri tavoilla. Kuitenkin elämäntapatyypittelyssä on kyse muustakin kuin hypoteeseja etsivästä esitutkimuksesta, sillä tämänkaltainen analyysi paljastaa parhaimmillaan kyseisten muuttujien väliset suhteet eli sen, miksi erilaiset ihmiset elävät eri tavalla. Tyypittely paljastaa tietyn elämäntavan "subjektiivisen mielen", miten ihmiset toiminnan kokevat, mitkä ovat toiminnan motiivit ja mitä merkityksiä he antavat eri asioille (Alasuutari 2001, 94). Tyypittelyä on kritisoitu siitä, että tyypittely kadottaa yksilön ideaalityyppeihin, joilla ei ole suoraa vastaavuutta

tosimaailman yksilöissä. Mutta se ei ole tyypittelyn tarkoitukseen. Max Weber selitti ideaalityyppien hyödyn olevan siinä, että niillä pystytään käsitteellisesti jäsentämään ja tekemään ymmärrettäväksi toimintaa, joka on suhteellisesti lähellä ideaalityypin kuvausta. Tyypittelyssä toiminta ymmärretään toimintana, joka ikään kuin noudattaisi tyyppiä (Heiskala 2000, 50). Tyypittelyn tarkoitus on siis ennen muuta olla apuväline erilaisia sosiaalisten maailmojen toimijoita tarkastellessa – tutkimuksen tekemisen ja jopa lukemisen kannalta on taloudellisempaa perehtyä tyyppeihin, kuin jokaiseen yksilöön sinänsä.

Pidän luokittelussa tärkeimpänä asiana sitä, että kaikki havainnot sisältyvät lopulliseen tulkintaan. Eli selitysmalli sosiaalisesta todellisuudesta ei ole pätevä, jos se ei sisällä kaikkia sen osatekijöitä – siis myös niitä poikkeavia havaintoja, jotka uhkaavat jäädä sopimattomina tulkintakehyksen ulkopuolelle. Semminkin kun ajatellaan sosiaalisen maailman moniarvoista luonnetta:

Eikö kuitenkin ole niin, että vaikkakaan yhden haastateltava ilmaisema asia ei saisi muilta haastateltavilta vahvistusta, niin tälle yhdelle haastateltavalle asia on kuitenkin tosi? Ja mikäli asia on sosiaaliseen maailmaan liittyvä uskomus, niin silloin asia on tosi myös sosiaalisessa maailmassa, jos oletetaan toimijan toiminnan perustuvan osittain hänen käsityksiin sosiaalisen maailman luonteesta. Eli toisin sanoen yksilöllä on oma tulkinta “yleisistä” säännöistä, normeista, rakenteista ja rakennelmista ja yksilö voi toimia suvereenisti osana sosiaalista maailmaa yksilöllisen maailmantulkinnan kanssa (tietenkin toiminnan on pysyttävä tietyissä, ulkoapäin määritetyissä sosiaalisissa kehyksissä pystyäkseen uusintumaan). Eli tutkijan on oltava herkkä koko aineistolle, jotta onnistuu sisällyttämään tulkintaansa myös kaikki aineistosta esiin nousevat sosiaalisen maailman “poikkeamat”.

Pertti Alasuutari jakaa laadullisen analyysin kahteen päällekkäiseen vaiheeseen, havaintojen pelkistämiseen ja arvoituksen ratkaisemiseen. Havaintojen pelkistäminen tarkoittaa, että aineistoa tarkastellaan vain tietystä näkökulmasta, siitä mikä on kulloisenkin kysymyksenasettelun ja teoreettisen viitekehyksen kannalta olennaista. Havaintojen pelkistämistä on myös samaan asiaan viittaavien havaintojen yhdistäminen siten, että erilliset "raakahavainnot" yhdistetään yhdeksi havainnoksi, tai harvemmaksi havaintojoukoksi. Arvoituksen ratkaiseminen on tulkintaa; aineiston ja teorian antamien johtolankojen avulla tehdään merkitystulkinta tutkittavasta ilmiöstä. Tätä tutkimuksen vaihetta voi myös nimittää rakennekokonaisuuden muodostamiseksi (Alasuutari 2001, 44).

Aineiston analyysi ja tutkimusprosessin eteneminen on Derek Layderin (1998) mukaan jatkuvaa vuoropuhelua aineiston ja teoreettisen taustatiedon kanssa. Itse olen soveltanut Layderin adaptiivisen teorian mukaista tutkimuksen rakennusmetodia lähestulkoon vaistonvaraisesti: aineiston tulkinta ei ole perustunut niinkään “valmiiseen” teoreettiseen viitekehykseen, vaan analyysi on ollut adaptiivista siinä mielessä, että tulkinnat ovat muodostuneet juuri Layderin kuvaileman prosessimaisen vuoropuhelun tavoin. Itse asiassa tämä vuoropuhelu alkoi jo haastattelurunkoa laadittaessa (haastatteluissa käytin vasta kuudetta versiota haastattelurungosta) ja 14:sta haastattelun kuluessa haastatteluissa tapahtui lieviä painopisteiden muutoksia sitä mukaan kun oma tietoisuus palveluasumiseen liittyvästä aihepiiristä kasvoi.

2.4 Tutkimuksen pätevydestä ja luotettavuudesta

Ensinnä, mistä voi haastattelututkimuksessa olla varma, että haastattelemalla saatu aineisto on luotettava ja pätevä, siis siitä, että haastateltavat puhuvat totta ja että esiin tulevat kuvaukset ovat totuudellisia? Alasuutarin mukaan haastatteluaineistoa voi pitää todellisuuden indikaattorina. Indikaattori on tietoa, joka on epäsuora evidenssi kysymyksestä, johon haetaan vastausta (Alasuutari 2001, 95). Toisaalta useat haastattelut saturoivat aineiston siten, että uudet haastattelut eivät tuo enää oleellista uutta tietoa esiin tutkittavasta ilmiöstä (Alasuutari 2001, 109). Eli saturaatiopisteen saavuttamista voidaan pitää merkinä koko tutkivan ilmiön kattavasta aineistosta ja siitä, että tutkimusaineisto on pätevä.

Tutkimukseen vaikuttaa myös sellaisia taustatekijöitä, jotka eivät nouse itse tutkimuksessa esille. Tällaisia tausta-tekijöitä on tutkijan yleinen tietämys oman tieteen alan kentästä, tutkijan henkilökohtainen suhtautuminen ja asennoituminen tutkimuskohteena olevaan sosiaaliseen maailmaan, tutkijan yleinen maailmankatsomus ja arvomaailma – tutkimusta ei siis koskaan tehdä sosiaalisessa tyhjiössä. Kaikki tämä ei välttämättä ole suoraan näkyvissä tutkimusraporteissa, mutta tutkijan on kuitenkin tutkimuksen luotettavuuden ja pätevyyden varmentamiseksi oltava tietoinen tutkimukseen vaikuttavista ontologisista ja epistemologisista lähtökohdistaan ja siitä, kuinka ne ovat mahdollisesti vaikuttaneet tutkimusprosessiin. Toki tieteen etiikan mukaan on välttämätöntä, että tutkija raportoi tutkimukseensa oleellisesti vaikuttaneet tekijät yksityiskohtaisesti. Mutta jossain menee se näkymätön raja: tutkimusraporteissa ei ainakaan ole yleisenä tapana ainakaan se, että tutkija ruotii omaa

maailmankatsomustaan. Lopun kaiken kuitenkin tiedeyhteisöllä on vastuu siitä, että kussakin tutkimuksen aineiston analyysi, metodit ja raportoinnin argumentaatio ovat päteviä ja luotettavia.

Tutkimusprosessin aikana tasapainoilin subjektiivisuuden ja objektiivisuuden välimaastossa - olen "joutunut" muuttamaan käsityksiäni ei pelkästään ikääntymisestä, vaan myös sosiologian luonteesta tieteenä ja itse tutkimuksen teosta, tutkijan tietämyksen kehittyminen onkin osa adaptiivista tutkimusprosessia. Tieteenteon ideaalista objektiivisuudesta huolimatta tutkijalla on, aina jossakin määrin valtaa määrittää ja rajata sosiaalista todellisuutta, ainakin valitsemiensa tutkimustehtävän, käsitteiden ja näkökulman kautta. Kun tutkimus lopulta verifioituu niin aineiston, tutkijan, tiedeyhteisön kuin myös laajemman yhteiskunnallisen keskustelun puitteista käsin, niin tutkimustulos valtaistuu "totuudeksi" sosiaalisesta maailmasta. Loppujen lopuksi kuitenkin "kaikkein tosimmatkin" tutkimustulokset ovat aina "vain" näkökulmia, pienemmän tai isomman joukon hyväksymiä väittämäkimppeja todellisuudesta. Sen osaa parhaiten Pierre Bourdieu (1998) selittää:

"Sosiaalinen maailma on kaikkine jakoineen jotakin, joka sosiaalisten toimijoiden on tehtävä ja rakennettava, yksin ja ennen kaikkea *yhdessä*, yhteistyössä ja kiistellen. Rakennelmat eivät toimi sosiaalisessa tyhjiössä, kuten eräät etnometodologit näyttävät uskovan. Sosiaalisessa tilassa, erilaisten pääomalajien – myös aseiden – jakautumisen rakenteessa, vallattu asema hallitsee myös kuvauksia tästä tilasta sekä kannanottoja taisteluissa tilan säilyttämiseksi ja muuttamiseksi.

Tämä objektiivisten rakenteiden ja subjektiivisten rakennelmien monimutkainen suhde sijoittuu objektivismin ja subjektivismin, strukturalismin ja konstruktivismin samoin kuin materialismin ja idealismin tavanomaisten vaihtoehtojen tuolle puolen. Tehdäkseni siitä yhteenvedon minulla on tapana siteerata hiukan muunnellussa muodossa Pascalin kuuluisaa lausetta: "Maailma sisältää minut ja nielaisee minut kuin pisteen, mutta minä sisällän sen." Sosiaalinen tila nielaisee minut kuin pisteen. Mutta tämä piste on *näkökulma*. Se on lähtökohta sosiaaliseen tilaan sijoittuvasta pisteestä luodulle katseelle, *perspektiiville*, jonka muodon ja sisällön määrää se objektiivinen asema, josta se avautuu. Sosiaalinen tila on hyvinkin ensimmäinen ja viimeinen todellisuus, koska se hallitsee vielä niitä kuvauksia, joita sosiaalisilla toimijoilla voi olla."

3. Tutkimuskohteena arkielämä

Arkielämää voi pitää sosiologisen tutkimuksen sateenvarjokäsitteenä – yhtenäinen teoriasuunta sosiologinen arkitutkimus ei ole koskaan ollut. Arkielämää onkin tutkittu sosiologiassa sekä mikro- että makroperspektiiveistä käsin. Makroperspektiiveissä on mm. ajateltu sosiaalisen luokan olevan suurin ihmistä ja hänen arkeaan muovaava tekijä (Adler ym 1987, 218).

Kritiikkinä deterministisille makroperspektiiveille syntyi 1960- ja 1970- luvulla joukko toimintaa painottavia mikrososiologisia perspektiivejä arkielämään, joissa painotettiin kontekstuaalisuutta; tutkimuksen tekemistä arjen luonnollisissa ympäristöissä. esimerkiksi Blumerin interaktionismissa (julkaistu 1969), jossa yhdistyi Meadin sosiaalisen behaviorismin teorian käsitys rationaalisesta voluntaarisesta agentista, refleksiivisyys, ja roolit Blumerin korostamassa “jaettujen merkitysten” vuorovaikutustilanteissa. Hieman aiemmin (1959) oli Goffman kehittänyt dramaturgia-teorian selittämään arkielämän sosiaalisuuden luonnetta, kuten myös Garfinkel oli kehittänyt etnometodologian (1967), jossa korostui Schutzin luoma hermeneuttinen perspektiivi sosiaaliseen arjen maailmaan. Etnometodologia pyrki selvittämään kuinka ihmiset tuottavat paikallisesti sosiaalista todellisuuttaan ja löytämään tästä säännönmukaisuuksia. (Adler ym 1987, 219 – 220).

Näiden perspektiivien rinnalla on arkea selitetty sosiologiassa fenomenologisen (esim. Berger & Luckmann 1967) ja eksistentiaalisen tradition (esim. Zurcher 1977) voimin (Adler ym 1987, 221, 223).

Yhteistä kaikille arkielämän sosiologian mikroperspektiiveille on kiinnostus selittää ihmisen arjessa piilevät sosiaaliset järjestykset, toiminta, vuorovaikutus sekä sosiaaliset rakenteet ja rakennelmat (Adler ym 1987, 230). Colin Campbell kutsuu näitä mikroperspektiivejä sosiaalisen situationaalisuuden paradigmatoksi. Yhdistävänä piirteenä näille on siis toiminnan kontekstuaalisuuden painottaminen, mutta paradigman heikkoutena on sen hyväksymä ajatus, että kontekstin ulkopuolella olevia tekijöitä ei tarvita selitysmalliin mukaan selittämään kontekstissa tapahtuvaan toimintaan (Campbell 1998). Kuitenkaan mikään paikallinen sosiaalinen konteksti ei ole “sosiaalinen tyhjiö” - makrotason tekijät, kuten toimijan yhteiskunnallinen asema, yhteiskunnalliset olosuhteet jne. vaikuttavat myös arjessa.

Agnes Heller tarjoaa arkitutkimukselle kaksi näkökulmaa: Ensinnäkin tutkimus voi selvittää

ne arjen sosiaaliset tekijät, jotka ovat yhteisiä kaikille ihmisille. Sosiaalinen yhteiskunta on subjektiin nähden olemassa a priori ja subjektin kulttuurinen kokemus tähän todellisuuteen verrattuna posteriori. Tällöin myös kulttuurisesti vaihtelevat tavat, säännöt ja normit ovat a priori. Toimijan kannalta näiden sosiaalisten ja transitiivisten “artefaktien” kohdalla kyse on kompetenssista – siitä, että sosiaalinen toiminta uusintaa yhteisön jäsenyyden, että toimija säilyy hyväksyttynä yhteisön jäsenenä. Toisena arkitutkimuksen näkökulmana Hellerille on vertaileva tutkimus nykyajan ja menneisyyden välillä, jolloin olennaista on selvittää se, mitkä ovat nykyajan olennaisesti erilaiset piirteet suhteessa menneen arjen, kulttuurin ja yhteiskunnan muotoihin (Heller 2004). Jälkimmäinen Hellerin tarjoama näkökulma liittyy sosiologiaan erityisesti silloin, kun tutkimuksen kohteena on yhteiskunnallinen muutos. Ensimmäinen Hellerin kuvaama näkökulma liittyy myös iän ja ikääntymisen merkitystä tutkivaan sosiologiaan, sillä Matilda Rileyn mukaan sosiologia ikääntymiseen kohdistuessaan voi tarjota välineitä sosiaalisten rakenteiden ja ihmisen elämän vuorovaikutuksen parempaan ymmärtämiseen (Jyrkämä 1995, 243).

Subjektivistisen mikronäkökulman arvo on siinä, “että se tunnustaa arkipäivän tiedon, subjektiivisten merkitysten ja praktisen kompetenssin tärkeän roolin yhteiskunnan jatkuvassa tuottamisessa. Se antaa etusijan toimijuudelle” (Bourdieu 1995, 29).

Seuraavissa luvuissa (3.1.–3.9) tarkastelen joitakin käsitteitä, joiden avulla käsittelen miesten palveluasumista ja palveluasumisen tuottamaa arkea. Tarkastelun kohteena ovat toimijuus ja siihen liittyvät resurssit, rutiinit, sosiaalinen pääoma ja ei-arki. Miesten läheisin arjen alue on palveluasumisympäristö, joten tarkastelen myös kirjallisuudessa käytyä pohdintaa sekä kodista että pienyhteisöllisyydestä ja tämän perusteella määrittelen palvelutaloyhteisöä miesten arkielämän alueena. Esittelen myös lyhyesti minkälaisia tutkimustuloksia on saatu muista palveluasumistutkimuksista.

3.1 Toiminnan käsitteestä

Mitä on toiminta ja miten se eroaa käyttäytymisestä? Colin Campbell selvittää eroa: toiminta on tahdonalaista tekemistä, kun taas käyttäytyminen liittyy ei-tahdonalaisiin reaktioihin ja tekemisiin, joita hallitsevat enemmän tai vähemmän motivoimattomat käytännöt, jotka toistuvat säännönmukaisesti (Ilmonen 1998, 93). Toiminnan tahdonalaisuus merkitsee siis sitä, että toiminta on tietoista tekemistä. Toiminnan luonteeseen kuuluu myös tavoitteellisuus

(Mahmoodian 1997, 28). Näin ollen toimijaa voidaan pitää aktiivisena, tavoitteellisena ja vastuullisena olentona. Toisaalta (Ilmonen 1998, 94), on mahdotonta erottaa toimintaa ja käyttäytymistä täysin toisistaan erilleen: inhimillinen toiminta on aina sekoitus toimintaa ja käyttäytymistä.

Sosiaalinen toiminta on erotettavissa omaksi toiminnan muodokseen. Sosiaalinen toiminta on toimintaa, jossa toimija ottaa huomioon, ja suuntaa toiminnan muiden toimijoiden kanssa käytävään vuorovaikutukseen (Mahmoodian 1997, 44). Vaikka sosiaalinen toiminta tapahtuu sosiaalisessa kontekstissa ja sosiaalinen toiminta on toimijan kannalta tahdonalaista ja tavoitteellista, niin se on konventioiden, odotusten ja kaikkien kontekstiin liittyvien sosiaalisten sääntöjen läpäisemää. Siis vaikka sosiaalinen toiminta on toimijan itsensä aloittamaa ja ylläpitämää, niin se samanaikaisesti noudattelee sen ulkoisia, toimijan ulkopuolella olevia ehtoja (Mahmoodian 1997, 35). Niinpä sosiaalisen toiminnan määrittämisessä avaintermiä on ”toiset”(emt, 41); muiden toimijoiden asenteet ja käyttäytyminen ovat aina jollakin tapaa merkitseviä sosiaalisen toiminnan kuluessa. Tämä relevanttiuden aste vaihtelee: joskus ”yleistetyn toisen”, abstraktin ja anonyymien toisen kuvitteelliset asenteet ja ajatukset säätelevät toimintaa, joskus relevanttina toisena ovat läheiset; perhe, tuttavat, työtoverit jne., kun taas joskus sosiaalisen toiminnan merkitsevänä toisena on näiden yhdistelmä (Mahmoodian mukaan (emt.) John Searle on kirjassa *The Constitution of Social Reality* (1995) on ehdottanut, että koska sosiaalinen toiminta tapahtuu yhdessä muiden kanssa, niin toiseuden sijaan avainasemassa sosiaalisessa toiminnassa olisikin tilanteessa olevat “me”).

3.2 Rutiinit ja uusintuminen

Jokapäiväiset tai säännölliset tekemiset ja toiminnot voidaan ymmärtää rutiineiksi. Rutiineissa kietoutuvat aika, paikka ja toisto yhteen. Päivittäisten toimintarutiinien voidaan nähdä muodostavan polun, joka kulkee syklimäisesti aika- ja paikka-ulottuvuuksissa. Täten toimintarutiineihin kuuluvat siirtymiset paikasta paikkaan on samalla myös paikkamääreistä liikettä. Näin vuorovaikutus voidaan nähdä polkujen yhdentymänä, jotka muodostavat ”toimintakimppuja” (Giddens 1984a, 306 -307). Tämä sosiaalisen elämän organisoituminen merkitsee arjen olevan ”alueellistunut”, sosiaalinen elämä jakaantuu arjen eri vyöhykkeisiin, ajan ja paikan muodostamiin alueisiin, toiminta-ympäristöihin (Giddens, 1993).

Rutiineja ovat myös tavat ja konventiot (Ilmonen 1998, 95). On mahdollista, että nämä yhdessä toimintarutiinien kanssa ovat arjessa tiedostamattomia, ikään kuin rutiinit olisivat ”toinen minämme”(emt.): arkiseen minuuteemme hitsautuu ruumiinelemme, tapamme kävellä, kulkureitit jne. Ja nämä yhteensulautuneet tavat ja konventiot ja toimintarutiinit heijastelevat sosiaalisia luokkia, jotka näyttäytyvät yksilössä Bourdieulaisittain habituksena. Ilmosen (1998, 98) mukaan rutiinien merkitys onkin siinä, että ne alentavat päätöksenteon kompleksisuutta ja säästävät siihen kuluva voimavaroja.

Rutiinien merkitys toimijalle on myös uusiintumisessa, mihin viittaa rutiinien rekursiivinen luonne (Giddens 1984b). Rutiinit toistuessaan luovat toimintakäytännöistä rakennelmia. Toiminnan rakenteistuksessa syntyy sosiaalinen ilmiö, jonka olemassa olo on riippuvainen uusiintumisesta. Uusiintuminen luo arkeen jatkuvuutta ja ennustettavuutta, joka fenomenologisessa mielessä voidaan ymmärtää turvallisuuden tunteen perustaksi.

Rutiinit ovat Giddensille ratkaisevassa asemassa yhdessä praktisen tietoisuuden kanssa. Niillä selittyy sosiaalisten maailmojen rakenteiden kaksitahoisuus: toiminnassaan subjekti ei pelkästään tuota rakenteita, vaan myös uusintaa niitä käyttämällä olemassa olevia rakenteita hyväkseen (Giddens 1984b).

Rutiinit muodostuvat siis toiminnan tyyppin, aika- ja paikkamääreen kautta. Esimerkiksi palvelutalon elämänpiiriä ajatellen voidaan eritellä mikrotason rutiineja, mm. kotirutiineja, palvelurutiineja ja yhteistoimintarutiineja. Toimintarutiinit voidaan tarvittaessa pilkkoa edelleen pienempiin osiin, esimerkiksi palvelurutiinit perustoimintoja ylläpitäviin ja sosiaalisiin rutiineihin tai yhteistoimintarutiinit organisoidun yhdessäolon rutiineiksi ja vapaamuotoisen yhdessäolon rutiineiksi.

Bergerin ja Luckmann näkevät rutiinit tapoina: Monivaiheisten mutta yksinkertaisten liikesarjojen rutiinimaista toistoa voi pitää totunnaistuneena toimintana, tapana ”tässä sitä taas mennään”. Totunnaistumista tapahtuu myös vuorovaikutuksessa: kun tietyt vuorovaikutussarjat toistuvat, ollaan tekemisissä vuorovaikutuksen tavan kanssa (Heiskala 2000, 97).

3.3 Sosiaalinen pääoma

Sosiaalisen pääoman käsitteellä viitataan yleensä yhteisön sosiaalisen vuorovaikutuksen sekä yhteisön jäsenten toimintojen yhteensovittamisen edistäviin ulottuvuuksiin (Ruuskanen 2002, 5). Sosiaalisen pääoman käsite koostuu useasta elementistä, kuten tärkeimpinä sosiaalisista verkostoista, yleistyneen vastavuoroisuuden normista ja luottamuksesta (Ilmonen 2004, 137).

Sosiaalisen pääoman käsite ei ole yksiselitteinen, se on saanut vaihtelevia sisältöjä tutkijoiden painotusten mukaan. Sosiaalisen pääoman suuntauksia on ainakin neljä; ensimmäinen painottaa yksilön asemaa verkostojen rakenteessa, toinen yhteisön sosiaalisten verkostojen tiiviyyttä, kolmas yleistynyttä luottamusta ja sosiaalista vuorovaikutusta ja neljäs ryhmäkuntaisuutta (Ruuskanen 2002, 9). Sosiaalisella pääomalla on siis sekä yksilölliset ja yhteisölliset puolensa. Sosiaalisen pääoma voidaan nähdä ”yksityishyödykkeenä”, yksilön toiminnan resurssina; verkostoina ja vastavuoroisuuteen perustuvina palveluksina. Sosiaalista pääomaa voidaan tarkastella myös pienryhmien sisäisenä ”klubihyödykkeenä”, mutta myös yhteiskunnan jäsenten yhteisenä ”julkishyödykkeenä”, yhteiskäytössä olevina resursseina, joita ei voi irrottaa vain tiettyjen yksilöiden käyttöön (Ruuskanen, 12, 19). Putnam on kuvannut osuvasti sosiaalista pääomaa sosiaalisuuden emergentiksi ilmiöksi (Ilmonen 2000, 18–22) , millä hän tarkoittani sitä, että osa sosiaalisesta pääomasta syntyy ihmisyyden toiminnan ”päälle” ja on yhteisön ominaisuus, jota ei ole redusoitavissa tekijöihin.

Bourdieuun mukaan sosiaalinen pääoma on ekonomisen pääomaan verrattavissa oleva analogia, sillä sosiaalinen pääoma ei ole redusoitavissa ekonomiseen pääomaan (Bourdieu 1986, 252–253). Sosiaalinen pääoma on analogisesti verrattavissa myös muihin pääoman muotoihin: Ydinidea Putnamin mielestä sosiaalisen pääoman käsitteessä on se, että sosiaalisilla verkostoilla on arvo. Kuten ruuvimeisseli (fyysistä pääomaa) ja ammattikoulutus (inhimmillistä pääomaa) lisää tuottavuutta (yksilöllistä sekä kollektiivista), niin samalla tavalla sosiaaliset suhteet vaikuttavat yksilöiden ja ryhmien tuottavuuteen. Siinä kun fyysinen pääoma viittaa fyysisiin objekteihin ja inhimillinen pääoma yksilön ominaisuuksiin, niin sosiaalinen pääoma viittaa ihmisten välisten suhteisiin – siis sosiaalisiin verkostoihin, luottamukseen ja vastavuoroisuuden normeihin (Putnam 2000, 19).

Sosiaalisen pääoman käsitteen juuret ovat Putnamin mukaan J.L. Hanifan vuonna 1916 julkaistussa kouluja vertailevassa tutkimuksessa. Hanifa havaitsi, että koulujen menestymisellä ja niiden sosiaalisilla miljöillä on vahva yhteys; sitoutuminen ympäristöön

edisti sosiaalisen pääoman virtaamista kouluun. Hanifalle sosiaalinen pääoma merkitsi ihmisten arjessa olevia aineksia; hyväntahtoisuutta, toveruutta ja sosiaalista kanssakäymistä (Putnam 2000, 19). Sosiaalisen pääoman nykykeskustelun juuret ovat lähinnä 1980-luvulla, Colemanin (1988) ja Bourdieun (1986) nostettua käsitteen keskustelun kohteeksi (Ruuskanen 2002, 6). Coleman käänsi Hanifanin idean pääläelleen selittäen lasten koulumenestyksen sosiaalisella pääomalla (Ilmonen 2004, 100), Colemanille sosiaalinen pääoma merkitsee ensisijaisesti toimijoiden tarkoituksellista toimintaa helpottavaa resurssia (Ruuskanen 2002, 10). Bourdieu taasen näkee sosiaalisen pääoman ensisijaisesti verkkomaisena yhdistelmänä todellisia ja mahdollisia resursseja. Mahdolliset resurssit ovat sellaisia, jotka ovat tarpeen mukaan löydettävissä ja otettavissa käyttöön (Bourdieu 1986, 243, 248).

Vastavuoroisuus ja sitä tukeva normi on yksi sosiaalisen pääoman muoto. Vastavuoroisuutta on kahta lajia: se on ”balansoitunutta” silloin, kun tilanteessa toteutuu tasavaihto: ”minä teen tämän, jos sinä teet tuon”. Vastavuoroisuus on ”yleistynyttä” silloin kun pitkällä aikavälillä tapahtuu kuvitteellinen tasavaihto (Ilmonen 2000, 18–22). Yleistyneen vastavuoroisuuden normin mukainen toiminta sisältää siis ajatuksen, että toimija tekee toiselle palveluksen odottamatta välitöntä vastapalvelusta. Toimija luottaa siihen, että tulevaisuudessa joku toinen tekee hänelle suurin piirtein vastaavansisältöisen palveluksen (Putnam 2000, 21). Yleistynyt sosiaalinen vaihto ja sitä tukeva normi on sosiaalisen pääoman karttumisen kannalta tärkein ominaisuus (Ilmonen 2004, 113). Yleistynyt vastavuoroisuus ei ole pyyteetöntä, vaikka se usein peitetäänkin ”pyyteettömyyden kaapuun”; edes lahjan antaminen ei toimi vailla vastavuoroisuuden odotusta (Ilmonen 2004, 117). Lahjan antaminen voi olla rationaalinen tapa ilmaista yhteenkuuluvuutta (emt, 120). Kun arkinenkin sosiaalinen toiminta vilisee symbolisia huomionosoituksia ja rituaaleja, niin yleistynyt vaihto ja siihen liittyvä normi on sosiaalisen toiminnan yksi jatkuvuuden ja uusintumisen ehdoista.

Luottamus on yksi perustavanlaatuisimmista asioista, joiden ansiosta voimme elää ja toimia yhdessä. Ilman luottamusta vuorovaikutus olisi epäluulon läpäisemää. Ilmosen mukaan juuri luottamus on sosiaalisen pääoman tukipilari, sillä juuri se edistää sosiaalisen vaihdon vastavuoroisuutta ja ihmisten yhteistoimintaa (Ilmonen 2004, 122). Luottamus voidaan eritellä ansaittuun luottamukseen, joka syntyy sosiaalisen vuorovaikutuksen myötä, sekä annettuun luottamukseen, joka on institutionaalisen roolin mukaiseen käyttäytymiseen luottamista (emt, 126). Seligman erottaa luottavaisuuden omaksi luottamuksen muodokseen. Luottavaisuus tarkoittaa sitä, että vuorovaikutuksen ja / tai vaihdon tilanteissa tiedämme mitä odottaa. Toisin sanoen luottavaisuuteen liittyy ennustettavuuden tai tuttuuden

(samankaltaisuuden) elementit (Seligman 2000, 48). Lisäksi on eritelty luottamuksen eri muodoiksi ”hapero luottamus”; jolla tarkoitetaan luottamusta, joka perustuu luottamukseen perustuvissa sosiaalisessa verkostossa olevien, tuntemattomienkin, toimijoiden välistä luottamusta, sekä ”humanistinen luottamus”, jolla viitataan epäpersoonallisen luottamuksen muotoon; tuntemattomien, mutta ominaisuuksiltaan samankaltaisten toimijoiden välistä luottamusta (Ilmonen 2004, 129–130)

Normit ja normiyhteisyys ovat myös sosiaalisen pääoman yksi tukijaloista (Ilmonen 2000, 22). Colemanin mukaan erityisen tärkeitä normeja sosiaalisen pääoman kannalta ovat sellaiset normit, jotka kannustavat ihmisiä luopumaan oman edun tavoittelusta yhteisen hyvän hyväksi. Joissakin tapauksissa nämä normit ovat sisäistettyjä. Joitakin normeja taasen voidaan vahvistaa sosiaalisella tuella tai sosiaalisilla palkinnoilla (esim. statuksen kohottamisella tai kunnian lisäämisellä). Palkitsemisen sijasta normeja voidaan tukea sanktioilla ja paheksumalla itsekästä toimintaa (Coleman 1988, 104–105).

Normiyhteisyyden merkitys korostuu etenkin ”suljetuissa” (closure) sosiaalisissa rakenteissa. Suljetuissa siinä merkityksessä, että verkostossa olevien jäsenten vuorovaikutus on joka suuntaan menevää, ei pelkästään yhteen suuntaan ($A \leftrightarrow B$, $B \leftrightarrow C$ ja $A \leftrightarrow C$, ei siis vain $A \leftrightarrow B$ ja $B \leftrightarrow C$), sillä tällaisissa verkostossa normipoikkeavuuden (sekä negatiivisen että positiivisen!) innovatiivisuutta voi tehokkaasti vähentää (Coleman 1988, 104–107). Normiyhteisyydessä korostuu sosiaalisen pääoman yleisen hyvän ominaisuus (“public good quality”), nimittäin sosiaalisissa rakennelmissa, joissa sosiaaliset normit ja sanktiot ovat mahdollisia, normisto ei hyödytä ensisijaisesti yksittäisiä toimijoita, vaan rakennelman kokonaisuutta (Coleman 1988, 116).

Sosiaalisella pääomalla on hyvin laajoja hyvinvointipoliittisia vaikutuksia, se saa esimerkiksi yksilöt mukautumaan kollektiivisesti hyödyllisiin ratkaisuihin, verkostot helpottavat informaation kulkua, luottamuksen avulla yhteisön sosiaalinen toiminta helpottuu, sekä sosiaalinen pääoma on yhteydessä myös ihmisen terveyteen ja elämänlaatuun (Ruuskanen, 7).

3.4 Toimintaresurssit

Palvelutalon miesten elämää tarkasteltaessa sosiaalinen pääoma on käyttökelpoinen näkökulma arkeen; ei pelkästään sen tarkasteluna, että kuinka palveluasumisyhteisössä sosiaalinen pääoma ilmenee ”yhteisen hyvän” ominaisuutena, vaan sosiaalinen pääoma on mukana myös tarkastelussani miesten sosiaalisen toimijuuden profiilissa toimintaresursseina ja -orientaationa, ”yksityishyödykkeenä”.

Toimintaresurssit ovat yksi pääoman muoto (Bourdieu 1986). Bourdieun mukaan sosiaalisilla kentillä menestyäkseen toimijat käyttävät niille ominaisia toimintaresursseja sen mukaan kuin sitä kullakin on hallussaan. Bourdieun mukaan periaatteessa jokaisella kentällä on sille ominaisista toimintaresursseista muodostuvia pääoman lajeja (Heiskala 2000, 180). Anja-Riitta Lehtinen on jakanut toimintatutkimuksessaan (2000) toiminnan resurssit kolmeen resurssien muotoon; inhimillisiin, kulttuurisiin ja sosiaalisiin toimintaresursseihin. Tätä toimintaresurssien kolmijakoa olen käyttänyt todentaessani haastattelujen pohjalta palvelutalon miesten toimijuuden profiiliin paikkaansa pitävyyttä. Toimintaresurssien kolmijako tarkemmin määriteltynä (Lehtinen 2000, 106- 145):

1. Inhimilliset toimintaresurssit: yksilön ominaisuudet; kognitiiviset, fyysiset ja sosiaaliset taidot. Ne viittaavat osaamiseen, kokemukseen ja tieto-taitoon. Inhimilliset toimintaresurssit helpottavat sosiaalista toimintaa.
2. Kulttuuriset toimintaresurssit: (materiaaliset ja) symboliset elementit, joita voidaan käyttää resursseina toimintatilanteissa ja keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Symboliset elementit ovat toimintamallien, roolien, arvojen ja merkitysten representaatioita. Niiden käyttöarvo muodostuu sosiaalisessa vuorovaikutustilanteessa.
3. Sosiaaliset toimintaresurssit: kuten saavutettu suosio ryhmässä, kumppanuus, ystävyys, toimijoiden väliset suhteet, vastavuoroiset toimintanormit ja luottamus. Syntyvät itse sosiaalisessa toiminnassa ja määrittyvät toimijoiden suhdeverkostosta käsin.

Huomion arvoinen seikka toimintaresurssien kolmijaossa sosiaalisen pääoman kannalta on se, että sosiaalisten toimintaresurssien lisäksi myös inhimilliset ja kulttuuriset toimintaresurssit voivat tilannesidonnaisesti aktualisoitua sosiaalisiksi pääomaksi. Inhimilliset toimintaresurssit silloin, kun on kyse sosiaalisista taidoista ja kulttuuriset toimintaresurssit esimerkiksi silloin, kun on kyse vastavuoroisuuden ilmauksien (entiteettien) arvosta vastavuoroisuuden mittarina.

3.5 Kodin ominaisuuksia

Yhtenä kysymyksenä ikämiesten palveluasumiskokemuksissa koti-tematiikan kohdalla on, että voiko palveluasuminen tuottaa ”koti-asumista”, vai onko asuminen heille ideaalimmillaankin vain kodinomaista laitos-asumista. Kotiutuminen taas ilmaisee uuden asunnon muuntumisprosessia kodiksi. On kuitenkin muistettava, että koti/laitos-dikotomia perustuu joidenkin tutkijoiden mielestä yliromantisoituun kodin normiin, joka sisältää kaiken positiivisen, mutta jättää kaiken negatiivisen kodin määrittelyn ulkopuolelle. Vilkon mukaan tämä dikotomia on kuitenkin myöhäismodernissa vanhentunut, jonka merkinä on dikotomiaan sopimaton kokemuksellinen pohja. Siinä kun yksityiskoti voi olla ”laitostunut”, niin myös vanhenevilla ihmisillä voi olla elämäntilanteita, joissa he mielummin preferoivat muita asumisen muotoja kuin yksityiskoteja (Vilkko 2000, 213).

Yleisesti ottaen tiloista tulee subjektiivisesti koettuja merkityksellisiä paikkoja, kun ihminen luo niihin tunnesiteitä ja antaa niille omia merkityksiään. Monesti tämä tapahtuu ajan kuluessa, arkielämän toimintojen myötä. Näin asunnosta voi tulla koti, kaupungista kotikaupunki. Paikan ”omaksi tuntemiseen” liittyy yleensä osallisuuden tai kotoisuuden tunteet, jotka liittyvät tuttuuden ja omassa ympäristössä viihtyvyyden tunteisiin. Jatkuvasti muuttuva ja kehittyvä paikkaidentiteetti kehittyy paikkoihin liittyvistä tunnesiteistä, merkityksistä sekä muistojen kokonaisuudesta (Aura ym 1997, 127). Paikan ja ihmisen suhde voi vaihdella lyhytaikaisesta mielihyvästä syvälle juurtuneeseen kiinnittymiseen (emt, 129).

Päivärinnan mukaan toimintakyvyn laskiessa asuinympäristön merkitys ihmiselle muuttuu. Ihminen tulee yhä riippuvaisemmaksi ympäristöstään. Tällöin tila merkitsee ihmiselle minän ja maailman yhteisesti jaettua territoriaa; parhaimmillaan elinympäristöä, joka tukee asujansa identiteettiä ja toimintakykyä. Asuinpaikkaan on myös voitava kiinnittyä emotionaalisesti, sillä se saattaa olla etenkin iäkkäälle viimeisiä identiteettiä ja autonomiaa ylläpitäviä kiinnitysmiskohtia (Päivärinta 1997, 218).

Päivärinta lainaa Rowlesia kuvatessaan ihmisen alueellista elintilaa. Rowlesin mukaan ihmisen paikkakokemus syntyy toiminnan, orientaation, tunteen ja mielikuvituksen avulla. Orientaatio on tapa, jolla ihminen rakentaa yksilöllisen suhteensa ympäristöönsä. Näin paikkakokemuksen kautta ajateltuna koti ei ole vain fyysinen alue, vaan siihen kuuluu vahva subjektiivinen kokemus. (Päivärinta 1997, 219- 220). Vilkko kutsuu tätä kokemusta ”kodin tunnuksi”, jota ovat synnyttämässä lukuisat sosiaaliset ja emotionaaliset tekijät, kuten kodin

tutuksi tunnistaminen (esineympäristö), emotionaalinen turva (fyysisten puitteiden hyväksyminen, ihmissuhteet, yksinolo) ja toiminnallinen vapaus (kodin ylläpito ja sekä aloitteellinen toiminta). Joukkoon kuuluvat myös negatiiviset kokemukset, kuten puuttumisen, epävarmuuden ja vierauden kokemukset (Vilkko 2000, 214).

Elovainio (1996) on luetellut kodin kokemisen minimivaatimuksiksi oven, jossa on lukko, nimikyltti ja ovikello, sekä oma WC ja tavarat ja kalusteet asunnossa – siis vaatimukset, jotka palvelutalon asunto täyttää. Palveluasumisen yleisenä tavoitteena on pyrkiä säilyttämään asukkaan oma elämäntapa ja itsemääräämisoikeus (Sosiaalhallitus 1989), mitkä ovat myös kotoisuuden välttämättömiä ehtoja. Palveluasumisen kodinomaisuutta on tutkittu (Aunola & Ojanen 1999) ja havaittu kodinomaisuuden tunteeseen liittyvän se, kuinka ikääntynyt tuntee ympäristön omakseen, millaista ”elämän mielekkyyttä” ja itsemäärämisen kokemusta palveluasuminen tuottaa, siis samoja seikkoja, jotka liittyvät kodin kokemisen tunteeseen.

Ongelmallista on kuitenkin määrittellä palveluasumisen paikka koti/laitos-dikotomian akselilla, saati sen ulkopuolella. Kun dikotomiaan sisältyvän romantisoidun kodin normin piiriin kuuluvaksi on määritetty ihanne laitosten kodinomaistamisesta, niin samalla kertaa on epäsuorasti määritetty, että laitosmuotoinen asuminen on välttämättä ristiriidassa kodin ihanteen, ”todellisen kodin” kanssa (Vilkko 2000, 213).

3.6 Pienyhteisöistä ja yhteisöllisyyden kokemisesta

Giddensin mukaan kaikilla ihmisyyhteisöillä on paikkaperusteisesti erotettavissa omat toimintatilansa toisten yhteisöjen vastaavista tiloista. Tämä paikkaperusteinen toimintaympäristö voidaan nähdä vuorovaikutuksen näyttämönä, jossa paikka ja ympäristö liittyvät mukaan osaksi vuorovaikutusta. Giddens määrittelee pienyhteisön toimintaympäristön sellaiseksi jossa aika- ja paikkamääritteiset etäisyyserot ovat lyhyitä. Pienyhteisössä ei Giddensille ole keskeisin tekijä fyysinen läsnäolo tai sen suoma välitön vuorovaikutus, vaan tärkeämpää on se, että toiset pienyhteisön jäsenet ovat ajan ja paikan kannalta helposti *saavutettavissa* yhteisön toimintatilassa (Giddens 1984a, 309).

Giddens lainaa Ervin Goffmanin analyysia tilan ja paikan merkityksestä. Ihmisen toiminta on vuorottelua yksinolon ja yhdessä olon välillä. Goffman jakoi toimintatilat vuorovaikutukselliseksi näyttämön etualueeksi ja intiimiksi, suljetuksi taka-alueeksi.

Etualueella, kasvoista kasvoihin tilanteissa, toimijat ylläpitävät vaikutelmaa normeihin sopeutumisesta, vaikka taka-alueella eivät välttämättä välitä normeista laisinkaan (Giddens 1984a, 310- 311).

Canter esittää, että paikan luonteen määrittämisessä tulee tietää paikan fyysiset ominaisuudet, siinä tapahtuva toiminta ja ihmisten käsitykset siinä. Paikka voidaan tällöin käsittää yhteisesti koettuna sosiaalisena kenttänä, jolla on omat toimintasisällöt, jaetut merkitykset ja ”käsikirjoitukset”. Jaettujen merkityksien välityksellä syntyy yhteinen aluetietoisuus (Aura ym 1997, 131).

Eräs tapa selvittää yhteisöllisyyden laatua on sitä koskevien arjen kokemusten jakaminen kategorioihin sen mukaan, ovatko kokemukset peräisin yhteisestä, yhteisön organisoidusta yhdessäolosta, vai omaehtoisesta itse järjestetystä toiminnasta ja yhdessäolosta muiden yhteisössä asuvien kanssa. Toisin sanoen *yhteisöllistämisestä* on kyse silloin, kun ihmisryhmiin pyritään vaikuttamaan niiden ulkopuolelta niin, että ne järjestäisivät elämäänsä yhteisöllisesti. *Yhteisöllistymisestä* on kyse, kun joukko ihmisiä pyrkii elämään sen mukaan, että symbolisena tavoitteena tai ideana on mielikuva vuorovaikutusrikkaasta yhteisöstä (Lehtonen 1990).

Pienyhteisö on hoito-yhteisö, mikäli yhteisöön kohdistuu ammatillinen hoitointerventio hoitokäytäntöineen ja -tietovarantoineen. Yhteisöhoito onkin oma näkökulma yhteisön jäsenten elämään, päämääränään parantaa organisoidulla yhteistoiminnalla jäsentensä elämänlaatua. Esimerkiksi yhteisöhoidossa yhteisten juhlatilaisuuksien merkitys ajatellaan tärkeäksi sekä yksilön että yhteisön itsetunnon ja yhteenkuuluvuuden lujittamiseksi (Murto 1997, 247).

Yhteisöllisyyden merkitystä ihmisen hyvinvoinnille ei voi aliarvioida. Markku T. Hyypän tutkimuksen mukaan yhteisöllisyys vaikuttaa ihmisen hyvinvointiin ja jopa terveyteen (Hyypä 2002, 137–147). Yhteisöllisyyden Hyypä rinnastaa sosiaaliseen pääomaan ja tarkoittaa sillä ensisijaisesti kansalaisten itsensä vapaaehtoisesti synnyttämistä luottamukseen perustuvia vastavuoroisia (hyvinvointia tuottavia) verkostoja (Hyypä 2002, 48–62). Hyvinvointia tuottava sosiaalinen pääoma on siis ennen muuta riippuvainen mikrotasolla syntyvistä paikallisyhteisöistä. Niin siis myös pienyhteisöistä, joihin yksittäinen palvelutaloyhteisö voidaan laskea kuuluvaksi.

3.7 Palvelutalon yhteisö kodin lähialueena

Yleisesti ajateltuna kodin lähialueiksi voidaan ymmärtää kodin piha ja lähikortteli; kaikki kodin välittömässä läheisyydessä olevat paikat. Merkitseviksi nämä lähialueet tekee se, että kodin lähialueiden tapahtumat ja yksilön ja ympäristön vuorovaikutus vaikuttavat asumistyytyväisyyteen ja elämänlaatuun (kts Taylor & Brower 1985, 183 ja Amérigo & Aragonés 1997). Kodin lähialueet ovat erotettavissa yleisemmästä naapurustosta, sillä kodin lähialueisiin asukas asennoituu toisin, esimerkiksi tuntevat hallitsevansa ympäristöä toisin kuin yleisemmin naapurustoa tai toimii vastuuntuntoisemmin (vaikkapa kerää roskat maasta) (Taylor & Brower 1985, 187–188) ja asukas voi säädellä kodin lähialueiden toimintaa (vaikkapa häätää metelöivät lapset kauemmaksi) (emt, 190), joten kodin lähialueita koskee oma säännöstönsä (emt, 192). Niinpä kodin lähialueilta siirtyminen yleisempään naapurustoon, vain “nurkan taakse”, merkitsee ympäristöön suhtautumisen muutosta; sen hallitseminen vähenee (emt, 196).

Samalla tavalla palvelutalon asukkaiden yhteisesti jakaman palveluasumisympäristön voi ymmärtää kodin lähialueena, joka on kodin ja ”ulkopuolisen elämänpiirin” välissä: paikkana, jossa yksityinen ja julkinen kohtaa ja joka kuuluu arkiseen elämänpiiriin - johon voi mennä sisävaatteet päällä, mutta kohdata tuttuja ja tuntemattomia. Palvelutalon oma asunto on yksityinen tila, näyttämön intiimi taka-alue, kun taas palveluasumisympäristö on sosiaalinen kodin lähialue, näyttämö, jossa tapahtuvat monet arjen toiminnot. Tausta-oletukseni on, että kodin lähi- alueena se on myös tila, jota asukas voi kokea hallitsevansa ja jota koskee oma säännöstönsä ja normistonsa, jotka ovat riippumattomia hoitohenkilökunnasta.

3.8 Ei-arki

Arkielämän vastakohtana voidaan ajatella olevan ”ei-arki”. Ei-arjesta keskustellaan arkikielessä yleensä ilmauksilla ”arjen vastapaino”, ”irti arjesta”, ”yhtä lomaa” ja toisaalta sitä rajataan puheen kääntyessä ”arjen harmauteen” tai vaikkapa ”pakoon arjesta”. Ei-arki on käsite, mikä on tulkittu tarkoittavan varsin erilaisia seikkoja:

J.P. Roosin mukaan sosiologi Francesco Alberonille arkielämä näyttäytyy pettymyksinä: emme koskaan saa tehtyä sitä, mitä haluaisimme, koska olemme aina pakotettuja tekemään jotain muuta. Rakastuminen näyttäytyy Alberonille ainoana arjen vastakohtana.

Rakastuminen on hänelle kahden ihmisen välinen kollektiivinen prosessi, jossa kaikki rajat ylitetään. (Roos 1985, 63).

Minna Salmi on eritellyt akateemista mielipidekenttää ei-arjesta: Hän lainaa Karel Kosikia, jonka mukaan arkielämä on alue, jolla me emme toimi tietoisina ja reflektiivina yksilöinä. Arkielämää problematisoituinkin ihmiselle vasta, kun se häiriintyy. Salmi lainaa Kosikia: ”Ihmisen on, voidakseen nähdä vieraantuneen arkielämän läpi, saatava siihen etäisyyttä, irtauduttava sen luonteesta tuttua (Salmi 1991, 242).

Salmi tulkitsee Karel Kosikin painottavan, että arki ei suinkaan ole vastakohta ei-arjelle, vaan arkeen itseensä sisältyy epätavalliset tapahtumat ja juhlapäivät, koska ne ovat aina jollakin tavalla tuttua ja ennakoitavissa. Myös ensivaikutelmalta muutokselta vaikuttavista asioista – vaikkapa rakastumisesta – uutuuden viehätyks kuluu nopeasti pois. Kosikin arkinäkökulmaan sisältyy ajatus elämän jakamisesta aina erikseen kunkin päivän puitteisiin. Kosikin mielestä ”kaikki mikä on suurta tapahtuu arjessa” (Salmi 1991, 239).

Edmund Dahlström pyrkii arkielämän näkökulmasta tarkastelemaan kokonaisuutena ihmisen elämää, jonka sosiologinen tutkimus on mennyt pilkkomaan paloiksi, mm. työn, perheen ja vapaa-ajan sosiologiaan. Hänelle arjen välittömässä maailmassa elävät ”tavalliset ihmiset” ja ei-arki on arjen vastakohta, jonka muodostaa yleiset poliittiset, taloudelliset sekä kulttuuriset instituutiot. (Salmi 1991, Dahlström 1987, 96- 98).

Agnes Hellerille arkielämän vastakohta on sellaista toimintaa, joka suuntautuu kohti koko ihmiskunnan kattavaa inhimillistä yhteyttä (tiede, taide, moraali, politiikka) (Salmi 1991). Ei-arki on olemassa ”arjen tuolla puolen” (beyond), jonka voi tavoittaa vaikkapa myyttien, fantasioiden, unien – siis mielikuvituksen avulla tässä ja nyt (Heller 2004). Näin ollen tieto kulttuurista voi suodattaa subjektille ei-arjen kautta, ja ei-arki on näin toimintana uusintamassa arkea ja rakenteita.

Giddens lähestyi kriittisen tapahtuman käsitteen avulla (negatiivista) ei-arkea keskitysleirikokemusten avulla. Näillä kokemuksilla oli ominaista arjen turvallisuutta tuovien rutiinien rikkoutuminen ja tulevien tapahtumien ennakoimattomuus, Giddens kuitenkin huomioi keskitysleirin vankien tarpeen rakentaa turvallisuutta tuova rutiinijärjestelmä leirin arvaamattomaan arkeen (Giddens 1984a).

Yhteenvetona ei-arki voidaan tiivistää tarkoittamaan toimintaa, joka murtaa rutiniit kohti ennakoimatonta, niin positiivisessa kuin negatiivisessakin mielessä, mutta myös toimintaa, joka suuntautuu “kohti inhimillistä yhteyttä”. Paradoksaalisesti ei-arkinen toiminta voi tapahtua arkisen toiminnan puitteissa ja ei-arkisen toiminnan rutinisoiduttua toiminta muuntuu arkiseksi toiminnaksi, osaksi arkea, kadottaen luonteensa ennakoimattomana ja tuntemattomana.

3.9 Silmäys palveluasumistutkimuksiin

Suomalaisten ikääntyneiden palvelutalossa asuvien miesten yleisimmät palvelutaloon muuttamisen syyt ovat sairaus (68 %:lla miehistä), turvallisuuden tarve (45 %), asunnon huoltovaikeudet (25 %), yksinäisyys/turvattomuus (24 %), puutteellisesti varustettu asunto (22 %) sekä omaisten huoli (22 %). Yksiköt ilmoittavat vanhuksen sairauden ja heikentyneen toimintakyvyn tärkeimmiksi valintaan vaikuttaviksi tekijöiksi. Asukkaan valinnassa otetaan myös lähes aina huomioon sosiaaliset tarpeet sekä asunnon huono kunto (Karjalainen ja Kivelä, 1995).

Karjalainen ja Kivelä (1995) havaitsivat, että palvelutalon asukkailla depressiot ovat harvinaisempia kuin kotona asuvilla, vastaavan ikäisellä väestöllä. Miesasukkaista 83 % ja naisista 73 % on tyytyväisiä palveluasumiseen. Karjalaisen (1999) mukaan elämään tyytyväisyyden kokemus on palvelutalojen asukkailla suurempi kuin kotona asuvilla. Sopeutumista palveluasumiseen vähintään hyvänä pitää miehistä 80 % sekä naisista 70 %. Karjalaisen varhaisemmassa tutkimuksessa kuitenkin yksinäisyyden kokemukset olivat palvelutaloissa yleisempiä kuin kotona asuvilla. Lisäksi tunnesuhteet muihin asukkaisiin olivat etäisiä. (Karjalainen ja Kivelä, 1995). Mutta myöhempi Karjalaisen tutkimus havaitseekin, että tilanne on muuttunut: palvelutalojen asukkaat kokevat vähemmän yksinäisyyttä kuin kotona asuvat, vaikka heidän vierailukontaktinsa olivat harvemmat kuin kotona asuvien (Karjalainen 1999).

Päivärinnan mukaan palvelutalojen asukkaiden tyytyväisyys on kaksinaista: samalla kertaa ollaan sekä tyytyväisiä että tyytymättömiä. Tyytymättömyys korostuu, jos asukas ei ole löytänyt korvaavia rooleja ja toimintoja palveluasumisen piiristä verrattuna aikaisempaan yksilölliseen tapaansa asua. Tyytyväisyys rakentuu pienistä arkielämän kokemuksellisista osista, jonka kokemusmaailmasta asukas tunnistaa itsensä subjektiksi (Päivärinta 1996, 53-

54).

Palveluasuminen parantaa asukkaiden kokemaa terveyttä ja toimintakykyä. Turvallisuuden kokemuksen lisääntyminen vahvistaa myös kokemuksellista terveyttä ja siten asukkaiden elämänlaatua (Päivärinta 1996, 53- 54).

Yhteinen virkistystoiminta on asukkaiden omasta halusta lähtevää. Vuonna 1996 tehdyn palvelutalojen tilojen käytöstä ja toiminnan kehittämistä tehty selvitys osoitti, että tutkimuksessa mukana olleiden palvelutalojen henkilöstö koki yhteistilojen käytön riittämättömäksi. Asukkaiden kaipaamaa virkistystoimintaa ei järjestetty tarpeeksi. Asukkailla oli niin voimavaroja kuin haluakin olla aktiivisempi toimija oman palveluasumisympäristönsä toiminnassa. Asukkaat toivoivat vetäjää, työtettä, joka loisi asukkaille luontevan mahdollisuuden toimia lähiympäristönsä subjektina (Laiho 1997, 6-7). Etenkin yksinäisyyttä potevat asukkaat toivoivat palvelutalon antavan mahdollisuuksia yhdessäoloon toisten kanssa ja monipuoliseen ajankulkuun (emt, 31).

Laiho huomioi palveluiden käytön olevan jossain määrin ristiriidassa palvelutalon asukkaan toimintakyvyn ylläpidon kanssa. Päivittäisten askareiden teko on ”hyvää ajankulua”, tuo vaihtelua päivärytmiin ja ”pakottaa” luonnollisesti liikkeelle. (Laiho 1997, 29).

Päivi Elovainio vertasi kotona, palvelutaloissa ja vanhainkodeissa asuvia ikääntyneitä ihmisiä. Hän havaitsi kotona ja palvelutalossa asuvien vanhusten praktisen toiminnan olevan laajempaa ja heidän halunsa tehdä jotain oli yleisempää kuin vanhainkodeissa asuvilla. Hänen haastatteluissaan toimintojen esteeksi ei mainittu kipuja tai särkyjä, vaan enemmänkin sitä, että ei jaksaa tai pysty – syyt täsmentyivät siis psyykkiseen jaksamattomuuteen. Hän etsii selitystä tähän Rosetin ja Weckrothin sensorisen deprivaaation tutkimuksesta, jonka mukaan vähä-ärsykeinen laitosympäristö johtaa psyykkisen toiminnan epäjohtonmukaisuuteen, irtaantumiseen nykyhetkestä ja välinpitämättömään asenteeseen ulkomaailmaa kohtaan. (Elovainio 1995, 206).

4. Tulokset

4.1 Miesten sosiaalisen toimijuuden profiili palvelutaloyhteisössä

Jo haastatteluja tehdessä mietin, että kuinka jäsentää järkevästi miesten palveluasumistapoihin liittyviä eroavaisuuksia, sillä haastateltavat olivat mm. monella tapaa eri ”kuntoisia ja taitoisia”, suhtautuivat toisistaan poikkeavasti palveluasumisen yhteisöllisyyteen ja ennenkaikkea olivat kukin persoonia, joista jokaisen tarina olisi ansainnut tulla kerrotuksi kokonaisuudessaan. Tutkimuksen teon kannalta jokaisen tarinan kertominen kokonaisuudessaan oli kuitenkin mahdotonta. Niinpä tuntuikin järkevältä jäsentää miesten palveluasumistapoja tyypittelyn avulla, Sen lisäksi, että se on taloudellinen tapa tarkastella miesten eroavaisuuksia (verrattuna siihen, että kävisi jokaisen miehen tarinan erikseen lävitse), huomasin kahden polariteetin jäsentävän miesten kokemuksellisia palveluasumisen eroavaisuuksia enemmän kuin muut tekijät. Ensimmäinen polariteetti koskee yksityisyyttä/yhteisöllisyyttä (toiminta-orientaatio) ja toinen miesten kykyä, kuntoa, taitoa jne. toimia sosiaalisissa tilanteissa (toiminta-resurssit).

Miesten sosiaalisen toimijuuden profiilissa tarkastelen siis miesten sosiaalisten palveluasumistapojen eroavaisuuksia toimintaresurssien ja toiminta-orientaation avulla. Palvelutalon miesten toimijuuden profiili muodostuu neljästä toimijuuden tyyppikategoriasta. Ristiintaulukoimalla kaksi nämä toimintaulottuvuutta, toiminta-orientaation ja toimintaresurssit, syntyy neljä kategoriaa, toimija-tyyppejä: osallistujat, seurailijat, vetäytyjät ja kotiutujat. Toimijatyypit kuvaavat arjessa toimimisen toimintalogiikoita, olemisen ja sosiaalisen toimimisen tapoja palveluasumisyhteisössä.

Palvelutalon miesten toimintaresurssit toimijuuden profiilissa näyttävät ulottuvuutena ”paljon” ja ”vähän” toimintaresursseja. Toimintaresurssit muodostuvat toimijuuden profiilissa inhimillisistä, kulttuurisista ja sosiaalisista toimintaresursseista.

Haastattelututkimus asettaa rajansa sille, kuinka tarkkaan näitä toimintaresursseja voidaan eritellä – osallistuva toimintatutkimus syventäisi profiilia. Mutta kuitenkin haastattelujen pohjalta voi todentaa mallin oikeaksi; useat haastattelut (14 kappaletta) antoivat lukuisia viitteitä miesten toimintaresurssien erilaisuuksista ja kukin haastattelu kertoo jotain merkittävää kunkin miehen käytettävissä olevista resursseista ja niiden määrästä.

Inhimilliset toimintaresurssit näyttäytyivät haastatteluissa tilanteisina tekijöinä; minun ja haastateltavan kanssa syntyneen vuorovaikutuksen pohjalta kompetensseina. Haastattelutilanne-kompetenssi heijastelee mielestäni yleistä inhimillistä kompetenssia; inhimillisten toimintaresurssien määrää ja laatua. Useassa haastattelussa myös sivuttiin joko haastateltavan omia inhimillisiä resursseja tai sitten haastateltava pohti jonkun palvelutalon asukkaan inhimillisiä toimintaresursseja, jonkin muun teema-alueen kontekstissa.

Kulttuuristen toimintaresurssien miesten väliset eroavaisuudet olivat nähtävissä haastattelun osioista, joissa poikettiin keskustelemaan esimerkiksi ajankohtaisista asioista (esim. urheilu tai keväällä 2003 ajankohtainen "Irakin sota") tai yleisemmin sosiaalisella näyttämöllä tarvittavasta kulttuurisesta tietämyksestä. Kuitenkaan yksin haastattelujen perusteella on vaikea yksiselitteisesti päätellä, minkä sisältöisiä kulttuurisia toimintaresursseja miehet tarvitsevat / käyttävät palvelutalon yhteisön arjessa.

Kunkin miehen sosiaalisista toimintaresursseista haastattelujen avulla saa kuvan sen perusteella, miten miehet haastatteluissa asemoivat itsensä palvelutalon yhteisön näyttämölle ja tarkastelemalla, että minkälaisia merkityksiä miehet antavat palvelutalon yhteisölliselle elämälle.

Toinen luomani toimijuuden profiilin ulottuvuus, toiminta-orientaatio suhteessa palvelutaloyhteisöön on todennettavissa haastattelujen pohjalta. Toiminta-orientaatiolla tarkoitan tapaa, jolla ihminen rakentaa suhteensa ympäristöön (Päivärinta 1997). Toiminta-orientaatio näyttäytyy toimijuuden profiilissa ulottuvuutena palvelutalon "yhteisöön suuntautunut" ja "yhteisöstä poispäin suuntautunut." Toiminta-orientaatiota voi tulkita haastatteluista sitä indikoivista tekijöistä: mieluinen ajanviettotapa, -alue, asennoituminen naapureihin, yhdessäoloon ja naapuriapuun. Toiminta-orientaatio liittyy myös motivaatioon, sillä viime kädessä motivaatio synnyttää toimimisen yhteisellä näyttämöllä. Koska motivaatio voi saada vaihtelevia arvoja loputtomista syistä johtuen, myös tilanteisista tekijöistä johtuen, on toiminta-orientaatio sekä henkilön pysyvämpi ominaisuus että myös tilanteinen.

Syntyvät toimijatyypit virittyvät tilannekohtaisesti sillä erityyppisiin tilanteisiin kullakin osallistujalla on tietty määrä resurssinsa käytettävissään (Lehtinen, 2000). Palvelutaloyhteisössä virittyy jatkuvasti uusia vaihtelevia sosiaalisia tilanteita, joissa tarvitaan erilaisia toimintaresursseja tilanteen mukaan.

Palvelutalon miesten sosiaalisen toimijuuden profiili muodostuu siis toimintaresurssien ja toiminta-orientaation ulottuvuuksien pohjalta ja neljästä toimijatyypistä: osallistujat, seurailijat, vetäytyjät ja kotiutujat (Kuvio1).

Kuvio 1: Miesten sosiaalisen toimijuuden profiili palvelutaloyhteisössä:

TOIMINTA-RESURSSIEN MÄÄRÄ	TOIMINTA-ORIENTAATIO	
	Kohti palvelutalon yhteisöä	Palvelutalon yhteisöstä pois päin
Paljon toimintaresursseja hallussa	Osallistujat	Kotiutujat
Vähän toimintaresursseja hallussa	Seurailijat	Vetäytyjät

Osallistuja: Osallistujalla on hallussaan toimintaresursseja tilanteeseen nähden paljon ja toimintaorientaatio on palvelutalon yhteisöön päin suuntautunut. Toimija osallistuu palvelutalon arjen uusintamiseen: Osallistuja on yhteisön aktiivinen jäsen, osallistuu niin vapaamuotoisen kuin organisoidun yhdessäolon hetkiin, tarjoaa ”naapuriapuaan”. Osallistuja mieltää itsensä palvelutalon yhteisön jäseneksi. Osallistuminen koetaan tärkeäksi, koetetaan olla avuksi. Asenne löytyy useasta haastatteluista:

- No sinne mennään, miksi keskustelukerhoksi sitä on jo nimitetty, mennään sinne aina, peräkulmaan [yhteiseen oleskelutilaan], kun on iltapalan aika ja minäkään en silloin syö.

Seurailija: Seurailijalla on toimintaresursseja tilanteeseen nähden vähän hallussa ja toimintaorientaatio on palvelutalon yhteisöön päin suuntautunut. Palvelutalon arjen tilanteissa seurailijan heikentyneet toimintaresurssit eivät mahdollista aktiivista osallistumista yhteisölliseen toimintaan – seurailija on pikemminkin naapuriavun kohde kuin sen tarjoaja. Voimiensa mukaan seurailija osallistuu päiväkeskuksen tilaisuuksiin, tapahtumiin ja

vapaamuotoisiin yhdessäolon hetkiin – jos ei keskustelemalla niin ainakin kuuntelemalla. Seurailija tuntee itsensä yhteisön jäseneksi, ja hänetkin otetaan huomioon:

- Joo, tämä on, siinä on muuten, yks kaveri, joka on vielä huonompi puhumaan kuin minä, hänhän, juttelee – ei osaa puhua niinkään paljoa. Mutta aina, mutta sitte, koitan jotakin ottaa selevää. Että kyllähän se aika hankalaa on. Mutta kyllä sen kanssa aina toimeen tulee.

Seurailijan toiminta-orientaation ja -resurssien suhteen voi tiivistää hieman dementoituneen, puhevaikeuksisen miehen kommenttiin:

- Tuolla seurassa on parempi olla.

Vetäytyjä: Vetäytyjällä on hallussa toimintaresursseja vähän ja toiminta-orientaatio on yhteisöstä pois päin. Vetäytyjän keskeisin arjen alue ja toiminnan paikka on palvelutalon oma asunto, koti. Heikentyneet toimintaresurssit estävät osallistumista yhteisön toimintaan. Vetäytyjä ei ole tutustunut moneen palvelutalon muuhun asukkaaseen.

J: Kuinka usein te sitte käytte tuolla yhteisissä tiloissa, muitten kanssa olemassa?

- En minä oo, nii heikossa kunnossa olen. Joulun jälkeen oon käynny hyvin vähän, hyvin vähän.

- Sitten täällä on vähäsen yhteistoiminta semmonen, että jokainen tulee ja menee oman mielensä mukkaan, oli nainen tai mies. Ei täällä mitenkään ole, kaikki – ne jotka haluaa – on semmosiaki jotka ei mene ollenkaa tuonne alas (ruokalaan). Siinä mielessä jotku haluaa olla yksinään. Erakkoluonteita.

J: Joo, joo. Ni työ ette sitte vietä paljoo aikaa siellä yhteisissä tiloissa sitte?

- No en minä kauaa siellä viihy, meen pois, en minä oikeestaan, ku on niin vaikeeta se juttelukin, pitäis nii karjua ja ärjyä ennenku se, koko salihan ne kuulee.

Kotiutuja: Kotiutujalla on yhteisön sosiaalisiiin tilanteisiin nähden toimintaresursseja paljon, mutta toiminta-orientaatio on ”yhteisöstä pois päin”. Saattaa olla, että palvelutalon yhteisölliseen arkeen ei olla vielä aivan täysin kotiuduttu tai kotiutuja on kotikeskeinen. Siis toimintaresurssien puitteissa ainakin on mahdollista, että palvelutaloon kotiutumisen myötä toiminta-orientaatio muuttuu. Kotiutujalla saattaa ”koti” jossain muualla, palvelutalon

ulkopuolella, tai jokin ”henkireikätila”, jossa pyrkii viettämään aikaa:

J: Onko tästä paikasta tullut koti, vai miten työ kuvailisitte tätä asumista?

- No, kotia ei tuu koskaan siinä mielessä, että tää on semmoone, että jossakin täytyy olla ja tuota ruokaa laitan ite, emmää käy tuolla allaalla syömässä. Mutta kuitenkin, täältä on 30 km, lyhyt matka [paikannimeen], siellä mää käyn, siellä on mun koti, heh.

J: No mikä merkitys sillä on, että pääsee täältä välillä käymään jossakin muualla?

- Minusta tuntuu, että sillä on hirveen iso merkitys sille, joka täällä joutuu jatkuvasti olemaan – kyllä musta tuntuu, että jos mulla ei mittään pakopaikkaa olis, nii sellaine täytys ehtiä, mutta mulla on siellä se pakopaikka.

Kuten sanottu, yhteisölliseen elämään sopeutuminen ei ole säännönkaltainen pakko, joten kotiutuja voi olla hallussaan toimintaresursseistaan huolimatta kotikeskeinen:

- Taidepiirin perustivat sitte siinä, piti mennä käymään, mutta minä ilmotin, että en tule sinne, että teen kotona, jos mitä teen. Voinhan minä näyttää sitte joskus.

J: No kuinka paljon työ vietätte aikaa sitte siellä yhteisissä tiloissa?

- Jaa-a.

- Puoliso: Sen mikä on se tilaisuus, että yleensä me vaan täällä kotona, koska meidän emme käytä palveluja täällä.

- Joo, siinä onkin se että, me ollaan niitä perheitä tässä, meitähän ei kovin montaa ole, jotka tuota, laitetaan itse ruoat. Niist suurin osa mitä täällä on, ni nehän käy tuolla allaalla syömässä. Siihen se mennee se, tuhraantuvat päivät.

J: Joo, eli työ käynte tuolla yhteisissä tiloissa silloinku siellä on tilaisuuksia ja ette sitte oikeestaan muuten.

- Nii, ei me muuta tuolla, mitenkään tuolla oleskella tuolla käytävissä.

Toisaalta nelikenttäisen profiilin esittäminen myös kolmikenttäisenä olisi perusteltavissa. Tyyppeinä olisivat silloin osallistujat, seurailijat ja kotikeskeiset toimijat. Mutta nelikenttäinen profiili mahdollistaa toimijatyypin tarkemman kuvaamisen ja yksin kotikeskeisessä tyypissä menetettäisiin oleellinen ero, mikä nyt kotiutujien ja vetäytyjien välille voidaan toimintaresurssien määrän eroavaisuuksien avulla tehdä – Occamin partaveitseltä välttyään.

Myös toisaalta; olisiko kannattanut muodostaa toimijuustyyppeiden sijasta, *toiminnan* tyyppejä? Tällöin olisi saatu sosiaalisen vanhenemisen toimintamuodoiksi esim. osallistuva, seuraileva, vetäyttävä ja kotiuttava toiminta. Mutta olisiko sellainen tarkastelu sitten kuitenkin vieraannuttanut tutkimuksen vielä kauemmaksi itse tutkimuskohteesta, palvelutalon miehistä, kohti rakennelmia ilman toimijaa? Palveluasumistapojahan voi pitää Kant`laisessa hengessä tietyn sosiaalisen maailman ”olemisen kategoriona”, jotka ovat *a priori*.

4.2 Palvelutalo kotina

4.2.1 Kotiutuminen

Palvelutaloon muutto merkitsee elämänmuutosta; asunto, asuinympäristö kodin lähialueineen ja arjen rutiinit muuttuvat. Haastatelluista miehistä kymmenkunta miestä kertoo olevansa kotiutunut palvelutaloon. Näitä kotiutumista myötävaikuttavia seikkoja haastatteluissa esille nousivat seuraavat seikat: hyvät ja mukavat hoitajat, omat huonekalut ja esineet, tutustuminen muihin asukkaisiin, elämänmenon helppous (=palveluiden kattavuus) ja asunnon parempi varustetaso kuin aikaisemmassa asunnossa. Kaksi miestä kotiutuneista haastateltavista kertoi, että palvelutaloon muuton jälkeen heillä oli alkuun muutaman kuukauden ajan sopeutumisvaikeuksia ja olisivat halunneet muuttaa takaisin ”entisiin”, mutta sittemmin ovat kotiutuneet palvelutaloon.

Jotkut miehet ilmaisivat, että eivät ole täysin kotiutuneet palvelutaloon. Haastatteluissa tuli ilmi seuraavia syitä: Ikävä vanhaan kotiin, heillä oli koti jossain muualla, asunnon ahtaus vanhaan asuntoon verrattuna tai outouden tunne palvelutalossa.

Miesten vastauksia kotiutumiskysymyksestä ei ollut helppo tulkita: Kuinka vilpittömät vastaukset olivat, kun miehet kertoivat kotiutuneensa hyvin palvelutaloon? Mistä ihminen yleensäkin voi tiedostaa yksiselitteisesti milloin on kotiutunut asuntoonsa ja milloin ei? Missä mielessä ilmoitetun kotiutumisen tunne on aitoa ja vapaaehtoista, semminkin kun toimintakyvyn heikentymisen kynnyksellä palvelutaloon muutto on kuitenkin olosuhteiden sanelemaa pakkoa? Nimittäin on mahdollista, että myös ei-voluntaristisen toiminnan ihminen selittää itselleen ja muille parhain päin, jotta elämän mielekkyys säilyy. Colin Campbell yleistää, että monet toiminnot ja rutiinit ovat ”etukäteen annettuja” ja varsinaisessa toiminnassa toimija keskittyy luomaan toiminnalle mielekkään tarkoituksen, jotta päämäärä

saavutetaan (Campbell 1998). Näin ollen onnellisuusmuuriongelmassa (esim. Roos 1987, Päivärinta 1996) ei olisikaan kyse siitä, että selitetään haastattelijalle asiat parhain päin, vaan luodaan positiivisia merkityksiä myös itselle. Omaelämäkerrallisten kirjoitusten pohjalta kerätystä elämänlaatua koskevista aineistoista suomalainen mies on kertonut negatiivisävytteisemmin elämästään kuin haastatteluissa (Hyvärinen 1994). Hyvärinen, joka on itsekin tutkinut aihetta, epäilee tutkimuksensa aineistonsa valikoituvuutta (Hyvärisen aineistossa korostuu miesten elämän varjopuolet ja hänen omaelämäkerrallista tarinoista puuttuu se suomalainen kesämökkirakentaja, se hyväntuulinen mies, jolla on jatkuva hinku tehdä käsillään, olla liikkeessä ja toimia). Lopullisesti onnellisuusmuurin ”lume-dilemmasta” voisi päästä eroon elämänlaatua koskevalla tutkimuksella, jossa samat henkilöt kirjoittaisivat elämästään ja jonkin aikavälin viiveellä heitä haastateltaisiin ja verrattaisiin eri aineistokeruumenetelmällä saatuja vastauksia toisiinsa. Mutta takaisin kotiutumiskysymykseen: seuraavaksi esitän haastatteluista lainauksia, joita voi pitää onnellisuusmuurin ”harjalle nousevana selittelynä” eli, että selitetään vallitsevat olosuhteet parhain päin. Mutta huomioitavaa on se, että haastateltavat kertovat avoimesti kotiutumisen vaikeudesta, mutta siis etsivät itse aktiivisesti ajattelutapaa, joka helpottaa kotiutumista uuteen kotiin:

J: Miten olette mielestänne kotiutunut tänne Palvelutaloon?

- No, se on vähän semmosta, kyllä kai se, olosuhteet mitkä ovat mitä ovat. Jotenkuten, kesäthän me ollaan pois täältä. Nii vastaan ottivat, mutta se on se, ihan erilaista, mehän asuttiin sitten vielä sen [palvelutaloon muuton] jälkeen tuolla omassa asunnossa. Kyllähän tää ihan erilainen on, tulla tänne, omasta asunnosta, ja kyllä vähän oudolle tuntui. En minä tiedä, että milloinkaa se häviää se outous pois, vai häviääkö se milloinkaan? No en mä tiijä tuota, oikeastaan sitä sanoo, että mikä, kyllähän sitä ihminen sopeutuu oikeastaan mihin vaan. Kyllähän täällä sikäli on hyvä, että täällä on toimintaa kovasti, jos haluaa, ni ei tarvi täällä kotona olla muuta kuin yön. Heh.

J: Nii että ette osaa siinä erikseen sanoa, että mikä siinä oli vaikeeta ku kotoo tuli tänne?

Puoliso: Saanko minäki sanoo?

J: Sano.

Puoliso: Minusta tuntuu se, että ku asunto on niin erilainen, niin pieni, kaiken mikä oli, piti hävittää. Ja ja sitte ku kauan oli, ympäristö oli kaunis, ihmiset olivat ihania, niinkuin täälläkin kyllä. Ni ehkä se kaikki oli sitte että, ja ehkä me ollaan oltu niin vähän täällä, vähän päälle puoli vuotta, ku ollaan oltu kesät pois täältä. Ni ehkä se, kyllä täällä on ihan hyvä olla on, kyllä me totutaan tähän.

- *No kyllähän tää, mutta vieraaksihan sitä toisaalta tuntee itensä, mutta kuitenkin, eihän tässä tämän parempaa voi olla tämän ikäiselle, tämä on melekkeen hotelliasunto. Nii että pakkohan se on soppeutuu siihe mikä on, mihinkä on päässy.*

- *No niinno, kyllähän se tietysti tavallaan koti on, ei se samanlainen ole. Mutta on se tietysti parempi, ku täällä on valmista.*

Kuten Vilkkonen (2000, 223) huomaa, palvelutaloon muutto tavaroiden siirtämisenä on ohimenevä vaihe, mutta asettuminen uuteen ympäristöön ja tilan haltuunottaminen on sen sijaan pitkäkestoisempi prosessi. Omassa hallinnassa oleva palvelutalon asunto kuitenkin mahdollistaa ”kodin tunnun” luomisen. Vilkkonen toteaa palvelutaloon muuton merkitsevän myös asettautumista uudelleenlaiseen sosiaaliseen toimijuuteen (emt, 224). Niinpä kotiutumisessa on kyse myös uudenlaisten toimijuuden roolien löytämisestä. Sosiaalisen toimijuuden profiilissa ”kotiutuja” on se tyyppi, jolla kotiutumisen prosessi saattaa olla vielä kesken. Kotiutumiseen liittyviä sosiaalisia seikkoja ovat ainakin suhteet henkilökuntaan, muihin asukkaisiin ja palveluihin (= sosiaalinen interventio). Kuten yhdessä lainauksessa yllä, myös Vilkkon palveluasumista koskevassa tutkimuksessa tulee ilmi hotelli-metafora asukkaan käyttämänä vertauksena palveluasumiselle. Vilkkon mielestä kyseessä ei välttämättä ole pelkästään positiivinen, elämän helpoutta ja keventymistä kuvaava metafora, sillä hotellista puuttuu jotain, jonka koti puolestaan sisältää. Hän lainaa Mary Douglasia, jonka mukaan palvelujen tuottamisessa kustannuksia ja hyötyjä laskeva rahatalous yksinkertaistaa vuorovaikutussuhteista ja rikkoo kodin kollektiivista työnjakoperustetta (Vilkkonen 2000, 223).

4.2.2 Kodin arkea

Palvelutalon asunto, asukkaan oma koti, on intiimi olemisen, tekemisen ja resurssien uusintamisen sekä kartuttamisen paikka, se ”näyttämön taka-alue”. Palvelutalon miesten kotirutiinien ja tekemisten jaottelu on hieman ongelmallista. Miten jakaa arkipäiväiset tekemiset omiin kategorioihinsa? Jaottelua generatiiviset vs. stagnatiiviset toiminnot on käytetty, toisaalta tekemisten luonnetta ei voi määrittää yksiselitteisesti itse tekemisen perusteella – monet tekemiset voivat olla samalla kertaa luovaa (asioiden yhdistelemistä uudella tavalla, uuden oppimista), tai jämähtänyttä (toistoa) – riippuen tekijästään ja tilanteesta (ajatelkaapa vaikka shakin peluuta tai television katselemista). Tekemisten jaottelu sosiaalisiin ja ei-sosiaalisiin toimintoihin on myös ongelmallinen, sillä ns. ei-sosiaalisia

toimintoja on vaikea määritellä yksiselitteisesti: lukemista tai television katselemista voi pitää kulttuurisen pääoman keruuna, joka voi olla etunäyttämölle valmistautumisesta – siis tekemisenä, jolla on sosiaalinen luonne.

Kuitenkin sosiaalisen toimijuuden profiilin näkökulmasta katsottuna kotona tapahtuvien askareiden sisältöä on miehissä havaittavissa ero: yhteisöstä pois päin orientoituneilla miehillä oli kodin piirissä yleisemmin generatiivisia harrastuksia kuin yhteisöön päin suuntautuneilla miehillä. Tällaisia harrastuksia heillä oli puukäsityöt, runojen tai elämäkerran kirjoittaminen, taulujen ja postikorttien maalaaminen, rysien ja verkkojen valmistaminen:

- Minulla on, semmosia pieniä hobbyja on. Esimerkiksi tässä on kaikki nämä, mitä tässä näkyy (taidokkaita puusta tehtyjä koristeita ja käyttöesineitä). Näitä minä oon tehny. En minä sitte sen paremmin tuonne toisten harrastuksiin ole juuri joutanut.

J: On taidokkaita! Täällä kotona teette sitte näitä?

- Nii tuossa parvekkeella. Kesällä. Talvellahan minä olen sitte kirjoitellut ja muuta semmoista. Etupäässä minä runoja olen kirjoittanut.

J: Mitäköhän se sitten merkitsee, että ite saa tehtyä?

- Siitä saa semmosen tyydytyksen ja aika kuluu ja oma mielikuvitus tulee käytäntöön, kun tämmösiä tekkee. Se täytyy olla jonkunlainen mielikuvitus aina kaikessa tämmösessä.

Miestyypistä riippumatta kotona saatettiin vaikkapa lukea kirjoja tai lehtiä, tehdä ristisanoja, muistella menneitä, kuunnella radiota, katsella televisiota tai pelata pasianssia, mutta monesti vain lepäillä ja keräillä voimia. Ehkäpä huomionarvoista on se, että yhteiskunnan muuten läpileikanneet tietokoneet eivät olleet vielä löytäneet tietään yhdenkään miehen kotiin ja arkeen. Siivoamiseen ja ruoanlaittoon miehillä ei kulunut yleensä aikaa – ne kuuluivat talon palveluihin (tai puolison tehtäviin). Institutionaalinen aikatyö (kts kpl 4.3.5), esimerkiksi ruokailun tai järjestetyn toimintatapahtuman odottaminen, rytmitti ruokapalvelun piirissä mukana olleiden miesten kotona-oloa ja arkipäivää.

Toimintakyvyn heikentyminen ei pelkästään ollut kaventanut liikkumista, vaan jotkut miehet ilmaisivat myös kotona tehtyjen harrastusten parissa vietetyn ajan vähentyneet kaihin, sairastelun tai heikentyneen yleiskunnon seurauksena.

Kaikkia miehiä yhdisti ajankohtaisten asioiden seuraaminen television, radion, tai lehtien välityksellä. Uutisten seuraaminen ei ole pelkkää kotona olemisen ajanvietettä, vaan miehillä

on halu olla kiinnittynyt nyky maailman menoon, kollektiiviseen merkityksenantoprosessiin. Heikentyneet inhimilliset toimintaresurssit eivät estä maailmanmenon seuraamista: Yksi haastateltava, jolla oli näkö heikentynyt, oli hankkinut isomman television, jotta näkee kuvan ja tekstit paremmin. Eräs mies kuunteli heikentyneen näön takia uutiset radiosta. Palvelutalossa toimii lehtienlukuryhmä, jossa jotkut haastateltavat kävivät kuuntelemassa uutisia. Uutisten seuraaminen on miehille jokapäiväistä ja rutiininomaista. Useimmiten lehti luetaan ja televisio avataan uutisiksi aina samaan kellonaikaan, muutamilla miehillä oli tapana seurata tuoreita uutisia pitkin päivää. Haastatteluhetkellä mediassa puitiin laajimmin Yhdysvaltojen Irak-invaasiota. Suurin osa miehistä kertoi seuraavansa Irakin tilannetta. Uutiset peilaantuivat omiin sotakokemuksiin, niihin saatettiin suhtautua kriittisesti ja samalla kantaa huolta koko maailman tilasta. Nekin, jotka eivät tunnustaneet seuraavansa sotaa, olivat valmiita ottamaan kärkkäästikin kantaa ja näin paljastivat aihe-alueen tietämyksensä:

J: Seuraatteko paljon uutisia?

- No...kyllä mä. Ei tuo, ei Iraki kiinnostaa, ei yhtään. Minä tiijän siitä sotahommasta, että mikä meininki, sen verran sain itekin olla siinä mukana.

J: Ajattelinkin kysyä seuraavaksi, että seuraatteko Irakin tilannetta. (naurua)

- (naurua) No en – Kyllä mä nyt tietysti sen, mitä tuolta uutisista tulee, mutta minun puolesta tapelkoot. Ei se sota ole semmosta, mitä televisiosta tulee. Ei minua yhtään huvita tuota, että ne kuvittelee sotahomman tuommoseks.

J: Joo, niinpä.

- Se on minusta vaan siis ku mä vielä jatkan tuohon ni, se on älytöntä, että toiselta mantereelta toiseen pääsee särkeämään toisten kaupunkia ja ja tappamaa ihmisiä siis, ei, ei ymmärrä. Sota on semmosta... Tuo on minusta ni, se on – ei niillä oo mitään oikeutta tuohon. Kukaan ei oo antannu lupaa.

J: Ois Yhdistyneiltä Kansakunnilta pitäny se lupa kysyä.

- Nii mutku ei ne antannu sitä.

J: Ei ni. Vähän ennen aikojaa hyökkäsivät.

- Kyllä. Se on tämä suuruuden hullu isäntä ni.

4.3 Palvelutalo ikääntymisen areenana

Palvelutaloyhteisö on miesten lähin sosiaalinen elinpiiri: Joillekin, ainakin liikkumiskyvyltään heikentyneille miehille, se saattaa olla ainoa sosiaalisen elämän näyttämö, kun taas jotkut saattavat elää rinnakkain sekä palvelutalon elinpiirissä sekä vanhassa, palvelutaloon muuttoa edeltäneessä sosiaalisessa toimintaympäristössä. Kuitenkin jokainen palvelutalon miesasukas asemoituu jollakin tavalla suhteessa palvelutaloyhteisöön. Arkea tuotetaan ja uusinnetaan päivittäin talon normien ja sääntöjen määrittämässä kehyksissä toimijana; omien resurssien ja orientaation säätelemänä.

Palvelutalon yhteisissä tiloissa tapahtuva sosiaalinen toiminta on transaktionaalista (kts Aura 1997, 21) toimintaa, mikä tarkoittaa sitä, että toimijan ja ympäristön suhdetta määrittää dynaamisuus. Yhteisissä tiloissa tapahtuva sosiaalinen toiminta saakin erilaisia sisältöjä vuorokauden eriaikoina tapahtuvan tilojen erilaisten käyttötarkoituksen mukaan. Esimerkiksi päiväkeskuksen salitila on transitionaalinen tila (transitiolla tarkoitetaan siirtymistä – paikka A edellyttää erilaista käyttäytymistä kuin paikka B, skeeman vaihtuessa uuteen skeemaan tapahtuu transitio (Pulkinen 2004)) sikäli, että päivittäin tila muuntuu ruokailusalista oleskelutilaksi, joskus juhlien, myyjäisten tai vaikkapa esiintymisien areenaksi. Ateriapalvelu toteutetaan siis päiväkeskuksen salissa; siellä tarjotaan aamupala, lounas, päiväkahvit ja illallinen. Niinpä kun asukas tilaa ruokapalvelun, on hänen samalla hyväksyttävä neljä kertaa päivässä tapahtuva ruokailu julkisella näyttämöllä. Palvelutalon päiväkeskuksen ruokasali onkin massakokemisen tila. Tilassa oleilee päivittäin useita kymmeniä henkilöitä samanaikaisesti. Päiväkeskuksen äänitila on avoin, josta joskus voi olla haittaa – mutta vain jos asukas kokee avoimen äänitilan olevan esteenä henkilökohtaisille keskusteluille.

Niin ikään myös muut palvelutalon yhteiset tilat ovat transitionaalisia: Palvelutalon sisäänkulkuväylät ovat julkisia tiloja - huomaamatta on vaikea livahtaa pääovesta sisään ja kulkua voi seuralla ruokasalissa istumalla. Viereisille käytäville asetetut tuolit ovat odottamista, oleilua, levähtämistä ja seurailua varten. Käytävät ovat myös kohtaamispaikkoja. Käytävät, kerrokset, harrastustilat, hissi ovat palvelutalon puolijulkisia paikkoja, sattumanvaraisen sosiaalisuuden ja yhdessäolon mahdollistavia tiloja.

Palvelutalon yhteiset tilat ovat asukkaille kodin lähi-alue: Ympäristö, jota asukkaan on mahdollista kokea hallitsevansa enemmän kun palvelutalon ulkopuolista naapurustoa. Tätä kodin lähi-aluetta koskee omat säännöstönsä ja normistonsa, joiden muokkaamiseen

palvelutalon asukkaan on mahdollista olla osallisena.

Seuraavissa luvuissa (4.3.1–4.3.8) tarkastelen tätä palvelutalon yhteisöllistä areenaa erittelemällä miesten käsityksiä muihin naapureihin tutustumisesta, naapurussuhteiden laadusta, kyläilykulttuurista, naapuri- ja yhteisöavusta. Oman lisänsä käsitykseen palvelutalosta ikääntymisen areenana saa tarkastelemalla institutionaalista aikatyötä sekä miesten tyytyväisyyttä henkilökunnan toimintaan. Tunnustelen myös yhteisön normeja miesten sotaan liittyvien keskustelujen ja sovinnaisuus- toimintastrategian avulla.

4.3.1 Tutustuminen naapureihin

Palvelutaloon muuton jälkeen alkaa kotiutuminen myös palvelutaloyhteisön elämään ja arkeen. Fyysisen toimintakyvyn laskiessa lähellä oleva vertaisten muodostama palvelutaloyhteisö muodostuu varsin houkuttelevaksi vaihtoehdoksi arjen sosiaaliseksi areenaksi. Tutustuminen muihin asukkaisiin tapahtuukin palvelutalon yhteisillä areenoilla:

J: No mites sitä sitte nuihi muihi asukkaisiin tutustu? Tulivatko he esittelemään ittesä vai?

– Eei. Se on tuolla alaalla...tuolla ruokahuoneessa. Taikka sitte, niinku meillä on tuommosia yhteisiä juttuja. Niinku mullakin on tuossa tuo ”Ruista ranteeseen” – projekti [punttialiryhmä] menossa.

Palvelutalon yhteisten retkien merkitys ei ole pelkästään virkistäytymisessä, vaan retket mahdollistavat palvelutalon yhteisöllisyyden tiivistymisen:

– Siellä retkillä tutustuu kaikkiaan paremmin näihin hoitajiin, johtajiin ja kaikkiin, naapureihinki. Siellä tutustuu paljon enemmän noilla retkillä kaikkiin, jotka on siellä mukana, ku täällä.

Asemoituminen sosiaalisen toimijuuden profiiliin määrittelee tutustumista muihin naapureihin. Toiminta-orientaatioltaan yhteisöön suuntautuneet ja sosiaalsiin tilanteisiin nähden oikean resurssivarannon hallitsevat miehet (osallistujat) tutustuvat muita todennäköisemmin ja helpommin naapureihin. ”Kotiutujalla” on resurssien puitteissa mahdollista tutustua muihin, mutta toiminta-orientaatio ei ole yhteisöön päin, niinpä tutustuminen jää pinnalliseksi, kuten yksi mies kuvailee tilannetta: *”No ne asukkaat on*

semmosia, että sanotaan terve ja siinä kaikki”. “Kotiutujien” kohdalla on kuitenkin loppujen lopuksi vaikea sanoa, että onko muihin tutustumattomuudessa sittenkin kyse inhimillisten toimintaresurssien puutteesta vaiko vain haluttomuudesta:

J: Joo, kyllä. No miten käis ootte noihin muihin asukkaisiin tutustunut sitten?

- No ei niihin kovin paljoo, se on kyllä ihme ihan, että tuossa samassa kerroksessa assuu ihmisi, tässäkin, niitä ei opi tuntemaan, ku ne pyssyy tuolla omalla kortteerillaan ja ei niitä nää ku tuolla allaalla. Alas ku mennee tuonne ruokatilaan, siellä näkkee. Mutta tiijä sitte mistä mikin on kotosin, he. Ei niistä tiijä sen pitemmälti sitte. Eikä nii oo tietenkää väliäkkää, mää oon kaikkien ihmisten kanssa hyvissä välilöissä tietenki että.

J: Kyllä. Tuotanoinni, mites sitä noihi muihin asukkaisiin tutustu ku tänne tuli? Tuliko ne heti tervehtimään vai?

- No eikä, mullahan oli tää asunto viime keväänä sillo ku emäntä kuoli, ni tää asunto tuli sitte välittömästi, mutta minä en tänne tullu. Sitte olin neljä kuukauttakohan mää olin pois. Sitte syksyllä tulin tänne vasta. Ei minu oo tullu tutustuttua sitte sen kummemmin.

Mikäli toimintaresursseja ei ole tarpeeksi hallussa, on tutustuminen muihin vaikeampaa (seurailijat, vetäytyjät). Syitä naapureihin tutustumisen vaikeuteen selitettiin haastatteluissa monin tavoin: muiden asukkaiden vanhuus ja sulkeutuneisuus, vaikea sairaus, keski-suomalainen tapakulttuuri, suomalainen jäykkyys ja ”vierastavat leskinaiset”. Yhteisön arjessa saattaa vähäiset toimintaresurssit herättää hämmennystä miehissä joilla toimintaresursseja on, mutta erilaisia sosiaalisen toimijuuden tapoja kuitenkin suvaitaan:

J: No miten työ heihin sitte tutustuitte?

- No siinä oli vähän kahteltu toisiinsa ja toisiinsa katteltu ja ruvettu kuitenkin tervehtimään ja sillä lailla. Miten se nyt, mennee vaan juttelemaan, ni kyllähän se – toiset on kyllä nii jotta ei ne terhvehi että vaikka on yli puol vuotta oltu ni, aamusellaki ku ne tulevat tuonne ruokailuun ni ei ne tervehi. En minä tienä miten se lienöö, ku menin viereen istumaan ja tervehtimään, ni ei ossaa vastata, semmosiaki on, sehän on ite kullakin on tietysti, eihän siinä mitään pahaa ole.

Tutustuminen muihin naapureihin ei ole palvelutalossa säännönkaltainen pakko (“Kukin eläkööt täällä miten haluaa, asukkaan tulee saada itse päättää elämäntavoistaan” linjaa myös palvelutalon henkilökunnan jäsen pohtiessaan asukkaiden itsemääräämisoikeutta. Yleisestikin palveluasukkaan itsemääräämisoikeutta hoitotyössä on korostettu, kts. Päivärinta

1996). Palvelutaloasumista verrataankin muutamassa haastattelussa “normaaliin kerrostaloelämään”. Matti Kortteinen havaitsee “Lähiö”-tutkimuksessaan lähiökerrostaloasumista kuvaavan negatiivinen solidaarisuus, jonka mukaan lähiön löyhät sosiaaliset normit koskevat asukkaan oikeutta omaan yksityiselämään sekä yksityiselämän suojeluun (Kortteinen 1982, 250–251). Palvelutalon yhteisön arjessa tutustumista muihin asukkaisiin säätelee sama naapurin yksityiselämää kunnioittava negatiivisen solidaarisuuden normi, mutta toimijuustyypin mukaan tämän normin mukainen toiminta saa siis erilaisia sisältöjä.

Päiväkeskuksessa käy paljon lähiseudun ikääntyneitä ihmisiä ottamassa osaa päiväkeskuksen järjestettyyn ohjelmaan. Suurimmalle osalle miehistä nämä “ulkopuoliset” olivat jääneet vieraiksi. Mutta ryhmien mukana tulevien vanhojen tuttavien viikottaista päiväkeskuskäyntiä tiedettiin odottaa.

4.3.2 Naapuruussuhteiden laatu

Naapuruussuhteiden laatu miehillä vaihtelee, ei kuitenkaan välttämättä toiminta-orientaation mukaan, toimintaresurssit taasen saattavat estää heikentyneinä naapuruussuhteiden luomisen tai ylläpidon. Haastatteluissa kysyin miehiltä yleensä, että löytyykö talon naapureista ystäviä vai tuttavuuksia, lisäksi he kuvasivat vapaasti naapuruussuhteidensa laatua. Annettakoon miesten ensin määritellä mitä he tarkoittavat ystävyydellä:

- No en minä tiijä tota, se on se ystävyys aika tota semmone, millonka se on ihminen toisen ystävä sitten? Mutta totani, kyllähän meillä niinkö [nimi] kanssa tuolla ni, syyään siinä samassa pöydässä, jutellaan aina joka päivä siinä ja. Sitten ku se kepin kans siinä aina kulukee, ni minä oon kova antaa ihmisille nimiä ni, minä oon sen julistanut Keppi-herraks.

- Ei täällä mitään, että miehet käy miesten luona kylässä keskenään ja naiset naisten kanssa. Ei täällä mitään siis ole, mutta siis semmosia, on niinku minäki – yks rouva tuolla asunto Viitosessa ni, joskus käydään toisten luona kylässä ja mennään tuonne ruokaileen. Hän on ollut täällä muistaakseni viisi vuotta. Niin tuota ja minä sitte kahta vuotta myöhemmin tuln. Niin tuota tutustuttiin täällä, tämän rouvan kanssa.

J: Teistä on tullut sitte hyviä ystäviä tämän rouvan kanssa.

- Kyllä näin on. Minä olen täällä yöt ja hän on kotonaan yöt. Ainoastaan mitä päivä-aikaan.

Ja sitte minä saan lopputilin siinä iltasella, puol yheksän aikaan.

J: Tuotanoinni, löytyykö sitä näistä palvelutalon naapureista enemmänki todellisia ystäviä, vai ovatko ne enemmän tuttaviasitte että?

- Tuttavias paremminki on, en minä vois oikestaan ystäväksi, erikoisemmin sannoo kettään. Saattaa niissä olla ystävähenkisiä, onhan niissä toisissa. Minä paremmin sanoisin tuttavaksi ku ystäväksi.

J: Joo.

- Ei semmosta, niinku luotettavaa ihmistä, minulla ei ole täällä vielä.

J: Joo, nii että kelle vois uskoutua vai...

- Nii että vois kaikki niinku avoimesti puhua, sitä mä tarkotan luotettavaksi ystäväksi. Semmosta miulla ei ole.

J: Joo, no toivoisitteko, että täällä semmonen ois?

- No kyllä minä toivoisin, että semmoinen ois, sehän se ois, että sais kaikki avoimesti puhua.

Alin yllä olevista lainauksista kertoo, että tuttavuussuhteet eivät riitä tyydyttämään miehen sosiaalisuuden tarvetta. Henkinen yksinäisyys muodostuu, kun arjesta ei löydy riittävän luotettavaa ystävää. Niinpä sosiaalisten suhteiden määrällä ei ole merkitystä. Lähes kaikilla miehillä oli palvelutalossa tuttavias, mutta luotettavias ystävyysuhteita palvelutalossa oli miehillä syntynyt vähemmän. Tyypillisimmin miesten palvelutalossa olevat ystävät tunnettiin jo ajalta ennen palvelutaloon muuttoa.

Toimintaresurssien heikennyttyä palvelutalon henkilökunnan ja talon ulkopuolisen sosiaalisen tukiverkoston merkitys kasvaa:

J: No mites sitä täällä on tutustunut noihin muihin asukkaisiin?

- N enhän minä niitä. Kun on tuo älyttömän iso munuaishoitolaite, joka kaiken lisäksi surisee äänekkäästi koko ajan, mukana aina, ni ei pääse liikkumaan ja tutustumaan.

J: Ruokako teillä aina tuuaan tänne?

- Joo, ja sitte ne hoitajat aina käy.

J: Kuinka usein te sitte käytte tuolla yhteisissä tiloissa, muitten kanssa olemassa?

- En minä oo, nii heikossa kunnossa olen. Joulun jälkeen oon käynny hyvin vähän, hyvin vähän.

J: Joo, kyllä. No hoitajat sitte käyvät sitte täällä teidän luona.

- Tytöt käy koko ajan. Ja tyttären tytär.

...<clip>

J: No mitäs jos ajatellaan - hetki kuvitellaan vaan – että ette olisikaan sairas, vaan 92 vuotias tervehenkinen nuori mies, nii mitä te nyt tekisitte jotain muuta, mitä te ette nyt voi tehdä?

- Jos ei olis vaimoo, ni kahtoisin vaimon. Kaveria pitäis olla. Täytyyhän se olla joku, jolle saa surunsa valittaa.

Joidenkin yksin asuvien miesten haastatteluista tuli esiin kumppanin kaipuu, joka ilmeni haastatteluissa toiveena löytää uusi elämänkumppani, tai edesmenneen puolison kaipuuna. Asemallisesti puolison kanssa asuvat miehet elävätkin erilaista arkea. Ensimmäinen lainaus leskimieheltä, kaksi seuraavaa aviopuolison kanssa asuvilta:

J: Joo. No, sit semmosta tuossa mietin, että onkos sitten sellaista miesten elämä jotenkin erillaista, jotka asuu sitten niinkö aviopuolison kanssa täällä näin, että..?

- Niillähän on tietysti hirveen vielä parempi.

J: Ni, millä lailla sitte...

- Jos minäki sen mokoman saisin, nii kyllä minu jalkani ei enää tietäs mitä mä tekisin. Ei puhuta enempää (naurua)

J: (naurua)

- Joo, niin tuota, joo. Kyllä semmosta, että ku myökin oltiin vaimon kanssa, ni melkein 50 vuotta naimisissa, ni sitä niinku kasvo yhteen, että vieläkin on ikävä ja toista ihmistä. Ja toisen ihmisen läheisyys, vaikkei siinä sen kummempata tarvi olla, ni.

J: Mutta viettääkö nämä Palvelutalon muut asukkaat sitte aikaa siellä ruokasalissa, tai käytävillä?

- Puoliso: Ainahan on niitä on. Näkkee aika paljon ihmisiä, ku mennee jotakin asiaa ni.

- Kyllä niitä on semmosia, jotka istuskelee tuolla ruokasalin puolella.

Puoliso: Ne on lähinnä yksinäisiä ihmisiä, ei ole perhettä.

- Nii, ei ole perhettä, ni ne on siellä.

J: Nii, mites semmosta, löytyykö palvelutalon naapureista todellisia ystäviä, vai onko ne enemmänkin tuttavina?

- Tuttavina ne, etupäässä.

J: Joo, onko sitte löytynyt semmosta luotettavaa ystävää muista asukkaista?

- Ei kyllä me toisiimme tullaan, toisiimme tullaan (viittaa vaimoon). Ei tällä iällä enää tule ystäviä, eikä, sillä tavalla, niin heleposti, ei ollenkaan niin heleposti kuin nuorena.

J: Joo, joo. Mistäköhän se voi johtua sitte?

- No se ikä vaikuttaa, ikä vaikuttaa.

J: Millähän lailla se ikä vois siihen vaikuttaa?

- No se on vaikea sanoa, täytyy ensin kokea niinkö meidänki.

4.3.3 Kyläilykulttuuri

J: Joo, käyttekö sitte kyläilemässä toistenne luona tai?

- No, sillen su tällön. Ihan niinku normaalissa elämässä, ei tuota, tämä sen kummempi ole, vaikka tämä on sellainen vanhusten talo, ni kyllä täällä käydään naapureissa. Tuttavien luona, mutta paljonhan täällä on sillä viisiin että ei me nuita kaikkia tunneta, mitä täällä on.

Haastattelemistani miehistä kuusi asukasta kertoo kyläilleensä vähintään yhden palvelutalon naapurin luona. Usein kyläilyyn täytyi olla jokin erityinen syy; mentiin toimittamaan asiaa, tai vaikkapa juhlistamaan naapurin nimipäiviä. Yleensä kyläillessä vietetään aikaa kahvitellen, tarinoiden ja joskus saatetaan yhdessä ottaa pienet ryypyt. Miesten sosiaalinen alkoholinkäyttö tapahtuukin haastattelujen perusteella ainoastaan palvelutalon kodeissa; päihtyneenä esiintymistä yleisissä tiloissa ei tiedetty tapahtuneen, joidenkin mielestä se ei olisi soveliastakaan.

Se, että kuusi miestä kertoo kyläilleensä muiden naapureiden kotona, ei kerro, että kaikki nämä miehet olisivat tyytyväisiä palvelutalon kyläilykulttuuriin:

- Se on täällä sellane, minä vähän ihmettelen sitä että, mutta se tietysti jokaisen oma asia, että miten... Täällä ei käy toinen toisissamme kylässä. Mutta minusta on tullu saman sorttine, että että en minä viihtä tänne kaikkia käskiäkään, että minä valakkaan.

- Ei kylätuttuja juurikaan täällä ei ole, no on mutta tota, ei semmosia niinku siviilissä tuolla ennen aikaan nuorena, niinku ennen aikaa nuorena oli kylätuttuja, mutta ei täällä enää semmosta tunneta. On vähän iäkstä tämä porukka.

Kahdeksan haastattelemistani miehistä kertoo, ettei ole vierailut kenenkään naapurin kotona. Syitä kyläilemättömyyteen miehet löysivät useita: joko omaa tai yleisesti muiden asukkaiden heikentynyttä toimintakykyä, sairautta tai korkeaa ikää pidettiin esteenä kyläilyllä. Heille

palvelutalon sosiaalinen vanheneminen tapahtuu talon yhteisissä tiloissa. Myös negatiivisella solidaarisuudella, toisen yksityiselämän kunnioituksella voi selittää osittain heidän kyläilemättömyyttään:

J: Tuotatuota, käyttekö te sitte usein naapureiden luona kyläilemässä?

- No en minä, tuolla myö aina tavataan tuolla, tuossa on tuo, aulassa on iso siinä, ja sitte tuolla allaalla, mikä, ei viitti niitä häiritä, ei tule käytyä siellä.

4.3.4 Naapuriapu ja yhteisö-apu

Naapuriapu ilmenee pääsääntöisesti pieninä symbolisina käytännön tekoina:

- "Minä mielelläni noita tuolia ruokasalissaki otan pois, että päässee istumaan siihe."*
- "Vein naapurin virtsanäytteen Punaselle ristille kaupunkiin."*
- "Ne [naisasukkaat] hoitaa noita kukkia."*
- "Jos vaikka pitää hakea mehtästä kukkatikku [askarteluun]."*
- "Tarvittaessa autetaan ja käyään, ajetaan kaupan asioita."*
- "Kyllä ne auttelee siellä huonompia, tota, syömisissä ja muussa, ku ne pyörätuolin kanssa tulee ni siinä täytyy toisten vähän auttaa."*
- "Niinku marjoja viedään toisille."*
- "Ja sitte yks on semmone vanha mummo on siellä tuota, mikä rollaattorilla siellä [ruokasalissa] käy jos pystyy, ei se aina siellä käy. Mää aina autan sen matkaan tuossa, tuon sen hissiin tuonne ja tuon sen neloskerrokseen, ja aukasen ovet valamiiks sille ja päästän sisälle toivotan hyvää jatkaa."*
- "Ja sitte ku sillä on jalat turvoksissa hirveesti ni tuota, se ostaa semmosta salavaa, että sitä pittee levittää sinne nilikkoihin, ni mää silloin kysyn, että tarviiko levittää – kyllä mää oon eräitäki kertoja sitä laittanu."*
- "Ihan pieniä juttuja, eihän nää ku me ollaan kohta avun tarpeessa kaikki."*
- "Eiköhän lähinnä oo niin, että jos naapurin perheessä sairastuu toinen, tai joutuu sairaalaan, niin se on se lohduttaminen."*

Kuten joistakin yllä olevista lainauksista ilmenee, naapuriapu voi olla myös koko palvelutalon yhteisölle suunnattua apua, *yhteisö-apua*. Siinä kun naapuri-apu on henkilökohtaista huomionosoittamista, niin yhteisö-apu suuntautuu kaikkiin. Yhteisö-avulla autetaan

henkilökunnan työntekoa:

- Henkilökunta on mahtava ja minä heti sanoin silloin kun tänne muutin, että järjestäkää mulle jotain sellaista hommaa, kun mää pystyn vielä tekemään ja liikkumaan näinkin hyvin. Vaikka on tuo tekonivel tuossa jalassa, sotavamma. Minä kysyin kun minä lähdin kaupunkiin taikka johonkin, että jos on asiata, niin minä ajan. Ja vien noita henkilökunnan postia tuonne ulos tienvarteen postilaatikkoon. Ja potilajenkin postia, ku siinä on postilaatikko alakerrassa. Ne pistää postit sinne, ni minä vien sieltä sitten tuonne tienvarteen, mistä posti sitten käy tyhjentämässä.

Yhteisö-avun ilmauksia ovat myös uusien palvelukäytäntöjen ehdottamiset, jos niillä halutaan "hyvää" mahdollisimman monelle asukkaalle. Uusien käytäntöjen ehdottaminen voi olla esimerkiksi uusien yhteisten harrastuksien ehdottamista, mutta myös arkisempia asioita:

- ”Minähän täällä oon ehottanut tommosia parannuksia, ku esimerkiks tommosia käsineitä, kun käytetään tuolla, ku potilaita tehään ni. Ne piti ostaa apteekista, ne oli niin kalliita ku peeveet, ni minä sitte kävin siellä sairaanhoitajalla, mää sanoin, että eikö niitä voi hommata tuonne niitä käsineitä, että sieltä sitte ku niitä ostetaan paljon. Nyt ne on sitte paljon halavempia, ku tuolta kioskista saa halavemmalla hakkee ni, minä sain semmosenkin aikaan täällä.”

Naapuri- ja yhteisöavun motiivi ei miehillä ole pelkästään itsensä hyödylliseksi tuntemisen kokemista. Haastatteluissa niitä pidetään myös ajanvietteenä, yhteistoimintana, ja vastavuoroisuuden ilmauksina. Naapuri- ja yhteisöapu on siis yhteisöllisyyttä tuottavaa toimintaa. Esimerkiksi:

- Se on näitä mejän näitä johtajia sekin...Se sano mulle, että lähetäänpäs hakemaan...nuita vastaksia nuille vanhoille mummuille. No, ajettiin tuonne Kanavuoren taakse ja missä myö käytiin ja siellä omalla autolla ja...sieltä metästä rautuskoivuja taiteltiin ja tuotiin tuohon pihaan niitä aika paljon ja kun vanhat mummut teki niistä itelleen vastoja. Semmoset rullatuolipotilaat ja hyvin vanhat köpöttelevät. Miten hyö olivat mielissään. Autettiin sitten niitä pantoja niihin ja laitettiin.

- Kyllä mää voin joskus hätätilassa voin auttaaki, mutta näitä minä, näitä henkilökuntaan kuuluvia, koska ne sidottu tuohon työhommaansa ja ne passaa. Niillä aina on niinkuki kiire.

Ne ei vetelehti koskaan, nii tuota...minä oon kahtonu niinku velevollisuuekseen, että minä autan niitä ja jos ne pyytää vaan käymään jossakin. Mää monta kertaa kysynykin niiltä ihan, että että: ”Onko teillä asiata, että mää lähen käymään...”. Joskus, joskus sattuu, että on. Joko hiiva puuttuu tai muuta, ku ne leipooki täällä. Ja sitte tuntuu, katoppas ku on tottunu ikänsä tekeen maksua vastaan ja saannu siitä palakan taikka muuta ja sillä palkalla sitte ostanu sitte ruokaa, ni täälläki sitte jos pystyy jotain auttamaan, jotain tekemään, ni on sitte omatunto mielissään siitä ku minä nyt tein tuon nii minä oon niinku, niinku ansainnu vähän ruokaa taikka muuta sellaista.

Toisin kuin yhteisöapu, naapuriapu ei kohdistu kaikkiin. Asenne naapuriapuun voi olla sellainen, että autetaan vain toimintakyvyltään heikentyneitä naapureita. Sellaista naapuria ei välttämättä auteta, jos tiedetään naapurin itsensäkin pystyvän tekemään ko. asian:

- ”Jos on sellane rollaattori-potilas, joka pyytää apua, semmosta mää autan, mutta joka pääsee vielä ite liikkumaan”...”se on laiskuutta, jos ei lähe sitte ite tuoho lähikauppaan käymään tai muuta.”

Valitettavasti yksin haastattelututkimuksella ei voi saada varmuutta naapuri- tai yhteisöavun yleisyydestä. Ainoastaan mielipiteitä siitä:

J: Joo, no mites sitte semmonen asia että, miten teidän mielestä on, että auttaako naapurit toisiaan millään lailla? Tai tarjoavatko naapurit toisilleen apua?

- Kyllä jotakin pientä semmosta on. Vaikkei seinänaapurit esimerkiksi. Mutta tuolla [yhteisissä tiloissa] joku toinen naapuri saattaa olla hyvinki kohtelias ja avulias. Mutta niitä on vähempi semmosia.

Joka tapauksessa naapuri- ja yhteisöapu on yksin asukkaista itsestään lähtevää yhteisöllisyyttä tuottavaa toimintaa. Se on osallistuvaa sosiaalista toimintaa, joka lisää / edellyttää toimijan sosiaalisia toimintaresursseja. Niinpä naapuri- ja yhteisöapu voidaan ymmärtää yhteisön sosiaalista pääomaa lisääväksi toiminnaksi. Avussa on kyse myös vastavuoroisuudesta. Ehkäpä naapuriapua säätelee balansoituneen vastavuoroisuuden normi (silloinkin naapuriavussa tapahtuu tasavaihto, jos apuun vastataan ystävällisyydellä). Yhteisöavun päämääränä ei liene tasavaihto tekijän ja hoito-yhteisöltä saamien palveluiden välillä, vaan symbolinen vaihto ja ennen kaikkea pyrkimys ”yleiseen hyvään”.

4.3.5 Palvelukehys ja institutionaalinen aikatyö

Miesten arkea jäsentää merkittäväällä tavalla palvelutalon palvelujen käyttö. Institutionaalisen aikatyön avulla miehet suhteuttavat arkisen ajankäyttönsä palvelujen muodostamaan tila-aikajärjestelmään, palvelukehykseen. Institutionaalilla aikatyöllä tarkoitan miesten toimintaa, joka muodostuu palvelu-aikataulujen noudattamisesta; odottamisesta, palvelun määrittämällä tavalla toimimisesta ja joskus heti palvelutapahtumaa seuraavissa tilanteissa toimimisesta.

Kaarlo Laine käytti institutionaalisen aikatyön käsitettä kuvatessaan koulumaailman oppilaiden arkea ja sen apuna hän käytti reaaliabstraktion käsitettä (Laine 1997, 20–21). Institutionaalisen aikatyön käsite soveltuu käytettäväksi myös monissa muissa sosiaalisissa konteksteissa, kuten tässä kuvaamaan toimintaa palveluasumiskontekstissa. Laineen käyttämä reaaliabstraktion käsite (jolla hän tarkoitti koulumaailman aika-tila-järjestelmää, joka muodostui mm. lukujärjestyksistä, opettajien työstä ja yleisesti opetussuunnitelman toteuttamisesta arjessa) ei sellaisenaan sovellu kuvaamaan palveluasumisen arkea, mutta tuon käsitteen tässä esille, koska se toimi minulle pohjana näkökulmalle palveluasumisen arkeen. Laineen reaali-abstraktion käsitteen pohjalta käytän termiä palvelukehys kuvaamaan palvelutalon miesten arkea ja institutionaalisen aikatyön puitteita.

Palvelukehyksellä tarkoitan palvelutalon toimintojen ja käytäntöjen muovautumista tietyksi aika-tila-järjestelmäksi, tietyksi päivä-ohjelmaksi ja näitä vastaaviksi palvelutalon henkilökunnan toimintarutiineiksi. Nämä palvelutalon institutionaaliset käytännöt ikään kuin “näkymättömänä kätenä” ohjaavat asukkaiden arkipäivän kulkua. Asukkaat käsittelevät sosiaalista ja yksilöllistä minuuttaan instituution määrittämässä kehyksissä – sosiaalisessa konteksteissa ja talon arkikulttuurissa, mitkä koostuvat vuorovaikutustilanteista, kommunikaatiosuhteista ja symbolisista ilmauksista talon sosiaalisilla areenoilla, kuten ruoka- ja harrastuspalveluiden yhteydessä, mutta myös omassa asunnossa tapahtuvien palveluiden, kuten siivous- tai hoitopalveluiden yhteydessä.

Palvelutalon miehet tekevät henkilökunnan luoman ja ylläpitämän palvelukehyksen puitteissa institutionaalista aikatyötä. Henkilökohtainen aika, ruumiin toiminnot ja kokemukset suhteutetaan institutionaaliseen aikaan institutionaalisen aikatyön avulla. Institutionaalinen aikatyö on epävirallista ja jokaista päivää koskevaa aikatyötä (kts Laine 1997, 83). Aikatyöllä

annetaan odottamiselle, oleskelulle ja leipäilylle merkitys, palvelukehyksen rytmittäessä elämää:

J: Mites sitte semmonen kysymys, että onko teillä koskaan vapaa-ajan vietto-ongelmia?

- No joo, joskus joo, mutta se on niin vähän mitä sitä semmosta on. Että se melekeen, että kohta tulee uutiset, kohta lähetään kahville [päiväkeskuksen ruokasaliin]. Ja sillä tavalla. Saunaan ja, kerran viikossa käydään saunassa.

Päivittäiset ja säännölliset palvelurutiinit rytmittävät myös palvelutalon yhteisön sosiaalista elämää: institutionaalinen aikatyö on sosiaalista aikatyötä, silloin kun aikatyötä tehdään yhdessä muiden asukkaiden kanssa:

J: No vietätkö te sitten paljon aikaa tuolla Palvelutalon yhteisissä tiloissa?

- No kyllä tulee vietettyä. Tuotaku, nyt se puol yhenttoista aikaa tavallisesti, sinne voi mennä yhtentoistaki aikaa, siis sinne ruokailutiloihin, menee sinne ja on siellä toisten kanssa oottamassa ruokaa ja.

J: Jaa siellä on semmoinen tapa, että menee puolta tuntia aikaisemmin tapaamaan toisia?

- Nii, vaikka voi olla koko aamunkin, aamupalasta lähtien voi olla siellä.

Niinpä, kun miesten palveluasumisympäristössä tapahtuvaa sosiaalista toimintaa säätelee osittain lähiöasumisesta omaksuttu negatiivinen solidaarisuus; naapureita ei liiemmin haluta häiritä (kts luvut 4.3.1 ja 4.3.3), niin institutionaalinen aikatyö mahdollistaa vuorovaikutuksen muiden asukkaiden kanssa yhteisellä näyttämöllä, sosiaalisena aikatyönä. Näissä sosiaalisissa tilanteissa toimijuus määrittyy esittämieni toiminta-orientaation sekä toiminnan resurssien kautta, muodostaen päivittäisten syklisten toimintatapahtumien konteksteissa vaihtuvia, erilaisia sosiaalisen toimijuuden tapoja. Sosiaalinen aikatyö merkityksellistyy etenkin toiminta-orientaation mukaan. Yhteisöön päin orientoitunut (toimijuuden profiilissa osallistujat, seurailija) mies kertoo:

- No sinne menee, on iltapäivä erittäin, miksikä kerhoksi ne sitä on jo nimittäny. Että mennään sinne aina, peräkulmaan, kun on iltapalan aika ja minäkään en silloin syö. Mutta siellä on muutama lotta, joka vielä syöpi. Ja sekin on leski ihminen ja siinä sitten aina huulenhiettoa lykätään että kuka vielä yhtyy jatkamaan elämää.

Yhteisöllisestä elämästä pois päin orientoituneet miehet (kotiutujat, vetäytyjät) näkevät

samankaltaiset tilanteet hieman toisin:

- Minä ku käyn tuolla ruokailussa ni minä ruokailen ja tulen pois tänne, tänne päin, en minä siellä, toiset kyllähän ne siellä tuntuu höpisevän ja höpöttävän, aina tuntuu sitä samaa, sama levy siellä pyörii.

J: Mikä levy siellä sitte pyörii?

- No en minä tiijä, että semmone suunsoittamine. Nii että eihän siitä mittään tuu.

J: aha, nii justiisa. Onko siellä mitää semmosta erityistä puheenaihetta mistä ne puhuu?

- No ei siellä tunnu olevan. Kun eihän siellä, kun eihän kun siellä on paljon semmosia jotka ei kuule, kuule paljon mittään, ja niin huono kuulo siinä on ja vielä että minulla, en oo menettäny, on se huonontunut minunkin, mutta kuitenkin. Ei siellä montaa ole, jotka tämän verran kuulis. Kyllä ne puhhua pölöpöttää, mutta en minä saa mittää selevä, suu käypi ja. En minä kauaa siellä viihy, meen pois, en minä oikeesta, ku on niin vaikeeta se jutellaki, pitäis nii karjua ja ärjyä ennenku se koko salihan ne kuulee, että.

4.3.6 Sotajutut yhdistäjänä vai vedenjakajana?

Muiden palvelutalon asukkaiden tunnistaminen samanlaisten kokemusten läpikävijöiksi; saman sotien- ja pulan sukupolven jäseniksi (kaikki talon miesasukkaat ovat sotaveteraaneja ja naisasukkaat sodan läpielänneitä), on yhteenkuuluvutta luova tekijä:

J: Mitenkäs silloin ku työ muutitte tänne Palvelutaloon, nii tuliko muut asukkaat sitte...

- Joo. No, alussa tuntu näin, että toiset on hirveen vanhoja, ku on tottunu oleen nuorten keskuuessa. Mutta siihen tottu sitte vähi erin, ku ne tuli tutuiks. Täällä iha hyvä porukka. Hyvä toverihenki. Meitä on huru-ukkoja täällä, saman kohtalon alaisia paljon.

Vaikka viimeisimmästä sodasta on kulunut kuutisenkymmentä vuotta, niin sotakokemukset ovat edelleen negatiivisesti läsnä ainakin joidenkin miesten kokemusmaailmassa; esimerkiksi yksi mies kertoi eläkkeelle jäätyään alkaneen nähdä painajaisia sotarintamalta. Useimmiten sodan kerrottiin vaikuttavan nykypäivänä arkea vaikeuttavana invaliditeettinä.

Haastattelujen perusteella on ilmeistä, että miesten suhtautuminen sotaan liittyvien asioiden muisteleamiseen on toisistaan poikkeava; toiset haluavat unohtaa, toiset haluavat muistella sotakokemuksiaan. Pelkästään haastattelujen perusteella ei kuitenkaan voi väittää, että miehet

jakaantuisivat palvelutalon arjessa yksiselitteisesti eri sosiaalisiin ryhmiin, sotaan liittyvän asennoitumisensa perusteella, mutta näin haastattelujen perusteella:

J: Joo, onko sitten siellä yhteisissä tiloissa mitään erityisiä puheenaiheita, mistä sitten....

- No miesten keskenhän se tulee uteliaisuus, että missä on, missä on sotahomma oltu ja siitä sitten.

J: Osaatteko nimetä, mitä sitä yleensä puhutaan, vai onko sitä mitään erityistä aihetta?

- No, täällä on aika paljon tuota nuita miehiä. Ni se tuppaa olemaa meillä miesten kesken tuo...tuo sota-asiat ja sota-reissut ja semmosta. Mää en kyllä tykkää ollenkaan, minä olen yrittäny päästä eroon niistä, mutta tuolla on joitakin, joilla on jäännny levy päälle. Se on aina. Enkä mä jaks kuunnella, ainakaan. Enkä keskustella. Mää oon sanonnu, että olinhan siellä minäki, ja se riittää.

J: Onko täällä monilla miehillä tapana puhua vanhoja sota-juttuja?

- Siihen porukkaan minä en mene! Joo. Kyllä täällä on muutama semmone vakio, jotka jauhaa aina samaa – kuinka pyssyt paukkuu ja tykit hyppii kun ne pamahtaa. Minä en jaks jauhaa sitä. Mutta kuuluhan se sitte kun istuu kauempanaki, mutta samaan porukkaan minä en mene, missä puhutaan noita sota-asioita. On se vähentynyt nyt viime aikoina. Toiset rupee karttaan niitä, jotka puhuu. Ne rupee sitte vähentää sitä sotapuhetta, ku ne huomaa, että siitä ei kaikki tykkää.

4.3.7 Arkikonsensus: “Sovussahan se täällä on eletävä”

Nimitän toimintastrategiaa, jolla miehet luovat ja uusintavat palvelutalon yhteisöllisyyttä *sovinnaisuus-toimintastrategiaksi*. Käytännössä se ilmenee positiivissävyisinä keskusteluina ja keskustelunaiheina. Haastatteluissa sovinnaisuus-strategia tuli ilmi negaation kautta: Pienyhteisön arjessa saattaa syntyä ajan myötä ristiriitatilanteita ja erimielisyyksiä. Palvelutalon miesasukkaan on kuitenkin ristiriitatilanteissa säilytettävä “kasvonsa” ja luottamukselliset suhteensa muihin asukkaisiin (ja henkilökuntaan) pitääkseen paikkansa pienyhteisön jäsenenä. Tämä tehdään haastattelujen perusteella sovinnaisuus-strategiaa käyttäen, sen “toiminnallinen negaatio” ilmenee keskustelujen tyrehtymisenä erimielisyyksien ilmaannuttua, väittelyjen välttämisenä, tilanteesta poislähtemisenä tai vielä näkymättömämmin, kriittisten tilanteiden välttämisenä:

J: Onko sitten teillä erityisiä puheenaiheita, puhutteko ajankohtaisista asioista, palvelutalon asioista vai mitäköhän sitte....

- No maailman menosta ja sillä tavalla. Niinkauan kunnes tuntee, että toinen on erimieltä. Ni sitte se loppuu suurin piirtein siihen. Ei siellä väitellä, se loppuu silloin jos toinen on erimieltä. Ni se on silloin loppu.

J: Aijaa, joojoo. Että sitä halutaan pitää sitä niinkö semmosta, mitäköhän se... .miksei sitä sitte voi väitellä?

- Vähän niinku semmosta, että telkänpesä sitte olis.

J: Jaa, että semmosta hyvää henkeä?

- Nii, semmosta hyvää henkeä. Ei toista sormella osoiteta.

J: Onko täällä sitten hyvä ilmapiiri asukkaiden välillä?

- No en minä tiijä, ei meillä oo kenenkään kanssa ollu minkäännäköistä semmosta vakavampaa, tai ei oikeestaan minkäänlaista erimielisyyttä eikä muuta. Niinku mä sanoin, ni se loppuu siihen jos soraääniä tulee.

- No, jos minkä nyt eeltä käsin tietää, että nyt joku eriävä mielipide tulee muutamien kesken ja kuulee, että pikkasen haistattavat toisilleen, ni se on parempi vieraantua, että vaan kuuntelee. On semmostakin joskus sattunu, että äkkiä vois tulla tuota rähinää, mutta mitäpä niistä. Se on parempi, että hiljenee, tai että nostelee ite pois, koko yhteisvaiheesta. Ku ei ole mikään pakko siinä, että ei ole pakko osallistua, ni eihän tässä nyt luulis, että itelle tulee mitään haittaa. Mutta oma toivomukseni on, että kyllä hiljaisuudella voittaa aika paljon. Sellainen räikee vitsin kertominen, taikka muuta, ni ei se ole mukava kuulla, ni löytää jonkun asian, että pyörähtää pois, että sillä voittaa.

Näin asennoitumisella ja vuorovaikutustilanteessa olemisella tai siitä poislähtemisellä säädellään sosiaalista toimintaa, luodaan norminkaltaisia sääntöjä ja pyritään normiyhteyteen. Sovinnaisuus-strategia tuli ilmi useassa haastattelussa ja se oli ainoa haastatteluissa ilmitullut toimintastrategia, jota miehet käyttävät ristiriitatilanteissa. Sovinnaisuus alkaa näyttäytyä jo normilta ainakin yhden haastateltavan näkökulmasta:

- Silloin ku tämä talo avattiin, silloinhan ne räyhäs ja tappeli keskenään, miesasukkaat kuulemma. Se oli joko loppu tai sitten että pakatkaa matkalaukkunne, että lähtekää pois. Häätöuhka sitten laitettiin täyteen. Semmosta rähinää on tapahtunut. Tuolla on joku, sitten ovat henkilökunnalle rähjänneet ja muuta. Mutta ne lopettivat sen, se loppu. Nyt on rauha.

Mutta parhaiten sovinnaisuus kertoo ikääntymiseen liittyvästä suvaitsevaisesta asenteesta:

J: Joo, onko täällä sitte semmosia asukkaita, että tuntuu, että niistä on vähän häiriötä vai?

- No en minä tiijä, me ollaan kaikki jo vanhoja, ni se täytyy vähän ymmärtää siinä, että minä saatan tulla ite tuommoseks, että muutaman päivän kuluttua minä saatan ite tuommone, ni väistyy syrjään, jos tuota jotakin on että.

Sosiaalisen pääoman teorian näkökulmasta katsottuna sovinnaisuus-strategia näyttäytyy toimintana, jonka tavoitteena on sellaisen normiyhteisyyden säilyttäminen, joka ottaa huomioon ikääntymisen vaikutukset ja jossa siis sosiaalisena sanktiona on vetäytyminen tilanteesta. Näin ollen yhteisöllisen elämän sääteleminen sovinnaisuus-strategiaa käyttäen ei palvele pelkästään yksin ko. toimijaa, vaan myös koko yhteisöä ja sen ”yleistä hyvää”. Näin sosiaalisessa toiminnassa miehet yrittävät luoda yhteistä interaktiivista ja kommunikatiivista konsensusta, jota toiminnassaan uusintavat arkisissa tilanteissa palvelutalon sosiaalisilla areenoilla. Tätä sovinnaisuus-strategisen toiminnan päämäärää voi nimittää arkikonsensukseksi, jossa siis oleellisena tekijänä on normiyhteisyyden säilyttäminen.

4.3.8 Tyytyväisyys henkilökuntaan

Palvelutalo pieniyhteisönä on hoito-yhteisö silloin, kun toimintaan osallistuu tai sitä säätelee palvelutalon henkilökunta. Palvelutalon ja päiväkeskuksen toimintarakenne perustuu henkilökunnan työlle. Yleensä "toimintarakenne uusintaa itsensä toimijoiden kautta, jotka kokevat rutinisoitumisen tuoman ennustettavuuden turvallisuutena, varmuutena olemassaolon mielekkyydestä" (Laine 1997, 104 viitaten Giddensiin 1984a). Palvelutalon henkilökunta luo rutiineihin perustavalla työllään ennustettavaa jatkuvuutta palvelukehykseen ja siten edesauttavat turvallisuuden tunteen syntyä asukkaissa.

- Meillä on hyvä henkilökunta, että se on ainakin että siinä ei ainakaan ole minun mielestä minkäänlaista moitetta. Erittäin mielyttäviä ihmisiä. Ja tuota, en minä tiijä ainakaan mitä täällä on mitä pitäisi muuttaa. Enkä minä oo ainakaan kuullu kenenkään moittivan täällä niitä oloja muuta kuin, se on vaan, että kiittää henkilökuntaa, että se on hyvä.

Haastattelujen perusteella kaikki miehet ovat tyytyväisiä palvelutalon henkilökuntaan –

miehet kertoivat olevansa itse tyytyväisiä, mutta myös kuullensa muiden asukkaiden olevan tyytyväisiä henkilökuntaan. Useassa haastattelussa kiiteltiin myös palvelutalon toiminnanjohtajaa siitä, että hän osallistuu myös ”töihin, jotka eivät johtajalle kuulu” - arkisiin hoitotilanteisiin.

Miesten suhdetta henkilökuntaan jäsentää ennen kaikkea tuttuus – asumisvuosien varrella toimijoiden tavat ja luonteenpiirteet tulevat toisilleen hyvin tutuiksi. Niinpä useimmiten suhde ei jää pelkästään hoidon ja auttamisen tasolle, vaan miesten kertomuksissa he ilmaisivat tyytyväisyyttään siihen, että henkilökunnalla on aikaa (kiireistä huolimatta) ja halua jutella myös epämuodollisia, kuunnella miesten iloja ja huolia, siis toteuttaa kokonaisvaltaista hoitoa käytännössä eikä pelkästään toimintasuunnitelmissa:

J: Ootteko te ystäväystyny kenenkään hoitohenkilökunnan jäsenen kanssa että?

- No paremmin heidän kanssaan ku asukkaije. No ne asukkaat on semmosia, että sanotaan terve ja siinä kaikki.

Henkilökunnan tuttuus saattaakin asumisvuosien varrella muuntaa miesten mielissä muodollisen hoitosuhteen ylittäväksi:

- Minulla on yhden henkilökunnan jäsenen kanssa syntynyt sellainen ystävyys, ja kaikkien muijenkin noitten hoitohenkilökunnan kanssa, että minä puhuttelen sitä äidiks, eikä se oo sitä loukkaantunut.

Tyytyväisyyteen todennäköisesti vaikuttaa myös se, että henkilökunta ottaa haastattelujen perusteella mielellään vastaan asukkaiden toiveita huomioon yhteistä toimintaa ja toimintamahdollisuuksia järjestäessään. Silloin asukkaat eivät ole enää yhteisöllistämistoimenpiteiden kohteena, vaan mukana muokkaamassa palvelutalon yhteisöllisyyttä.

Haastattelujen perusteella miesasukkaat myös ilmaisevat tyytyväisyydensä henkilökunnalle: Heillä saattaa olla halu auttaa henkilökuntaa työssään (yhteisö-apu), juhlapäivinä ja joskus muulloinkin he saattavat antaa henkilökunnan jäsenille lahjoja, vaikkapa itse tehtyjä taideteoksia tai käyttöesineitä. Nämä hoitosuhteen kiitollisuuden ilmaukset saattavat olla merkinä miesten tarpeesta muokata hoitosuhteesta tasavertaisempi: hoitosuhde uusinnetaan, jotta suhde ei olisi pelkästään yhteen suuntaan painottunut, vaan että siinä olisi mukana myös

vastavuoroisuuden elementtejä (kts 4.2.1 viimeinen kappale). Ehkäpä kiitollisuuden ilmaukset kaikki yhtenä joukkona ovat yhteisön arjessa sosiaalisen pääoman muoto, yksi yhteisöllistymistä luova tekijä; jolloin nämä symboliset ”lahjat” ylläpitävät ja uusintavat mielikuvia vuorovaikutusrikkaasta yhteisöstä. Niinpä on mahdollista, että mikäli hoitohenkilökunta ei ottaisikaan vastaan näitä hoitosuhteen symbolisia vastalahjoja, niin se saattaisi olla lahjan tarjoajan mielestä loukkaavaa, vastavuoroisuuden normin rikkovaa toimintaa.

Henkilökunta luo palvelukehyksen, arjen toimintapuitteet, ja hoitoyhteisö on osana asumisyhteisöä. Niinpä on selvää, että tyytyväisyys henkilökuntaan vaikuttaa asumistyytyväisyyteen. Paul Whiteleyn sosiaalista pääomaa käsittelevässä tutkimuksessa tulee ilmi, että ”tyytyväisyys elämään on tärkein luottamusta kasvattava tekijä” (Ilmonen 2004, 120). Ehkäpä ei ole kovinkaan väärin analogian avulla päätellä, että miesten tyytyväisyys henkilökuntaan on merkinä miesten luottamuksesta palveluasumiseen instituutiona, eli luottamukseen, että hoitoyhteisö toimii miesten parhaaksi, niin hyvin kuin on mahdollista.

4.4 Miesten elämänmeno

Elämänmenolla tarkoitan sitä elämän toimintakentän kokonaisuutta, joka muodostuu rutinisoituneista sekä ei-rutinisoituneista toiminnoista ja tapahtumista. Elämänmeno sisältää näin ollen arkiset toiminnot ja tapahtumat kokonaisuudessaan, mutta myös arjen muunnokset ei-arjeksi, siis kriittiset tapahtumat. Yksittäisen ihmisen elämänmeno tulee ymmärrettäväksi eri elämänaalueiden kokonaisvaltaisena kartoittamisena, tarkasteluna kuinka paljon ja minkälaisia vaihtelevia sisältöjä se saa.

Palvelutalon miesten kohdalla elämänmenon tarkastelussa on siis kysymys miesten arjen jäsentymisestä palvelutaloelämään, mutta myös palvelutalon ulkopuolelle sekä ajan jäsentymisestä vaihteleviin aikakonteksteihin: viikkorytmiin, kuukausi- tai vuosirytmiiin (tai yleisesti puhuttaessa arkeen tai arkipäivään).

Miesten elämänmenon rytmiä voi luonnehtia joutuisaksi; ”*Se on yhtä lonkkaa joka päivä, heh. Se on tämmöstä, olla jollotusta etupäässä*”. Institutionaalinen aikatyö ja naapureiden kanssa seurustelu on kiireetöntä, pitkälle meneviä tulevaisuuden suunnitelmia ei tehdä,

eletään päivä kerrallaan, elämänmenon rytmiä säätelee hallussa olevat toimintaresurssit:

J: no mitenkäs jos yleisesti ottaen ajatellaan, ni tuntuuko, että elämä on tarpeeksi vaihtelevaa, vai liian samanlaista päivästä toiseen?

- Kyllähän se välillä että vaih..että semmosta on että apua, olis ihan vapaasti vois mennä, vähän vois liikkua, mutta ei näillä eväillä pääse mihinkään. Mutta kyllä ku sitte myöhemmi, ku jalat on kunnossa, ni voi vähän liikkua ja.

4.4.1 Elämämenoa palvelutalon ulkopuolella

Osa palvelutalon miehistä liikkuu varsin paljon palvelutalon ulkopuolella. Toimijatyypeistä ainoastaan kotiutujalle on tärkeintä, että palvelutalon ulkopuolella on jokin henkireikätila, ”pakopaikka”, johon mennä, kun siltä tuntuu ja joka ”olisi keksittävä ellei sellaista olisi.” Muut miehet tyytyvät haastattelujen perusteella viettämään suurimman osan ajastaan palvelutaloympäristössä, toimintaresursseistaan riippumatta. Palvelutalon ulkopuolella, lähiympäristössä, käydään ehkä päivittäin lenkillä, mutta kauempana harvemmin; ehkä kerran, pari viikossa, mikäli vointi mahdollistaa liikkumisen. Palvelutalon ulkopuolella käydään ”piristymässä” - useimmiten arkisesti supermarketissa pienillä ostoksilla, joskus kylässä ystävien luona, tai vaikkapa ystävän kanssa ulkona syömässä. Liikkumista helpottaa joillakin miehillä oma auto, yhdellä miehellä polkupyörä, muuten liikutaan tila-taksilla.

Palvelutalon miehet eivät liiku heikentyneiden toimintaresurssien vuoksi usein lähiseutuja kauempana. Yksi mies kertoo käyvän vuosittain ulkomailla lomamatkalla, muutamat miehet tyytyvät kotiseutumatkailuun, suurin osa miehistä ei kuitenkaan matkustele laisinkaan satunnaisia sukulaisvierailuja lukuunottamatta. Veteraanikuntoutusta tiedetään odottaa; se tietää muutaman viikon lomaa tuetussa ympäristössä vertaisten kanssa.

4.4.2 Ei-arkista elämänmenoa

Mutta kuinka sitten ei-arki määrittyy palvelutalon miesten näkökulmasta? Kuinka voisi määrittää palvelutalon miesten elämänmenon ei-arkista puolta? Haastatteluiden avulla ei-arkea oli vaikea operationalisoida osuviksi tutkimuskysymyksiksi. ”Ei-arki” ei ole suomen kieleen vakiintunut termi, joten suoraan ei-arjesta puhuminen haastateltavien kanssa ei tullut

kysymykseen. Niinpä haastatteluissa käytin kiertoilmaisuja, kuten ”loma”, arjesta poikkeavat asiat”, ”arjesta irrottautuminen”, ”etäisyyden ottaminen arkeen” tai ”lähitulevaisuuden mielenkiintoiset tapahtumat” - vaihtelevalla menestyksellä. Tämän kysymyksen kohdalla tuntuu, että haastatteluissa nuoruuden ja vanhuuden maailmat törmäsivät: että jotkut miehet olettivat haluavani vastaukseksi kuvauksen jostakin vanhuuden ”rienoista”, menosta ja melskeestä, vaikka en tätä ajanut takaa.

Tietenkin normatiiviset juhlapyhät näyttäytyvät haastatteluissa joillekin miehille ”arjesta poikkeavana”. Sitä tukee palvelukeskuksessa järjestettävä erityinen ohjelma (vaikkapa vappu- tai joulujuhlat), jota odottaa etukäteen ja johon valmistautuu toisin kuin tavalliseen arkipäivään. Jotkut miehet saattavat lähteä viettämään sukulaisten luokse juhlapyyhiä. Mutta juhlapyhät eivät merkitse kaikille ”ei-arkea”. Joillekin juhlapyhät ovat ”*sitä samanlaista*”. Ne ovat päiviä, joita ei erityisesti suunnitella – asenteena saattaa olla että ”*katsotaan nyt mitä tulee*”. Tyydytään siihen juhlapäivän ohjelmaan mitä palvelutalo järjestää, tai vaihtoehtoisesti ollaan kotosalla ja tyydytään television tarjoamaan juhlatunnelmaan (etenkin yhteisöstä pois päin orientoituneet miehet ei katso oleelliseksi osallistua palvelukeskuksen yhteisiin juhlatilaisuuksiin). Monille miehille kuitenkin palvelukeskuksen järjestetty ohjelma on oleellisessa asemassa juhlapäivien viettämisessä ja muuntumisessa arjesta poikkeavaksi:

J: Nyt on vappu tulossa, ni onko teillä mitään vappusuunnitelmia?

- Ei oo. Minä olen täällä, muuta ku jos tytöt sitte jotai yhteistä järjestää, jotaki hurmuutta.

Mutta juhlapäivät ja niiden viettotavat eivät ole riittävä kuvaus siihen, kuinka ei-arki voi näyttäytyä miehille. ”Ei-arkea” saattavat olla lomamat tai retket, yleisemmin ajateltuna lähiympäristöstä ”poispääsemiset”, mitkä voivat olla harvinaisia tapahtumia miehille, varsinkin jos inhimilliset toimintaresurssit ovat heikentyneet. Mutta myös palvelutalon arjessa voi tapahtua ”arjesta poikkeamia”: Muutamalle miehelle kerran viikossa oleva saunavuoro on ”*erityinen juhlahetki*”. Palvelutalon arjen poikkeamat voi näyttäytyä myös negatiivisena tapahtumana:

J: No mitäs arjesta poikkeavaa täällä palvelutalossa on viime aikoina tapahtunu?

- No ei oikeastaan oo tapahtunnu. Joskus on lippu puoli tangossa, sehän on arjesta poikkeavaa, sitähan se on. Niitä on kuollu noita vanhoja pois tuosta, sehän luonnonlaki, ei sille mitään voi.

Ikääntyminen ja elämänmenon rytmin muuntuminen ”joutuisaksi” jalostaa ei-arkisen toiminnan sisältöä ja kokemusta siitä mitä ei-arki on. Kuten havaittu, kaikille miehille juhlapäivät eivät ole arjesta poikkeavia päiviä ja kuolemaan läsnäoloon voi suhtautua tyyneästi ja hyväksyvästi. Ehkäpä seuraavassa haastattelulainauksessa päästään lähimmäksi sitä, mitä se ”ei-arkinen” toiminta ja kokeminen ikääntyneelle miehelle yleisimmillään voisi olla (lainauksessa selviää myös mitä se oli aikaisemmin ko. miehelle). Se on se Agnes Hellerin kuvaama ei-arki, joka ”suuntautuu kohti inhimillistä yhteyttä”, se suuntautuminen kohti mielen maisemaa, joka voi tapahtua ”tässä-ja-nyt”, näyttäytyä iäkkään ihmisen elämänmenossa rauhallisena syventymisenä itseän ja hetkestä nauttimiseen:

J: Joo. Tuotanoinni, mikäs se on sitten normaalille arkielämälle parasta vastapainoa?

- (hiljaisuus) Minä en ymmärrä oikeen, että mikä se olis...kaikesta eniten minä, olis – ku minä ennen olin kova kalastelemaan – mutta ku piti hukata, hukata veneet ja kaikki pois, sen takia ku huimaus joskus ... Nii kyllä se tuo tuommone - (pitkä hiljaisuus) - minä nautin kauheesti hirveesti, ku pääsee joskus istumaan autossa ja kahteleen siitä maisemia ja mää tykkään semmosesta hirveesti. Ja jos minä vallankin saan olla hiljakseen, että saa syventyä ajattelemaan ja kahtelemaan, ni.

4.4.3 Tyytyväisyys elämänmenoon

Toimintaresurssien heikentyessä miesten elämämpiiri kapenee ja haastattelujen perusteella sitä mukaa vähenevät odotukset elämänmenon sisällön vaihteluilta. Tällöin miehet ovat riippuvaisempia palvelukeskuksen tarjoamasta ohjelmasta ja sen tuomaan elämänmenon vaihteluun. Miesten on siis tyydyttävä siihen, mitä ohjelmaa ja ”aktiviteettia” kodin lähi-alueella on tarjottavana. Kuitenkin palveluasuminen mahdollistaa miesten tyytyväisyyden kasvun nykyiseen elämänmenoon: Elämänmenon tyytyväisyyttä lisäävät tekijät palveluasumisympäristössä liittyvät monipuolisen järjestetyn ohjelman ja sosiaalisen palveluasumisyhteisön mukana tuomaan elämänmenon vaihtelevuuteen:

J: Tuntuuko, että elämä on tarpeeks vaihtelevaa, vai tuntuuko, että se on liian samanlaista, kaavamaista, päivästä toiseen?

- No kyllähän se tuppaa olemaan samanlaista, se elämä. Että siinä ei paljon vaihtelua, se on kyllä siinä mielessä tämä on tämä palvelutalo hyvä, että täällä on kuitenkin vaihtelua, mutta siellä [vanhassa asunnossa] ei ollut minkäläistä vaihtelua mulla millonkaan [voimakas

painotus]. *Että totani, ei täällä ole semmosta ykstoikkosta, mutta siellä se oli niin ykstoikkosta se homma ku olla saattaa.*

Elämänmenon tyytymättömyyttä lisäävänä tekijänä voisi yksitoikkoisuuden ohella pitää myös miesten heikentyneitä toimintaresursseja. Useassa haastattelussa tulee ilmi mm. invaliditeetin arkeen tuomat rajoitukset:

- *Aikasemmin minulla oli tämä sotavamma, mikä nyt, 35 % on sotainvaliidi. Mutta omat vaikeudet tässä on ollut voitettavia, mutta ei niitä ole saannut voitettua. Vasen lonkka on mennyt, ja ulostus on ensimmäinen vaihe, että kyllä aina muistaa, että sotareissu on sen tehnyt. Selkäpuolella on kuus reikää ja vasen lonkka on tehny ison tehtävänsä.*

Mutta entäpä voisiko toiminta-orientaatio olla yhteydessä elämänmenon tyytymättömyyden kokemiseen? Palvelutalon miehistä ”kotiutujat” ja ”vetäytyjät” ovat toimijatyyppejä, joiden toiminta-orientaatio on palvelutaloyhteisöstä poispäin. He ovat joko kotikeskeisiä tai heillä on palvelutalon ulkopuolella ”henkireikätila”. Elämänmenon tyytymättömyyttä voisi syntyä tilanteissa, jossa ”kotiutujilla” ei olisikaan henkireikätilaa jossain muualla tai ”vetäytyjät” haluaisivat olla ”seurailijoita”, mutta heikentyneet toimintaresurssit ovat heikentyneet liiaksi, jotta siihen pystyisivät. Se, että tällaiset tilanteet eivät tulleet haastatteluissa ilmi, ei tarkoita ettei niitä voisi olla. Ehkäpä kohtasin sittenkin haastatteluissa ”onnellisuusmuurin” - sen, että suomalainen mies ei valita, vaan haluaa sisukkaasti pärjätä tilanteista ja olosuhteista huolimatta. Tyytyväisyystarkasteluihin liittyikin aina APC- ongelma (Jyrkämä 2001, 131–132): on vaikea selvittää onko tyytyväisyys peräisin iästä, ikäkaudesta (kohortti), vai historiallisesta ajankohdasta. APC- ongelman pohjalta miesten tyytyväisyyttä elämänmenoon voi selittää monet seikat: nykyiset olosuhteet ja normit (period), yhteinen kokemus- ja selityskenttä merkitsevissä historiallisissa ajankohdissa (cohort), tai iälle tyypilliset tavat ajatella, arvottaa asioita (age).

Haastatteluaineistoni perusteella en pysty vastaamaan APC- ongelmaan. Mutta tyytyväisyyden alkuperän sijasta haastatteluista on mahdollista kuvata minkä laatuista ilmitullut elämänmenoon tyytyväisyys on. Haastattelujen perusteella koettu tyytyväisyys on jollakin lailla ”nöyrää”, joka ilmaisee elämänmenon tyytyväisyyden syntyvän arjen pienistä asioista:

J: Onko teidän elämässänne jotain jota haluaisitte muuttaa? Jos voisitte tehdä jotain toisella

tavalla, niin mitähän se voisi olla?

- On leipää, on ollut aikoja, jolloin ei ole ollut leipää, minä ainakin olen tyytyväinen kun on jokapäiväinen leipä.

Yhteenvetona elämänmenoon tyytyväisyydestä voi sanoa, että tuettu palveluasuminen vaikuttaa lisäävästi miesten elämänmenon tyytyväisyyteen sekä koettu tyytyväisyys muodostuu tyytyväisyydestä ”arjen pieniin asioihin”. Mutta sen tarkemmin palvelutalomiesten elämänmenoon tyytyväisyyttä ei voi minun tutkimusaineistolla tyhjentävästi selvittää, vaan tyytyväisyystarkastelu vaatisi oman, pelkästään siihen keskittyvän haastatteluaineiston.

5. Yhteenveto ja johtopäätökset: Arjen pienen hyvinvoinnin tekijöitä

Tutkimusaineistoa kerätessä en havainnoinut itse toimintaa palveluasumisympäristössä, vaan keskityin haastatteluin keinoin tutkimaan toiminnan mieltä; sitä osaa toiminnasta, mikä on diskurssiivisesti välitettävissä tutkijalle. Osallistuvan havainnoinnin lisääminen osaksi tutkimusta olisi syventänyt analyysiä ja tulkintaa miesten arjesta ja elämänmenosta. Aivan kokonaisvaltaista kuvaa miesten elämäntavasta en saanut, sillä mm. miesten taloudellista tilannetta ja kulutusta en systemaattisesti kartoittanut. Tässä työssä en myöskään käsitellyt syvällisesti miesten arkeen vaikuttavia makrotason tekijöitä, kuten vaikkapa suomalaista hyvinvointipolitiikkaa (esim. sosiaali- ja terveydenhuollon resurssit) tai vanhusten yhteiskunnallista asemaa tai vaikkapa vanhuskuvaa. Epäilemättä kuitenkin makrotason tekijöillä on vaikutuksensa arjen elämänmenoon; ne mahdollistavat tai rajoittavat arjessa toimimista, siten vaikuttavan myös subjektiiviseen hyvinvointiin.

Mutta siinä kun makrotason tekijät rakenteistavat arkea, niin mikrotason tekijät merkityksellistävät sen. Pierre Bourdieu näkee arkisen elämänmenon muodostuvan pienestä ja suuresta kurjuudesta. Pientä kurjuutta tuottavat kova ja ahdistava arkielämä, se on pakkopärjäämistä, työssä viihtymättömyyttä ja huonoa kohtelua. Suurta kurjuutta ovat musertavat puitteet, olosuhteet; sodat, nälkäkatastrofit, pohjaton köyhyys ja ikityöttömyys (kts Roos 1994). Antti Karisto esittää, että vastaavasti positiiviset seikat voidaan vastaavasti jakaa pieneen ja suureen. Pieni hyvinvointi muodostuu hyvästä arkielämästä. Suuri hyvinvointi on oma tuonpuoleinen maailma, josta voi hakea innostusta ja moraalista voimaa yritettäessä vaikuttaa oleviin oloihin (Karisto yms 1998). Käytännöllisempää olisi kuitenkin ajatella, että mystisen ”tuonpuoleisen” sijaan suuri hyvinvointi muodostuisi makrotason hyvinvointia edistävästä tekijöistä; olosuhteista, politiikasta, yhteiskunnallisesta asemoitumisesta jne.

Tämän tutkimuksen palvelutalon miesten arjen ja elämänmenon tarkastelu on tarkastelua miesten ”pienestä hyvinvoinnista”, siitä minkälaisia tekijöitä vaikuttaa palvelutalon miesten ”hyvään arkielämään”. Palvelutaloyhteisössä tapahtuvan sosiaalisen toiminnan päämääränä voidaan ajatella olevan arjen pienen hyvinvoinnin uusintaminen tai lisääminen. Samalla tavalla sosiaalinen pääoma palvelutaloyhteisön yhteishyödykkeenä voi lisätä ja ylläpitää koko yhteisön arjen pientä hyvinvointia.

Palvelutalon yhteisöllinen elämä tarjoaa mahdollisuuksia ikätovereiden kanssa yhdessäoloon

ja -tekemiseen tai yhteisön elämänmenon seuraamiseen. Tähän mahdollisuuteen miehet tarttuvat monin eri tavoin. Luomani miesten sosiaalisen toimijuuden profiili kuvaa erilaisia miesten tapoja, toimintalogiikoita, elää tätä yhteisöllistä elämää palvelutalossa. Toimijuuden profiili tekee ymmärrettäväksi sen, miksi miehet toimivat eri tavoin palvelutaloyhteisössä ja minkälaisia erilaisia merkityksiä he antavat palvelutalon yhteisössä tapahtuvalle sosiaaliselle elämälle. Toimijuustyyppejen erottelevina piirteinä käytin toimintaresurssien määrää (paljon / vähän toimintaresursseja) ja toiminta-orientaation suuntaa (kohti palvelutalon yhteisö / palvelutalon yhteisöstä poispäin). Syntyvistä neljästä toimijatyypistä ”Osallistujat” ovat heitä, jotka osallistuvat aktiivisesti palvelutalon yhteisön arkeen. ”Seurailijat” haluavat olla yhteisön arjessa läsnä, mutta heikentyneiden toimintaresurssien takia tyytyvät seurailemaan ja kuuntelemaan yhteisön elämänmenoa. ”Vetäytyjät” eivät voi tai eivät halua olla juurikaan osallisena yhteisöllisessä elämässä heikentyneiden toimintaresurssiensa takia. ”Kotiutujat” ovat miestyyppejä, joilla olisi toimintaresurssien puitteissa mahdollista olla yhteisön elämänmenossa nykyistä enemmän mukana, mutta joko heillä on vielä koti jossain muualla (jolloin kotiutuminen palveluasumiseen on vielä kesken), tai sitten he ovat koti-keskeisiä tyyppisiä. Toimijatyyppejen mukaan määrittäytyy siis minkälaisia muotoja miesten elämä saa palvelutaloyhteisössä. Toimijatyyppejen ominaisuuksien; resurssien ja orientaation, mukaan määrittäytyy kuinka helppoa muihin naapureihin tutustuminen on, minkälaiseksi naapuruussuhteiden laatu muodostuu, miten toimija asennoituu palvelutalon yhteisön yhteisiin toimintoihin ja tapahtumiin, mutta myös se antaa aineistoni perusteella vihjeitä myös siitä minkälaisia sisältöjä palvelutalon kotona toimiminen saa (yhteisöstä poispäin orientoituneilla miehillä oli kodin piirissä yleisemmin generatiivisia harrastuksia). Sovellettaessa toimijuuden profiilia käytäntöön ei sovi unohtaa tyyppien tilanteisuutta: vain harvoin jos koskaan ihmiset kuuluvat puhtaasti johonkin tiettyyn tyyppiluokkaan – tyyppittely on ennenkaikkea tutkimusta ja raportointia helpottava apuväline. Haastatteluhetket ovat nekin yksittäisiä tilanteita miesten elämässä, joten vaikka kukin heistä haastattelujen perusteella voisi kuulua enemmän tai vähemmän johonkin tiettyyn tyyppiluokkaan, niin varmuutta ei ole, onko näin tosielämässä. Useiden toisiaan tukevien haastatteluista saadun todistusten ja aineiston kyllästymisen avulla kuitenkin toimijuusprofiilin voi osoittaa oikeaksi. Toimijuusprofiilia voisi vielä kehittää jatkotutkimuksella, ehkäpä parhaiten osallistuvalla toimintatutkimuksella. Sen avulla olisi mahdollista selvittää täsmällisemmin minkälaisia sisältöjä miesten inhimilliset, kulttuuriset ja sosiaaliset toimintaresurssit saavat itse toiminnassa – haastattelujen perusteella niistä on mahdotonta saada täydellistä kuvaa.

Siinä kun sosiaalinen pääoma näyttäytyy toimijuustypologiassa resursseina ja orientaationa

”yksityishyödykkeenä”, niin palvelutalon yhteisöllisessä elämässä se näyttäytyy ”yhteishyödykkeenä”, yhteisenä pääomana. Negatiivisen solidaarisuuden normi saa palvelutalon miesten keskuudessa omanlaisen muotonsa, se ikään kuin säätelee kodinlähialueen, palvelutaloyhteisön miesten sosiaalista elämää: Toisen yksityisyyttä kunnioitetaan – Oma, erillinen, normaalia kerrostalo-asuntoa muistuttava koti mahdollistaa yksityisyyden ja itsenäisen asumisen. Kutsumatta ei vierailta toisen kodissa, naapureita tavataan pääasiassa palvelutalon yhteisissä tiloissa, sosiaalisen aikatyön puitteissa.

Naapuri- ja yhteisöapu ovat sosiaaliseen pääomaan kuuluvan vastavuoroisuuden muotoja, joilla symbolisesti voidaan ilmaista ja uusintaa yhteisöön kuulumisen. Vastavuoroisuuden normia käytetään ilmaisemaan myös tyytyväisyys henkilökunnan työhön. Tyytyväisyys henkilökunnan toimintaan oli haastatteluissa absoluuttista, se ilmentänee myös luottamusta koko palvelutalon toimintaan. Sosiaalisella toiminnalla ylläpidetään yhteisön arkikonsensusta, jota voi pitää niin ikään sosiaalisen pääoman muotona – sovinnaisuus-strategisella toiminnalla luodaan ja ylläpidetään sosiaalisen vuorovaikutuksen rajoja, luodaan normiyhteisyyttä, jotta yhteisön jäsenet välttyisivät konflikteilta ja jotta yhteisön elämä säilyisi sopuisana.

Institutionaalisen aikatyö jäsentää miesten arkea ja näyttäytyy yhteisössä palvelukehysten mukaan elämisenä. Palvelukehys, talon käytännöissä syntyvä tila-aika-järjestelmä ja niitä vastaavat toimintarutiinit ohjaavat ikään kuin ”näkymättömänä kätenä” miesten arkipäivän kulkua. Siinä kun palvelukehys on henkilökunnan luoma ja ylläpitämä, niin institutionaalinen aikatyö on miesten vastine sille. Institutionaalinen aikatyö rytmittää haastattelujen perusteella myös miesten keskinäistä sosiaalista elämää, melkeinpä voisi sanoa sen antavan mahdollisuuden talossa tapahtuvalle miesten sosiaaliselle elämälle. Niinpä institutionaalinen aikatyön voi sanoa olevan sosiaalista aikatyötä silloin kun se (palvelukehysten mukaan eläminen) tehdään muiden asukkaiden kanssa. Kun miehet elävät yhteisöllistä elämää tutun negatiivisen solidaarisuuden normin mukaisesti, niin institutionaalinen aika luo yhdessäolon mahdollistavia paikkoja ja hetkiä. Miesten toiminta-orientaatio määrittää sen, miten miehet merkityksellistävät sosiaalisen aikatyön; yhteisöstä poispäin orientuneille miehille se on joko vaikeampaa tai vähemmän tärkeää.

Yleisemmin ajateltuna miesten elämänmeno koostuu kotona, palvelutaloyhteisössä ja palvelutalon ulkopuolella tapahtuvista arkisista ja ei-arkisista toiminnoista ja tapahtumista. Jatkotutkimuksella saattaisi olla mahdollista laajentaa palvelutaloyhteisön miesten

toimijuuden profiili koskettamaan yleisesti koko miesten elämänmenoa – samalla tavallahan asemoitumista erilaisille sosiaalisille areenoille säätelee toiminta-resurssit ja toiminta-orientaatio. Joka tapauksessa palveluasuminen lisää miesten elämänmenoon tyytyväisyyttä sitä kautta, että palvelut helpottavat miesten arjessa selviytymistä, järjestetty ohjelma tuo vaihtelua arkeen, ja palvelutalon sosiaalinen yhteisö on kodin lähi-alueella, helposti saavutettavissa. Niinpä kun muutto palvelutaloon saattaa miehille olla ”pakon” sanelemaa, niin samalla kertaa miehet saattavat asennoitua palveluasumiseen ”uutena mahdollisuutena”, kotiutumislle uuteen ympäristöön on mahdollista luoda mielekäs tarkoitus.

Ei-arki saa palvelutalon miehillä erilaisia sisältöjä. Joillekin miehille ei-arki on juhlapyhien viettämistä, joillekin juhlapyhät eivät eroa arkisesta elämänmenosta millään lailla. Toisille arjen kaavamaisuuden rikkoo palvelutalon järjestetty ohjelma. Myös negatiiviset tapahtumat saattavat pysäyttää arjen elämänmenon hetkeksi. Ehkäpä ikääntyvälle miehelle ei-arjen tyypillisempiä hetkiä ovat ne hetket, jolloin voi rauhallisin mielin suuntautua omiin ajatuksiin ja mietteisiin, kenties muisteluun – tilanteisiin ja tapahtumiin, jotka eivät ole tässä-ja-nyt, jolloin kyse olisi gerotranssendenssista (Karisto 1997, 23).

Palveluasumista voi tämän tutkimuksen perusteella verrata tuettuun kotiasumiseen, eikä laitospuotoiseen asumiseen. Tulevaisuus tuo mukanaan palveluasumiselle muospaineita, jotka saattavat muuttaa tätä tilannetta. Suurimpana uhkana lienee palvelujen tuottamiseen tarvittavien resurssien niukentuminen ja siitä seuraava laadukkaan, kokonaisvaltaisen hoitotyön heikkeneminen. Toteutuessaan tämä tulisi näkymään hoitotyön arjessa hoitajien yhä lisääntyvänä kiireenä ja asukkaille suunnattuja palvelujen karsimisena. Toinen tulevaisuuden palveluasumisen uhkakuva koskee suunnitelmia, joiden mukaan palvelutaloissa voisivat asua ainoastaan yhä vanhemmat ja huonokuntoisimmat asukkaat. Asukasrakenteen yksipuolistuessa ja palvelujen niukentuessa on vaarana menettää se palveluasumiseen liittyvä ”hyvän arjen” rikkaus, joka palvelutaloista tällä hetkellä näyttää vielä löytyvän, ainakin tutkimuskohteena olevasta palvelutalosta. Hyväkuntoisimmat asukkaat ovat mukana luomassa taloon yhteisöllisyyttä ja välittämisen ilmapiiriä, monipuoliset vapaa-ajan palvelut ylläpitävät ikääntyvien aktiviteettia. Palvelutaloista löytyy vielä sellaista sosiaalista pääomaa, jota ei ole varaa menettää, kun halutaan ylläpitää asukkaiden hyvää arkea, pientä hyvinvointia.

Lähteet

Adler, Patricia & Adler, Peter & Fontana, Andrea (1987): "Everyday Life Sociology" julkaisussa: Annual Reviews of Sociology 1987 (13). Palo Alto, CA.

Alasuutari, Pertti (2001): Laadullinen tutkimus. Vastapaino: Tampere

Amérigo, María & Aragonés, Juan Ignacio (1997): A Theoretical and Methodological Approach to the Study of Residential Satisfaction. Julkaisussa: Journal of Environmental Psychology, Volume 17 (1), 47-57

Aunola & Ojanen (1999): Kodinomaisuus ikääntyneiden palvelutaloasukkaiden kokemana. Pro gradu. Terveystieteiden laitos: Jyväskylän Yliopisto.

Aura, Seppo & Horelli, Liisa & Korpela, Kalevi (1997): Ympäristöpsykologian perusteet. WSOY: Porvoo.

Bourdieu, Pierre (1986): "The forms of Capital." Teoksessa: "Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education ed. John G. Richardson. Greenwood Press: USA

Bourdieu, Pierre (1998): Järjen käytännöllisyys. WSOY: Juva.

Campbell, Colin (1998): Why action is needed in sociology: a personal view. Sosiologia (35):2. Westermarck seura.

Coleman, James (1988): Social Capital in the Creation of Human Capital. American Journal of Sociology. Vol 94, 95-120.

Dahlström, Edmund (1987): "Everyday-Life Theories and their Historical and Ideological Contexts" teoksessa The Multiparadigmatic Trend in Sociology ed. Ulf Himmelstrand. Uppsala: Almqvist & Wiksell

Elovainio, Päivi (1995): Mieli liikkuu ja ruumis astuu vanhuuteen. Vanhusten sopeutumisesta ja toiminnasta vanhainkodissa. Gerontologia (9)3: 203-211. Jyväskylä: Gerontologian Kasvun ja vanhenemisen tutkijat ry.

Elovainio, Päivi (1996): Vanhuspolitiikka vuoteen 2001 – vanhat vanhukset unohtuivat. *Gerontologia* (10):3, 184-188. Jyväskylä: Gerontologian Kasvun ja vanhenemisen tutkijat ry.

Giddens, Anthony (1984a): Yhteiskuntateorian keskeisiä ongelmia. Toiminnan, rakenteen ja ristiriidan käsitteet yhteiskunta-analyysissä. Keuruu: Otava

Giddens, Anthony (1984b): *Constitution of Society*. Oxford, Polity Press.

Heller, Agnes (2004): luento. III Kansantieteen päivät: ”Onko arki tavallista ja jokapäiväistä?” 12.3.2004. Villa Rana, Jyväskylä.

Heiskala, Risto (2000): Toiminta, tapa ja rakenne: kohti konstruktionistista synteisiä yhteiskuntateoriassa. Helsinki: Gaudeamus.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2000): Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Yliopistopaino: Helsinki

Hyvärinen, Matti (1994): ”Miehen” lajityypit. Kirjassa: J.P. Roos ja Eeva Peltonen (toim.): Miehen elämää. Kirjoituksia miesten omaelämäkertoista. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki.

Hyyppä, Markku T. (2002): Elinvoimaa yhteisöstä: sosiaalinen pääoma ja terveys. Jyväskylä: PS-kustannus.

Ilmonen, Kaj (1998): Sosiologia, rutiinit ja kulutus. *Sosiologia* (35):2. Westermarck seura.

Ilmonen, Kaj 2004: Sosiaalinen pääoma: uusi ihme käsite vai käyttökelpoinen hypoteesi? Teoksessa: Rahkonen, Keijo (toim.): Sosiologisia nykykeskusteluja. Gaudeamus: Helsinki.

Jyrkämä, Jyrki (1995): Sosiaalinen vanheneminen. Giddens ja toimintakäytännöt. *Gerontologia* 9(4):241–251. Jyväskylä: Gerontologian Kasvun ja vanhenemisen tutkijat ry.

Jyrkämä, Jyrki (2001): Aika tutkimuksessa ja elämäkulussa. Teoksessa Anne Sankari & Jyrki Jyrkämä (toim.): Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa. Vastapaino: Tampere.

Karisto, Antti (1997): ”Vanhuus kaupungissa – johdatus teemaan”. Teoksessa Karisto, Antti (toim.): Vanhuus kaupungissa. Miina Sillanpäänsäätiö, WSOY: Porvoo.

Karisto, Antti & Takala, Pentti & Haapola, Ilkka (1998): Matkalla nykyaikaan: elintason, elämäntavan

ja sosiaalipolitiikan muutos Suomessa. WSOY: Porvoo.

Karjalainen, Elisa, Kivelä, Sirkka-Liisa (1995): Vanhusten palveluasumisen yleiskuvaus. Oulun yliopisto, kansanterveystieteen ja yleislääketieteen laitos: Oulu

Karjalainen, Elisa (1999): Palvelutalossa asuvien vanhusten toimintakyky. Tutkimus palveluasunnoissa asuvien fyysisen, kognitiivisen ja psyykkisen toimintakyvyn muutoksista. Oulun Yliopisto, Kansanterveystieteen ja yleislääketieteen laitos: Oulu

Kortteinen, Matti (1982): Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta. Helsinki: Otava.

Laine, Kaarlo (1997): Ameba pulpetissa. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto

Laiho, Ulla-Maija (1997): Palvelutalojen tilojen käytön tehostaminen ja toiminnan kehittäminen: raportti paikallisesta kehittämishankkeesta. Helsinki: Yrjö ja Hanna -säätiö: Ympäristöministeriö.

Layder, Derek (1998): Sociological practice : linking theory and social research. London : Sage

Lehtinen, Anja-Riitta (2000): Lasten kesken: lapset toimijoina päiväkodissa. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä

Lehtonen, Heikki (1990): Yhteisö. Tampere: Vastapaino

Lenhardt, Gero (1984): Schule und Bürokratische Rationalität. Frankfurt: Suhrkamp.

Mahmoodian, Mohammadrafi (1996): Social action. Variations, dimensions and dilemmas. Uppsala University, Uppsala.

Murto, Kari (1997): Yhteisöhoidon suuntauksia. Gummerus: Jyväskylä

Päivärinta, Eeva (1996): Palvelutalojen elämänlaatua etsimässä : palveluasuminen asukkaiden kuvaamana. Helsinki : Stakes

Päivärinta, Eeva (1997): Vanhainkodeista palvelutaloihin. Tilat ja toimintaympäristöt toimintaa ohjaavien periaatteiden kuvaajina. Gerontologia 11 (3). Kasvun ja vanhenemisen tukijat ry: Jyväskylä.

Pulkinen, Teemu (2004): julkaisematon materiaali.

Putnam, Robert D (2000): Bowling alone. The collapse and revival of american community. New York, Simon & Schuster.

Ronkainen, Suvi (1989): Nainen ja nainen – haastattelun rajat ja mahdollisuudet. Sosiaalipoliitikka: Sosiaalipoliittisen yhdistyksen vuosikirja. Sosiaalipoliittinen yhdistys.

Roos J.P (1985): Elämäntapaa etsimässä. Tutkijaliitto: Helsinki

Roos, J.P.(1987): Suomalainen elämä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Jyväskylä.

Roos, J.P (1994): Hyvinvoinnin kurjuus. Janus (2)2: 187-192. Jyväskylä : Sosiaalipoliittinen yhdistys.

Ruuskanen, Petri (2002): Sosiaalinen pääoma hyvinvointipoliittisessa keskustelussa. Teoksessa: Petri Ruuskanen (toim.): Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali- ja terveysaloille. PS-kustannus: Jyväskylä.

Salmi, Minna (1991): Ajatteletko arkena? Arkielämä ja tietoisien toiminnan mahdollisuus. Sosiologia 28: 237- 249

Seligman, Adam (2000): Luottamus ja yleinen vaihto. Teoksessa Ilmonen, Kaj (toim): Sosiaalinen pääoma ja luottamus. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto.

Sosiaalihalitus 1989. Hyvään palveluasumiseen. Opas 1. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Taylor, Ralph & Brower, Sidney (1985): Home and Near-Home Territories. Teoksessa: Home Environments. Human Behavior and Environment, volume 8. Edit: Altman, Irwin & Werner, Carol. New York,. Plenum Press.

Toimintakertomus (2002). Tutkimuskohteena olevan palvelutalon vuosittainen toimintakertomus.

Vilkko, Anni (2000): Riittävästi koti. Janus 3 (8).

LIITE 1: Tutkimuksen esittely

Hei!

Olen Jyväskylän Yliopiston yhteiskuntatieteiden opiskelija. Teen sosiologian opinnäytetyötä, jonka aiheena on palvelutalossa asuvien miesten arkielämä.

Tutkimusta varten haastattelen palvelutalossa asuvia miehiä. Haastatteluilla hankin tietoa miesasukkaiden arjesta – mm. ajankäyttötavoista, sosiaalisesta elämästä ja yleisesti siitä, että minkälaista palvelutaloelämä on palvelutaloasukkaan näkökulmasta. Haastattelut tehdään kevään 2003 kuluessa.

Haastattelut nauhoitetaan, analysoidaan ja niistä kootaan julkaistava opinnäytetyö. Haastattelut ovat ehdottoman luottamuksellisia. Haastateltavia koskevia tietoja käsitellään niin, että yksittäistä ihmistä ei voida tunnistaa. Haastateltavien nimiä tai muita tarkkoja tunnistetietoja ei julkaista opinnäytetyössä.

Toivon, että Te suostuisitte haastatteluun ja siten tukisitte tutkimuksen onnistumista.

Terveisin,

Jyrki Brandt

Yhteystiedot:

Osoite ja puhelinnumero

LIITE 2: Suostumus tutkimukseen osallistumisesta

Suostumus tutkimukseen osallistumisesta

Minulle on selvitetty sekä suullisesti että kirjallisesti tutkimuksen tarkoitus. Olen tietoinen siitä, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja voin halutessani kieltäytyä antamasta kertomaani aineistoa tutkimuksessa käytettäväksi. Voin vetäytyä tutkimuksesta ottamalla yhteyttä tutkimuksen tekijään, sosiologian opiskelijaan Jyrki Brandtiin. Yhteystiedot löytyvät tutkimusta esittelevästä paperista, jonka olen saanut aikaisemmin.

Tiedän, että haastattelut nauhoitetaan ja niistä kootaan opinnäytetyö, mikä julkaistaan. Minulle on myös selvitetty, että mitään henkilötietoja tai mitään, mistä minut voidaan tunnistaa, ei julkaista. Tiedän, että haastattelunauhat ovat ainoastaan tutkimuksen tekijän hallussa, eivätkä ne ole muiden kuunneltavissa.

Minulla on mahdollisuus ottaa yhteyttä missä tahansa tutkimuksen vaiheessa tutkimuksen tekijään ja esittää tutkimukseen liittyviä kysymyksiä.

Suostun osallistumaan tutkimukseen ja edellä mainitut ehdot ovat täyttyneet.

_____ / _____ 2003

HAASTATELTAVAN ALLEKIRJOITUS

NIMEN SELVENNYS

Yhteystiedot:

Jyrki Brandt

Osoite ja puhelinnumero

1) Tausta, vastaanotto, sopeutuminen, koti

- Kuinka vanha Te olette?
- Mitä olette tehneet aikaisemmin työksenne?
- Kauanko olette asunut täällä palvelutalossa?
- Oletteko mielestänne kotiutunut hyvin tänne Palvelutaloon (= [palvelutalon nimi])? Onko tästä paikasta tullut Teille koti?
- Sopeutuiko sitä sitten heti muuton jälkeen tänne Palvelutaloon? Vai miten Teidät mielestänne otettiin vastaan?
- Tulivatko muut asukkaat heti esittelemään itsensä, vai miten heihin sitten on tutustunut?
- Osaatteko sanoa, että millä lailla elämänne muuttui Teidän muutettuanne Palvelutaloon?
- Miksi Te muuten sitten alunperin muutitte palvelutaloon?
- Mitkä ovat Teidän mielestänne ne Palvelutalon parhaimmat puolet?
- Entä mitkä ovat palvelutalon ne huonoimmat, tai paremmin sanottuna kehitettävät puolet?

2) Sosiaalinen elämä palvelutalossa

- Vietättekö mielellänne aikaa Palvelutalon yhteisissä tiloissa?
- Viettävätkö asukkaat Palvelutalon paljon aikaa yhdessä?
- Kuinka paljon Te vietätte aikaa muiden Palvelutalon asukkaiden kanssa?
- Tutustuuko sitä helposti täällä muihin asukkaisiin?
- Mitä sitä sitten yleensä tehdään yhdessä ollessa?
- Ollaanko sitä niiden naapureiden kanssa silloin, kun tehdään jotain erityistä, vai vähän niin kuin jatkuvasti pitkin päivää?
- Mitä sitten asukkaat yleensä tekevät yhteisissä tiloissa ollessaan?
- Osaatteko nimetä, että mistä sitä sitten yleensä puhutaan, kun vietetään aikaa yhdessä, vai onko sitä nyt sitten mitään erityisiä jutun aiheita?
- Käydäänkö sitä usein muiden naapureiden luona kyläilemässä? Ja mitä Te teette sitten

yhdessä? → Ei ?mistäköhän se voisi johtua?

- Onko Palvelutalon muihin asukkaisiin ollut yleensäkin helppo tutustua? Miksi?
- Osaatteko luonnehtia, että minkälainen ilmapiiri Palvelutalossa sitä sitten vallitsee asukkaiden kesken?
- Tervehtivätkö Palvelutalon asukkaat yleensä toisiaan käytävillä tavatessaan?
- Osaatteko sanoa, että auttavatko naapurit millään lailla toisiaan?
- Tarjoavatko miehet toisilleen apua? Minkälaisissa tilanteissa?
- Löytyykö naapureista todellisia, luotettavia ystäviä, vai ovatko he enemmänkin tuttavii?
- Toivoisitteko, että Teillä olisi enemmän ystäviä?
- Onko täällä Palvelutalossa käynyt niin, että jotkut asukkaat eivät vaan kerta kaikkiaan tule toimeen keskenään? Mitä sitten tapahtuu?
- Juoruileeko asukkaat toisistaan täällä? Mitkä ovat juoru-aiheet? Miltä se tuntuu?
- Oletteko tutustuneet muualta tulleisiin päiväkeskustoimintaan osallistuviin?
- Mitä arjesta poikkeavaa täällä Palvelutalossa tapahtunut viime aikoina?

3) Palvelutalo laitoksena: Palvelut, virallinen ohjelma, henkilökunta

Palvelutalon palveluiden käyttö:

- Mitä Palvelutalon palveluita käytätte?
- Mitä hyötyä palveluista on juuri teille?
- Mitä mieltä asukkaat ovat Palvelutalon palveluista yleisesti ottaen?

Päiväkeskustoimintaan osallistuminen:

- Tapahtuuko täällä palvelutalossa viikoittain jotain merkittävää?
- Osallistutteko päiväkeskuksen järjestettyyn ohjelmaan? Mihin niistä?
- Mitä mieltä yleisesti asukkaat ovat päiväkeskuksen ohjelmasta? Pitäisikö sitä olla jotain muunlaista ohjelmaa?
- Mitä se merkitsee, kun on paljon järjestettyä ohjelmaa?

Mielipiteet henkilökunnasta:

- Mitä mieltä olette Palvelutalon henkilökunnasta?
- Oletteko ystäväystyneet kenenkään heidän kanssa?
- Mitä mieltä täällä yleensä ollaan henkilökunnasta?
- Voisiko henkilökunta mielestänne kehittää työskentelytapojaan millään lailla?
- Tuntuuko, että henkilökunta puuttuisi omiin asioihin liikaa?
- Entä koetteko, että asukkaalla on tarpeeksi yksityisyyttä?
- Onko sillä mitään vaikutusta, että henkilökunta on suurimmaksi osaksi naispuolista?
- Pitäisikö täällä voida harrastaa jotain, mitä nyt ei voi?

Säännöt:

- Osaatteko sanoa - onko täällä palvelutalossa jotain erityisiä sääntöjä, mitä saa tehdä ja mitä ei?
- Jos te saisitte päättää, niin tekisitte te jonkin uuden säännön tänne palvelutaloon?

4) Palvelutalo kotina

- Mitä Te sitten yleensä teette täällä kotona ollessanne?
- Katsotteko paljon televisiota?
- Seuraatteko paljon uutisia? Kuinka aktiivisesti olette seurannut Irakin tilannetta?
- Entä mitä teette yleensä iltaisin? Ja kenen kanssa?
- Entä mitä teette yleensä viikonloppuisin? Onko suunnitelmia tulevalle viikonlopulle? Entä viime viikonloppu?
- Minkälaiset asiat/tapahtumat tuovat arkipäivään vaihtelua?
- Minkälaisia kotitöitä te teette itse? (Eikö mitään: Osaatteko sanoa, että mitä se merkitsee, kun ei tarvitse tarvitsekaan tehdä kotitöitä?)
- Miten sitä on sopeutunut siihen, että vapaa-aikaa on yhä enemmän?
- Mitä mieltä olette - pärjäävätkö aviokumppanin kanssa asuvat miehet jotenkin erilailla kuin yksinasuvat?
- Osaatteko sanoa, että onko niiden Palvelutalossa asuvien miesten elämä jotenkin erilaista joilla on/ei ole vaimoa?

- Jos nyt leikkimielisesti kuvitellaan, että ette asuisikaan nyt palvelutalossa, niin milläköhän lailla elämä olisi nyt erilaista?
- Tunnetteko itseänne koskaan yksinäiseksi? (mitä teette siinä tapauksessa?)
- Mikä tekee sitten elämästä mielekästä? / Mitkä ovat parhaimmat arjen hetket?

5) Harrastukset, palvelutalon ulkopuolinen elämä jne.

- Minkälaisia harrastuksia Teillä on?
- Onko Teillä auto, vai kuinka liikutte, kun lähdette Palvelutalon ulkopuolelle?
- Kuinka paljon te yleensä sitten käytte tuolla muualla?
- Missä Te sitten käytte yleensä säännöllisesti, sanotaanko nyt vaikka viikottain?
- Osaatteko sanoa, että mikäköhän merkitys sillä sitten on, että pääsee välillä lähtemään kodin piiristä pois?
- Onkos tämä Palvelutalo se keskeisin elämänalue, vai tuleeeko sitä vietettyä aikaa mielummin jossain muualla?
- Tuntuuko, että elämä on yleisesti ottaen tarpeeksi vaihtelevaa, vai tuntuuko, että se on liian samanlaista / kaavamaisista päivästä toiseen? Miksi?
- Haluaisitteko, että teillä olisi yleensä ottaen enemmän tekemistä, tai harrastuksia?
- Minkälaiset asiat piristävät yleensä Teidän arkea/arkipäiväänne?
- Onko Teillä koskaan vapaa-ajanvietto ongelmia? (mitä Teette siinä tapauksessa?)
- Mistä ne elämän suurimmat elämykset löytyvät?

6) Ei-arki, loma, elämykset:

- Tuleeko mieleen - mitä arkisista asioista poikkeavaa olette tehneet viime aikoina? (Tai mitä poikkeavaa on tapahtunut palvelutalossa?)
- Mitenkäs yleensä irrottaudutte arjesta? Mikä on sille normaalille arjelle parasta vastapainoa?
- Mikä on mielestänne paras tapa ottaa etäisyyttä arkeen?
- Kuinka usein matkustatte Suomessa/ulkomailla? Missä Te tapaatte lomailia?

- Kenen kanssa ja missä vietätte yleensä juhlapyhät? (Lähestyvän vapun suunnitelmia?)
 - Mitä mielenkiintoista odotatte tulevaisuudessanne tapahtuvan? (Palvelutalossa tai muuten)
 - Onko elämässänne jotain sellaista, mitä haluaisitte muuttaa?
 - Osaatteko sanoa, että mikäs se on sitten kaikkein tärkeintä elämässä?
-